

महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व
उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळ, पुणे
सप्टेंबर २०१७ : शके-१९३९

◆ संपादक ◆

श्री. कृष्णकुमार भा. पाटील

सचिव, राज्यमंडळ, पुणे

कार्यकारी संपादक

डॉ. अशोक भोसले

सहसचिव, राज्यमंडळ, पुणे

◆ संपादन सहाय्यक ◆

श्री. गोवर्धन सोनवणे

संशोधन अधिकारी

◆ संपादक मंडळ ◆

सदस्य

श्री. शिवाजी तांबे

श्री. किरण केंद्रे

डॉ. दत्तात्रेय तापकीर

डॉ. स्नेहा जोशी

डॉ. जयश्री अत्रे

डॉ. सुलभा विधाते

◆ संस्थागार मंडळ ◆

श्री. गंगाधर म्हमाणे

अध्यक्ष, राज्यमंडळ, पुणे

सदस्य

डॉ. शुकुंतला काळे

श्री. दत्तात्रेय जगताप

श्री. महेश करजगांवकर

श्री. तुकाराम सुपे

श्री. राजेंद्र गोधने

शिक्षण संक्रमण

लेखानुक्रम

■ फिनलॅण्डची शिक्षण पद्धती	राजेश पाटील	५
■ जीवनकौशल्ये व ज्ञानरचनावादाचा परस्पर संबंध	मोहन कोळी	१०
■ शिक्षक दिनाच्या निमित्ताने	डॉ. शुकुंतला काळे	१२
■ Text Book for Science & Technology Standard IX	डॉ. सुलभा विधाते	१३
■ Activities in Mathematics for Std.IX	डॉ. जयश्री अत्रे	१६
■ नमुना कृतिपत्रिका (इयत्ता अकरावी)		
- संस्कृत		१९
- हिंदी		२७
- उर्दू		३७
- सिंधी - अरेबिक		४४
- तेलुगू		५७
- गुजराती		६८
- कन्नड		७६
■ Model Question Papers - XI		
- Chemistry		८९
- Physics		९२
- Mathematics		९५
- Biology		९८
■ परिपत्रक - विषययोजना, तासिका नियोजन व मूल्यमापन योजना		१०१
■ वाचकांचे अभिप्राय		११४

‘शिक्षण संक्रमण’ हे मासिक मालक, महाराष्ट्र स्टेट बोर्ड ऑफ सेकंडरी अँण्ड हायर सेकंडरी एज्युकेशन, पुणे यांच्यासाठी मुद्रक व प्रकाशक श्री. कृष्णकुमार भास्करराव पाटील यांनी डिलाइट प्रिंटर्स, १६-ए, हिमालय इस्टेट, शिवाजीनगर, पुणे-४११ ००५ येथे छापून स.नं. ८३२-ए, फायनल प्लॉट नं. १७८, १७९, बालचित्रवाणीजवळ, आघारकर रिसर्च इन्स्टिट्यूटमार्ग, भांबुर्डा, शिवाजीनगर, पुणे-४११ ००४ येथे प्रसिद्ध केले.

संपादक : श्री. कृष्णकुमार भास्करराव पाटील

- वर्गीणी मनीऑर्डरने किंवा ड्राफ्टने पाठवावी. **वार्षिक वर्गीणी :** माध्य.शाळा/क.म.विद्यालय/शिक्षक/पालक रु.२००/- किरकोळ अंक किंमत रु. २०/-
- Email : secretary.stateboard@gmail.com | Website : <http://www.mahahsscboard.maharashtra.gov.in> | फोन : ०२०-२५७०५०००
- अंकातील लेखांचे अन्यत्र कोठेही पुनर्मुद्रण करण्यासाठी राज्यमंडळाची पूर्वानुमती घेणे आवश्यक आहे.

महत्त्वाचे : या अंकात व्यक्त झालेली मते त्या त्या लेखकाची स्वतंत्र असतात; मंडळ त्यास सहमत असेलच असे नाही.

मनोगत

सप्टेंबर महिना शैक्षणिक क्षेत्रासाठी महत्वाचा ठरतो तो शिक्षकदिनाच्या औचित्यामुळे. स्वतंत्र भारतातील विद्यापीठ शिक्षण आयोगाचे (१९४८) अध्यक्ष डॉ. सर्वपल्ली राधाकृष्णन् यांचा जन्मदिन ५ सप्टेंबर हा 'शिक्षकदिन' म्हणून साजरा केला जातो. भारतीय तत्त्वज्ञानाचे उपासक, भूतपूर्व राष्ट्रपती डॉ. राधाकृष्णन् हे तत्त्वचिंतन, धूरंधर नेतृत्व आणि अध्यापन अशा आसामान्य पैलुंगी संपन्न आसे बहुआयामी व्यक्तिमत्त्व होते. धर्म व तत्त्वज्ञान यांबरोबर शिक्षण हा त्यांच्या परिशिलनाचा जिव्हाव्याचा विषय होता. शिक्षणक्षेत्रातील त्यांचे योगदान खूप मोठे आहे. तसेच ते महान शिक्षक होते.

काही शिक्षक हे विद्यार्थ्यांना शिकवतात तर काही विद्यार्थ्यांना घडवितात. शिक्षकांच्या गुरुस्थानी असलेल्या डॉ. राधाकृष्णन् यांच्या शैक्षणिक कार्याविषयी आढऱ, कृतज्ञता व्यक्त करण्यासाठी, त्यांच्यातील आढऱ्या शिक्षकाच्या सन्मानार्थ व गुरुत्वाला विनम्र वंदन करण्यासाठी त्यांचा जन्मदिन (५ सप्टेंबर) 'शिक्षकदिन' म्हणून साजरा केला जातो.

अध्यापनाचे व्रत स्वीकारलेल्या सर्व शिक्षकांना 'शिक्षकदिन' हा नेहमीच कार्यप्रवृत्त करणारा, ध्येयवादी बनण्याची प्रेरणा देणारा ठरतो. शिक्षण क्षेत्रात राहन विद्यार्थी घडविण्याचे, राष्ट्र घडणीचे कार्य स्वीकारून कटिबद्ध राहणाच्या, आपल्या कार्यक्षेत्रात स्वतःच्या कर्तृत्वाचा ठसा उमटविणाऱ्या, कृतिशील व गुणवंत शिक्षकांना शिक्षकदिनाच्या दिवशी शासनातर्फे पुरस्कार देऊन सन्मानित केले जाते.

यावर्षीच्या पुरस्काराने गौरविल्या गेलेल्या सर्व शिक्षकांचे मनःपूर्वक अभिनंदन ! पुढील यशस्वी वाटचालीसाठी हार्दिक शुभेच्छा ! वर्गात शिकविणाऱ्या शिक्षकांचे हात फळ्यांपासून विद्यार्थ्यांच्या मनापर्यंत पौहोचले तर विद्यार्थ्यांचे हात शिक्षकांच्या पायापर्यंत पौहोचतात. शिक्षक व विद्यार्थ्यांमध्ये हे संवेदनशील नाते निर्माण करण्याचा सर्वच शिक्षकांना 'शिक्षकदिन' कार्यप्रवण करणारा ठरो, ही शुभेच्छा !

या शैक्षणिक वर्षात बदललेली पाठ्यपुस्तके (झ.७वी, ९वी) आणि झ.११वी आषा विषयांची मूळ्यमापन पद्धती आपणास परिपूर्ण झात झालेली आहे. त्यांची प्रश्नावी अंमलबजावणी आपण करणार आहातच. या संदर्भातील आवश्यक ती माहिती आपणास शिक्षण संक्रमणाच्या अंकातून प्राप्त होईल. झ. ११वी च्या उर्वरित विषयांच्या नमुना कृतिपत्रिका या अंकात समाविष्ट केलेल्या आहेत. संबंधित सर्व शिक्षकांनी त्यांचा अभ्यास करावा. तो सर्व विद्यार्थी व पालक यांच्यापर्यंतही पौहोचवावा.

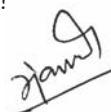
८ सप्टेंबर हा आंतरराष्ट्रीय साक्षरता दिन म्हणून साजरा केला जातो. संपूर्ण साक्षरता हे देशाच्या विकासाचे सूत्र आहे. विकासाचा हा पाया ढूढ करणारे साक्षरतेचे खरे पार्झक शिक्षकच आहेत. साक्षरतेसाठी जाणीवपूर्वक प्रयत्न करणे हैच साक्षरता दिन साजरा करण्याचे फलित असावे.

शिक्षणाच्या प्रसारातील अग्रगण्य व्यक्तिमत्त्व म्हणजे स्वावलंबी शिक्षण हे ब्रीद जपणाऱ्या रयत शिक्षण संस्थेचे संस्थापक पद्मभूषण कर्मवीर भाऊराव पाटील ! त्यांना त्यांच्या जन्मदिनानिमित्त (२२ सप्टेंबर) विनम्र अभिवादन !

२७ सप्टेंबर रोजी पंडित दीनदयाळ उपाध्याय यांची जयंती आहे. हा दिवस 'अंत्योदय दिवस' म्हणून साजरा केला जातो. निरपेक्ष वृत्तीने समाजोदृष्टाराच्या कार्यासाठी अखंड झटण्याच्या पंडित दीनदयाळ उपाध्याय यांच्या समाजमनरक वंदनीय व्यक्तिमत्त्वाला विनम्र अभिवादन !

शैक्षणिक गुणवत्तेत आघाडीवर असलेल्या फिनलॅण्डच्या शिक्षणपद्धती संबंधीचा लेख 'फिनलॅण्डची शिक्षण पद्धती' या अंकात समाविष्ट केलेला आहे. याशिवाय इतरही वाचनीय लेखांचा समावेश आहेच.

'की घेतले न व्रत हे आम्ही अंधतेने' या निष्ठेने आपण अंगीकारलेल्या शिक्षकत्वाच्या व्रताला पूर्णत्वाने न्याय देऊन शैक्षणिक गुणवत्ता विकासाच्या आपेक्षा पूर्ण करूया ! त्यासाठी शिक्षक दिनानिमित्त हार्दिक शुभेच्छा !

गंगाधर महाराजे
अध्यक्ष,
राज्यमंडळ, पुणे.

फिनलॅन्डची शिक्षण पद्धती

- प्रा. राजेश पाटील, खामगाव

① ९४२१८३७४४७

फिनिश शिक्षणाच्या यशाचे रहस्य दडलेले आहे ते थील शाळांमध्ये रुजले ल्या ज्ञानरचनावादात. विविध कृती, खेळ, गाणी, कविता, कलाकृती इ. च्या माध्यमातून विद्यार्थी स्वतः शिकतात. पाठ्यपुस्तकातील माहितीचे रटाळ वाचन, घोंकंपटी हे प्रकार वर्गात कुठेच आढळले नाहीत. शिक्षक केवळ मदत करतात आणि मुलांसह कृतीमध्ये सामील होतात. त्यांच्या सूचना मोजक्या आणि स्पष्ट असतात.

प्रस्तावना :

शिक्षण संचालनालय, विद्या प्राधिकरण पुणे, व काऊंसिल फॉर क्रिएटीव एज्युकेशन (CCE), फिनलॅन्ड यांच्या संयुक्त विद्यमाने महाराष्ट्रातील शिक्षकांकरिता 'आंतरराष्ट्रीय समृद्धी' अंतर्गत ७ मे ते १२ मे २०१७ दरम्यान फिनलॅन्ड येथे शैक्षणिक दौऱ्याचे आयोजन करण्यात आले. PISA आंतरराष्ट्रीय मानकांनुसार जगात प्रथम क्रमांकावर असलेल्या फिनलॅन्डच्या शिक्षण पद्धतीची माहिती मिळविणे, शाळांना भेटी देऊन अध्यापनाच्या पद्धतीचे प्रत्यक्ष निरीक्षण करणे इ. हेतूने महाराष्ट्रातील दहा शिक्षकांच्या गटामध्ये माझा समावेश होता. CCE चे फिनलॅन्डमधील संचालकद्वय श्री. हेरंब कुलकर्णी आणि त्यांच्या सुविद्य पत्नी शिरीन कुलकर्णी यांनी यजमानपदाची आणि या संपूर्ण कार्यक्रमाची विमानतळ ते विमानतळ जबाबदारी अत्यंत नियोजनबद्ध पद्धतीने आणि उत्तमप्रकारे पार पाडली.

मुंबई - दिल्ली - मास्को - हेलसिंकी असे तीन ठिकाणी विमान बदलत आम्ही दि. ८ मे ला दुपरी दीड वाजता हेलसिंकीच्या वांता विमानतळाबाहेर पडतो. 'स्नो फॉलने' आमचे स्वागत केले. उत्तर ध्रुवासमीप, सतत बर्फाची पांढरी चादर, निळ्याशार प्राण्याची लाखो तळी, उन्हाळ्यातही वाहणारी गार हवा, रात्री अकराच्या सुमारास

मावळणारा सूर्य आणि दिवसभर कोवळे ऊन ही आहेत युरोपातील फिनलॅन्ड या देशाची उन्हाळ्यातील नैसर्गिक वैशिष्ट्ये. केव्हाही वेगाने पडणारा पाऊस, स्नो फॉल या निसर्गाच्या विविध छाटांसोबतच फिनिश लोकांनी जोपासलेली कमालीची स्वच्छता, मोठे आकर्षक रस्ते, वाहतुकीच्या नियमांचे कसोशीने पालन आणि वातावरणात सतत जाणविणारी शांतता यांचा सुरेख संगम फिनलॅन्डमध्ये आढळतो. कुठेही गर्दी-गोंगाट नाही की कोलाहल नाही. 'ट्रॅफिक जॅम' लागला तरी तो शांततेने सोडविला जातो. युरोपियन शहरात वाहन चालक केवळ राग प्रकट करण्याकरिता मोर्ढ्याने 'हॉर्न' वाजवितात.

देशाचे नैसर्गिकदृष्ट्या दोन भाग पडतात. लॅपलॅन्ड आणि लेकलॅन्ड. बफर्ने सदैव आच्छादिलेला प्रदेश म्हणजे 'लॅपलॅन्ड' आणि १ लाख ८८ हजार पाण्याचे तलाव असलेल्या प्रदेशाला 'लेकलॅन्ड' असे म्हटले जाते. देशाच्या राष्ट्रीय ध्वज या दोन्ही बाबी ठळकपणे दर्शवितो. पांढऱ्या शुभ्र रंगावर उभा आणि आडवा निळा पट्टा. जणूकाही निळ्या रंगाचा 'क्रॉस' आडवा ठेवलेला आहे. हेलसिंकीपासून १७२ कि.मी. दूर असलेल्या 'ताम्पेरे' या शहरात आमचे वास्तव्य होते. बसने केवळ दोन तासांत आम्ही हे अंतर पार केले. या कार्यक्रमा दरम्यान

- १) स्टेनर स्कूल (Steiner)
- २) इतेला हर्वेंता स्कूल (Etela Hervanta)
- ३) ट्रेदू ही व्यावसायिक शिक्षणसंस्था (Tredu)
- ४) हेलसिंकी वाचनालय आणि
- ५) सीसीई (CCE) मुख्यालय

इ. ठिकाणांना भेटी देऊन फिनिश शिक्षण पद्धती जाणून घेण्याचा प्रयत्न केला.

साठीच्या दशकात राष्ट्रीय उत्पन्नात मलेशियापेक्षाही मागे असलेला, पारंपरिक शिक्षण पद्धतीत अडकलेला मागास फिनलॅन्ड आज जगातील एक प्रगत देश आहे. त्यांच्या या वेगवान प्रगतीचे मूळ दडलेले आहे, सत्तरच्या दशकात पूर्णपणे बदलण्यात आलेल्या शिक्षणपद्धतीमध्ये

विशेष म्हणजे फिनिश लोकांनी त्याचा गाजावाजा कधी केला नाही. अवघी ५२ लाख इतकी अल्प लोकसंख्या असलेल्या या देशाची भरारी जगाला चकित करणारी ठरली. इ.स. २००२ मध्ये जेव्हा फिनलॅन्ड शिक्षणात जगात प्रथमस्थानी आला, तेव्हा तेथील वृत्तपत्रांमध्ये साधी बातमी सुध्दा नव्हती. ‘काहीतरी चूक झालेली असेल’ असे म्हणून ही बाब हसण्यावारी नेण्यात आली. २००३ आणि २००४ मध्ये अग्रस्थान मिळविल्यानंतर आणि अमेरिकेने दखल घेतल्यानंतर जगाचे लक्ष या देशाकडे आकर्षिले गेले. सत्तरीपर्यंत कृषी आणि वानिकीवर आधारित असलेली अर्थव्यवस्था बदलण्यात आली.

इ.स. १९१७ मध्ये स्वीडन आणि रशिया या देशांपासून स्वातंत्र्य मिळविणाऱ्या या देशाला द्वितीय महायुद्धाला मोठा रंजक इतिहास आहे. सैनिक सीमेवर लढत असताना रशियन आक्रमणाला येथील नागरिकांनी विशेषत: महिलांनी धैयांने तोंड दिले आणि स्वातंत्र्य अबाधित ठेवले. त्यामुळे समाजात महिलांना मानाचे स्थान आहे. रशियाचे कर्ज चुकविण्याकरिता फिनिश नागरिकांनी वर्षानुवर्षे ७०% कर सुध्दा भरलेला आहे. सत्तरीच्या दशकापासून फिनलॅन्डने शिक्षण व आरोग्य या दोन क्षेत्रांवर विशेष भर दिला. शिक्षणक्षेत्रातील आमूलाग्र बदल घडविण्याचे श्रेय जाते ते Uno Cygnaeus या शिक्षणतज्ज्ञाला. त्यांना ‘फिनिश शिक्षणाचे पितामह’ सुध्दा म्हटले जाते. त्यांच्या मते; “A child and a young gent are to be rooted in the conviction that work is not a burden but is rather a man's grace and honour, a joy and blessing in his mundane life.”

केवळ वीसच वर्षात या बदलांचे चांगले परिणाम दिसून आले. १९६५ मध्ये जेमतेम ३००० डॉलर्स प्रतिव्यक्ती असलेले वार्षिक उत्पन्न १९८५ मध्ये ३३००० डॉलर्सच्या पुढे निघून गेले. शिक्षणामुळे विशेषत: व्यावसायिक, आर्थिक प्रगती होते; जीवनमान उंचावते आणि सर्वांगीण विकासाला चालना मिळते याचे हा देश उत्तम उदाहरण आहे. आज हे बदल फिनिश जीवनशैलीचा एक भाग बनलेले आहेत. त्यामुळे तेथील शिक्षणपद्धती जाणून घेणे अगत्याचे ठरते.

फिनिश शिक्षण पद्धतीची वैशिष्ट्ये :

ती पुढीलप्रमाणे आहेत.

१) सरकारी शाळा, मातृभाषेतून मोफत शिक्षण:

समाजवादाचा प्रभाव म्हणा किंवा शैक्षणिक बदलांचा परिणाम, येथील ९९% शाळा सरकारी आहेत. केवळ एक टक्का शाळा खाजगी असून त्यामध्ये स्वतःचा स्वतंत्र अभ्यासक्रम असलेल्या आणि इतर देशातून आलेल्या मुलांकरिता असलेल्या इंग्रजी माध्यमाच्या शाळांचा समावेश होतो. शिक्षण हे पूर्णपणे मोफत असून विद्यार्थ्यांना पाठ्यपुस्तके, लंच आणि वाहतुकीची सुविधा निःशुल्क पुरविली जाते. हा नियम सर्व शाळांना लागू असून खाजगी शाळांना सुद्धा ह्या सुविधा मोफत प्रदान कराव्या लागतात. अगदी पहिली ते पी.एच.डी. पर्यंतचे शिक्षण हे मातृभाषेतून उपलब्ध आहे. फिनिश, स्वीडीश, सॉमी नंतर इंग्रजीचा तेथे चौथा क्रमांक आहे. परंतु तरीही इंग्रजीचा दर्जा उत्तम आहे. ‘ताम्पेरे’ हे तिसऱ्या क्रमांकाचे मोठे शहर पण तेथे स्टेनर अभ्यासक्रमाची एक आणि इंग्रजी माध्यमाची एक अशा केवळ दोनच शाळा खाजगी आहेत बाकी सर्व शाळा सरकारी आहेत.

२) सुट्सुटीत आकृतीबंध आणि शैक्षणिक स्वातंत्र्य :

वयाची सात वर्षे पूर्ण झाल्यानंतर मुलांना शाळेत प्रवेश मिळतो. तेथे ९+३ असा शैक्षणिक आकृतीबंध आहे. नऊ वर्षे प्राथमिक व माध्यमिक शिक्षणाची तर तीन वर्षे उच्च माध्यमिक शिक्षणाची. लहान मुलांकरिता ‘डे केअर सेंटर’ असते. वयाचे एक वर्ष पूर्ण केलेल्या बालकांना यामध्ये प्रवेश मिळतो. तेथे कुछलाही अभ्यासक्रम, वाचन, लिखाण शिकविले जात नाही. मुलांना स्वावलंबी बनविणे हा मुख्य उद्देश असतो. स्वच्छतेच्या सवयी, रांगेत उभे राहणे, संवाद साधणे इ. खेळांच्या माध्यमातून शिकविले जाते. चार मुलांमागे एक शिक्षक आणि बारा मुलांकरिता तीन अशी या सेंटर्सची रचना असते. शिक्षक हा पदवीधर असतो.

वयाची सहा वर्षे पूर्ण केल्यानंतर मुलांना एक वर्षाचा पूर्व प्राथमिक अभ्यासक्रम पूर्ण करावा लागतो आणि नंतर पहिल्या वर्गात प्रवेश मिळतो. पहिली ते सहावीपर्यंत एकच शिक्षक त्या वर्गाला शिकवितात. सातवीपासून वेगवेगळे शिक्षक विविध विषय शिकवितात. या सर्व शिक्षणात कुठेच परीक्षा नावाचा प्रकार नाही. वर्ग

१२वी मध्ये विद्यार्थी पहिल्यांदा परीक्षेला सामोरा जातो. विद्यार्थ्यांनि तोपर्यंत एकूण १८ विषयांचा अभ्यास केलेला असतो.

३) परस्पर विश्वास :

अभ्यासक्रम हा राष्ट्रीय पातळीवर ठरतो. तो लवचिक असतो. कुठलेही एक 'सिलॉबस' नसते. शिक्षकांना घटक निवडण्याचे, अध्यापन पद्धतीचे पूर्ण स्वातंत्र्य असते. शाळांमधून अभ्यासक्रम अंमलबजावणीची जबाबदारी सिटी काऊंसिलवर असते तर सिटी काऊंसिल या बाबतीत शिक्षकांना पूर्ण स्वायत्तता देते. त्याचप्रमाणे शिक्षकांचा विद्यार्थ्यावर पूर्ण विश्वास असतो आणि तो कृतीतून प्रकट होतो. लहान मुलांना शिकविण्याकरिता वयस्कर शिक्षक तर मोठ्या वर्गातील मुलांकरिता तरुण शिक्षक नेमलेले असतात. अनुभव आणि उत्साह यांचा फायदा योग्य वयोगटातील विद्यार्थ्यांना झाला पाहिजे हे यामागचे तत्त्व आहे. मी भेट दिलेल्या शाळांच्या प्राचार्या आणि उप-प्राचार्या ह्या सगळ्या तीस ते पस्तीस वयोगटातील आढळल्या तर वयस्कर शिक्षिका लहान मुलांना शिकविताना दिसल्या. फिनलँडमध्ये शिक्षकी पेशामध्ये सत्तर टक्के (७०%) महिला आहेत.

विशेष म्हणजे या संपूर्ण शैक्षणिक प्रक्रियेत कुठेही 'शाळा तपासणी' हा प्रकार नाही. 'शिकावे कसे हे शिकविणे' हे शिक्षकाचे आद्य कर्तव्य मानले जाते, तर अध्ययन-अध्यापनाबद्दल चर्चा करणे हे मुख्याध्यापकाचे प्रमुख कार्य असते. मुख्याध्यापक कोणाच्याही अध्यापनात ढवळाढवळ करीत नाही किंवा स्वतःची मते, कल्पना इतरांवर लादत नाही. यामुळे 'अमूक भाग का शिकविला नाही ? तमूक धड्यावर प्रश्न का विचारले नाही ? फलक लेखन का केले नाही ? टाचण का काढले नाही ? असले निर्थक प्रश्न तेथे मुख्याध्यापक कधी विचारत नाही. अध्यापनात नाविण्य शोधण्याकडे त्यांचा कल असतो. शिक्षकांची पात्रता ही उच्च दर्जाची असते. पहिल्या वर्गाला शिकविण्याकरिता पदव्युत्तर पदवी, पाच वर्षांचा बी.एड. चा अभ्यासक्रम आणि एक वर्षांचा 'रिसर्च' इतके आवश्यक आहे. विशेष म्हणजे दरवर्षी बी.एड. करिता आलेल्या हजारो अर्जामधून जेमतेम १०% मंडळीनाच प्रवेश मिळतो. यामुळे शिक्षकी पेशाला महत्त्व असून समाजात शिक्षकांचा सन्मान आहे.

समाज एक अत्यंत जबाबदार घटक म्हणून शिक्षकांचा आदर करतो. शाळेच्या निर्णय प्रक्रियेत शिक्षकांचा सहभाग असतो. एवढेच नव्हे तर प्राप्त निधी कसा खर्च करावा हे निश्चित करण्यात शिक्षकांचे मत विचारात घेतले जाते. गंमत म्हणजे आंतरराष्ट्रीय तुलनेत फिनिश शिक्षकांचे वेतन 'सरासरी' असून तेथे 'प्लंबर' शिक्षकांपेक्षा जास्त वेतन मिळवितो.

४) न्याय तत्वाचा अवलंब :

शाळांचा संपूर्ण खर्च सरकार करते. यामध्ये न्याय तत्वाचा अवलंब केला जातो. शाळांच्या गरजांनुसार त्यांना निधी दिला जातो. अमेरिकेप्रमाणे सर्वांना सरसकट निधीचे समान वाटप होत नाही. ज्यांच्या गरजा जास्त त्यांना निधी जास्त. त्यामुळे तुलनेने मागे असलेल्या शाळांना इतर शाळांबरोबर येण्याची संधी प्राप्त होते. अनेक दशकांपासून ही पद्धत अवलंबित्यामुळे तेथील शाळा सुबत्तेच्या बाबतीत आज जवळपास एकाच पातळीवर आहेत. ऐंशीच्या दशकापासून मोबाईल फोनचा वापर तेथे सुरु असून २००१ पासून शाळांमध्ये विद्यार्थी टॅब्लेटचा वापर करीत आहेत.

५) Less is more चे तत्त्व

फिनिश सरकारने शालेय दिवसांचे, तासांचे अतिशय विचारपूर्वक नियोजन केलेले आहे. वर्षातून १९० दिवस शाळा. संपूर्ण वर्षभरात १० आठवड्यांचा 'समर ब्रेक', सोबत 'विंटर ब्रेक' आणि ख्रिसमसची सुटी. शैक्षणिक सातत्य राखण्याच्या दृष्टीने आणि निसर्गाचा विचार करून तेथे वरील सुटून्या दिल्या जातात. हिवाळा अतिशय कडक असून पारा उणे तीस डिग्रीपर्यंत घसरतो. तर उन्हाळा अतिशय आल्हाददायक असून त्याचा आनंद घेण्याकरिता सुटी असते. युरोपियन मंडळी शुभेच्छा देताना; "Enjoy The Summer" असे म्हणतात. भारतासारख्या भीषण गर्मी असलेल्या देशात उन्हाळा 'Enjoy' ही कल्पनाच करवत नाही. अधून-मधून सुटून्या तेथे नाहीत. त्यामुळे सातत्य कायम राहते आणि परीक्षा नसल्यामुळे तो वेळ सुदूर शिकण्याकरिताच वापरला जातो. जागतिक स्तरावर विद्यार्थी ९व्या वर्षापर्यंत सरासरी ७४०० तास शाळेत शिकतो. फिनलँडमध्ये हा आकडा ६३०० तास म्हणजे ११०० तासांनी कमी तरीही जगात गुणवत्तेत प्रथम क्रमांकावर! विशेष म्हणजे फिनिश विद्यार्थ्यांचा शाळेतील ५०% पेक्षा जास्त वेळ कृतीतून

शिकण्यात जातो. (Learning by doing). त्यामुळे विद्यार्थ्यांना शाळेची गोडी वाटते. पहिल्या वर्गात जाण्याकरिता मुले अक्षरशः उतावीळ झालेली असतात. ही गोडी मोठ्या मुलांमध्ये सुदृढा दिसून येते. गटागटाने मुले कार्यमग्न झालेली दिसतात. गळतीचे प्रमाण अतिशय नगण्य असून केवळ ०.४% विद्यार्थींच दरवर्षी त्याच इयत्तेत पुनर्प्रवेशित होतात.

६) ज्ञानरचनावादी अध्ययन पद्धती :

फिनिश शिक्षणाच्या यशाचे रहस्य दडलेले आहे तेथील शाळांमध्ये रुजलेल्या ज्ञानरचनावादात. विविध कृती, खेळ, गाणी, कविता, कलाकृती इ. च्या माध्यमातून विद्यार्थी स्वतः शिकतात. पाठ्यपुस्तकातील माहितीचे रटाळ वाचन, घोकंपटी हे प्रकार वर्गात कुठेचे आढळले नाहीत. शिक्षक केवळ मदत करतात आणि मुलांसह कृतीमध्ये सामील होतात. त्यांच्या सूचना मोजक्या आणि स्पष्ट असतात. कुणाला काही अडचण आहे काय ? हे शिक्षक कटाक्षाने पाहत असतात. वर्गाची बैठक व्यवस्था आणि विद्यार्थ्यांचे गट सतत बदलणारे असतात. एका वर्गात २० ते ३० दरम्यान विद्यार्थी संख्या असल्यामुळे प्रत्येक गटाकडे शिक्षक जातीने लक्ष पुरवितात. ४५ मिनिटांच्या प्रत्येक तासिकेनंतर वर्गाबाहेरील शुदृढ हवा घेण्याकरिता मुलांना १५ मिनिटांची सुटी असते. या कालावधीत शिक्षक झालेल्या अध्ययन कृतींबद्दल परीक्षण करतात. अपेक्षित शैक्षणिक परिणाम साधला गेला काय ? पाठाच्या नियोजनानुसार कृती झाल्यात की नाही ? अध्ययन आणखी प्रभावी आणि सुटसुटीत कसे करता येईल ? पुढील पाठामध्ये आणखी काय सुधारणा करता येतील इ. बद्दल शिक्षक मंथन करून पाठागणिक सुधारणा करतात.

वर्षानुवर्षांच्या अशा मंथनामुळे तेथील अध्ययन-अध्यापन प्रक्रिया गतीशील असून त्यामध्ये सातत्याने नाविण्याची भर पडत असते. सतत विद्यार्थ्यांच्या मानसिकतेचा, त्यांना भासणाच्या अडचणींचा, त्यांच्या आवडी-निवर्डींचा सूक्ष्म अभ्यास केल्यामुळे अध्ययन प्रक्रिया विद्यार्थींकिंद्रित झाली आहे. मुलांना संग आवडतात म्हणून पहिल्या वर्गातील मुलांना चक्क 'पेंटिंग' करताना पाहिले. मुलांना रेखाटने, आकृत्या काढताना अडचणी येतात म्हणून 'ड्राईंग' सुरुवातीच्या इयत्तांमध्ये कटाक्षाने

टाळले जाते. संग कागदावर उधळून झाल्यानंतर सर्व 'चित्रे' वर्गाबाहेरील भिंतीवर प्रदर्शित केली जातात. विशेष म्हणजे यामध्ये पहिला, दुसरा, उत्कृष्ट, साधारण अशी कुठलीही वर्गवारी किंवा शेरे एवढेच काय शिक्षकाद्वारे तपासल्याची साधी खूणही केली जात नाही. शिक्षक वर्गातील मुलांना कधीच 'लेबल' लावीत नाही. अडचणीच्या वेळी मदत करणे, चांगले कार्य केल्यास कौतुक करून प्रेरित करणे ही शिक्षकांची वृत्ती असते. दर पंधरा दिवसांनी भिंतीवरील चित्रे बदलतात. शाळेमधील प्रत्येक कोण्यात, भिंतीशेजारी टाकाऊ वस्तूपासून मुलांनी तयार केलेल्या कलाकृती प्रदर्शित केलेल्या आढळल्या. अनेक ठिकाणी मुलांनी संग्रहीत केलेल्या वस्तू ठेवलेल्या दिसल्या. त्यामध्ये नाण्यांपासून दगडांपर्यंतचा समावेश होता. मुलांच्या नैसर्गिक प्रवृत्तींना दिलेली ती संधी असते.

प्रत्येक शिक्षक पाठ्यांश सृजनशील पद्धतीने मुलांपर्यंत पोहोचविण्याचा प्रयत्न करतो. यामध्ये प्रसंगी पालकांची मदत घेतली जाते. स्टेनर शाळेतील तिसऱ्या वर्गातील मुले शिक्षक आणि एका पालकाच्या सहाय्याने पटांगणात 'ईग्लू' सारखी दिसणारी काड्यांची झोपडी विणताना दिसली. दुसऱ्या वर्गातील गणिताच्या शिक्षिका मुलांसोबत मोठ्याने पाढ्यांचे गाणे गात, उड्या मारत, गट तयार करीत आणि साखळी बनवित होत्या. अध्ययन कृतींमध्ये मुलांसोबत समरस होणे हा फिनिश शिक्षकांचा स्थायी भाव आहे. परंतु विद्यार्थींकिंद्रित अध्ययनाचा कळस पाहायला मिळाला तो ईंतेला हरवेंता शाळेतील पाचव्या इयत्तेतील इतिहासाच्या वर्गामध्ये. पाच मुलांच्या प्रत्येक गटाने दोन तासात खोके, पुढे, लाकडी तुकडे इ. च्या सहाय्याने 'किल्ला' बनविला होता. वर्गात असे पाच किल्ले तयार करून ठेवले होते. विशेष म्हणजे या दोन तासांच्या कालावधीत शिक्षिका ऑफीसमध्ये मिटींगला हजर होती. वर्ग पूर्णपणे मुलांच्या ताब्यात होता. हा आम्हाला बसलेला आश्चर्याचा सर्वांत मोठा धक्का होता. सातव्या वर्गातील मुले रक्तगट तपासणी करीत होती तर आठवीतील विद्यार्थी 'तुका' चक्क गृह अर्थशास्त्र विषयाच्या प्रात्यक्षिकात ब्लूबेरी केक तयार करून आम्हाला चाखण्याकरिता देत होता. स्वावलंबन हे शिक्षणाचे एक महत्त्वाचे उद्दिष्ट येथे मानले जाते. विशेष म्हणजे कुठेही 'ज्ञानरचनावाद' हा शब्द किंवा त्यावर लिहिलेली भाराभर

पुस्तके, शिक्षकांच्या चर्चा आढळल्या नाही. प्रत्येक शिक्षकाची स्वतःची न्यारी तळ्हा, कृती आणि धडपड. ज्ञानरचनावाद रूजून तेथे दशके उलटली आहेत. आज त्याचे अत्यंत प्रगत रूप पाहावयास मिळते. चेहऱ्यावर हास्य असलेली, शाळेत आनंदाने बागडणारी आणि आपल्याच कार्यात मम असलेली मुले आणि उत्साह व आनंद चेहऱ्यावर ओसंडून वाहणारे शिक्षक भेट दिलेल्या दोन्ही शाळांमध्ये आढळले.

७) शिक्षणाला दिलेले महत्त्व :

सत्तरीच्या दशकात केलेल्या आमूलाग्र बदलांमध्ये शिक्षणाला अग्रस्थान देण्यात आले. ५२ लाख एवढी मर्यादित लोकसंख्या असल्यामुळे तेथे मनुष्यबळाचा तुटवडा जाणवतो. त्यामुळे 'No child left behind' एकही मूल शिक्षणापासून वंचित राहू नये आणि प्रत्येकाला पूर्ण शैक्षणिक संधी प्राप्त व्हाव्यात म्हणून सरकारने अनेक उपाय योजिले आहेत. महिला शिक्षिकांना बालकाच्या संगोपनाकरिता एक वर्षाची रजा मिळते. शिवाय काही कारणास्तव तीन वर्षे जरी रजा घेतली तरी नोकी कायम राहते. प्रत्येक नवजात शिशुकरिता मासिक १२० युरो इतकी रक्कम सरकारतरफे खात्यात जमा केली जाते. यामुळे "बाळाला जन्म द्यायचा असेल तर तो फिनलॅंड मध्येच द्यावा" असा वाक्यचार तेथे महिलांमध्ये प्रचलित आहे. दिव्यांग मुलांना शिक्षणाच्या मुख्य प्रवाहात सामावून घेतले जाते. सामान्य शाळेतच त्यांची काळजी घेण्याकरिता विशेष शिक्षक नियुक्त केलेले असतात. विविध देशांतून आलेले, निर्वासित इ. च्या शिक्षणाची व्यवस्था केलेली आहे. मुख्य प्रवाहात आणण्याकरिता अशा विद्यार्थ्याकरिता एक वर्षाचा विशेष अभ्यासक्रम आहे. इतेला हरवेंता शाळेत वेगवेगळ्या २१ देशातील मुले असून ती ३२ भाषा बोलतात.

व्यावसायिक शिक्षणावर भर असून त्यांची कॉलेजेस मुद्र्द्या आहेत. विद्यार्थी केव्हाही आवडीनुसार सामान्य किंवा व्यावसायिक शिक्षण निवडू शकतो. 'ट्रेवू' या व्यावसायिक शिक्षण देणाऱ्या संस्थेत जागतिक दर्जाची साधनसामुग्री, यंत्रे असून निष्णात कारागीर शिकविण्याचे काम करतात. खाजगी शिकवणी हा प्रकार अगदीच नगण्य आहे. शैक्षणिक जाहिरातीचे फलक कुठेच दिसले नाहीत. शिक्षणाचे बाजारीकरण झालेले नसून येणाऱ्या काळात त्याची सुतरामही शक्यता नाही. पाठ्यपुस्तके सुदृढा

ऑनलाईन बुकिंग करून मिळवावी लागतात. मागील चाळीस वर्षांपासून 'मिश्र सरकार' आहे. सध्याही १९ पक्षांनी मिळून स्थापिलेले सरकार आहे. पण शैक्षणिक धोरणांना कुठेही राजकीय रंग नाही. हेलसिंकीचा फेरफटका मारताना ल्यूथरन चर्च भागात फिनलॅंड सरकारच्या मंत्र्याला रस्त्यावरून सामान्य नागरिकाप्रमाणे पायी फिरताना पाहिले. शांतता आणि सुरक्षितता ही शैक्षणिक प्रगतीला कशी पूरक आहे हे प्रत्यक्ष दिसून येते.

८) वाचन संस्कृती :

फिनलॅंडमध्ये पाच किमी. परिसरात ग्रंथालय असणे कायद्याने बंधनकारक आहे. हेलसिंकीचे ग्रंथालय एखाद्या भव्य राजप्रासादाप्रमाणे सजविलेले आहे. तेथे अगणित पुस्तके, वाचनाची सोय आणि तत्पर कर्मचारी दिसून आले. जगातील कुठलेही पुस्तक मागा, उपलब्ध करून दिले जाते. हेरंब कुळकणी यांनी पु.ल. देशपांडे यांच्या पुस्तकाची मागणी केली होती आणि काय आश्चर्य काही दिवसांनंतर ग्रंथालयाने त्यांना ते उपलब्ध करून दिले. फिनिश नागरिक स्वभावाने वाचनवेडा आहे. दरवर्षी सरासरी १७ पुस्तके वाचतो. याला जोड दिली आहेती कार्यकारी संस्कृतीची आणि श्रमप्रतिष्ठेची. फिनलॅंडमध्ये प्रत्येक व्यक्ती समान मानली जाते. कठोर परिश्रम करणाऱ्यांना प्रतिष्ठा आहे.

सकाळी ५.३० वाजता मी रोज फिरायला जात असे. या निमित्ताने पाच-सात कि.मी. चा परिसर पाहायला मिळायचा. तापमान उणे चार डिग्री सेल्सिअस. फिरताना एक दृश्य रोज दिसायचे. झाडू, मॉर्पिंग, मशीन घेऊन स्वच्छता करणारे, पिवळा नारंगी गणवेश, हेल्मेट परिधान केलेले सफाई कर्मचारी. अगदी नदीकाठी, पुलावर, बगीच्यांमध्ये, बसस्थानकावर मला हे कर्मचारी रोज भेटत. आपापल्या कामामध्ये गर्क, झाडांची गळलेली पाने वेचणारे. त्यापैकी बहुतांशी म्हातारे, वयाची साठी गाठलेले, हळूळळू चालणारे. साडेसातला परत येईपर्यंत सर्वत्र स्वच्छता करून हे कर्मचारी निघून गेलेले असत. अपुरे मनुष्यबळ, अल्प लोकसंख्या असूनही फिनलॅंड आज प्रगत देश आहे. त्याचे मूळ त्यांच्या या कष्टकरी वृत्तीत दिसून येते. शैक्षणिक प्रगतीसोबतच श्रमप्रतिष्ठेला जोपासून फिनिश नागरिकांनी जगासमोर एक आदर्श ठेवला आहे.

आपण त्यापासून प्रेरणा घेऊया.

शैक्षणिक गुणवत्ता विकासासाठी प्रयत्नशील राहूया.

जीवन कौशल्ये व ज्ञानरचनावादाचा परस्पर संबंध

(पारितोषिक प्राम निबंधाचा सारांश)

- मोहन कोळी

① ९६९९१०१५८८

शाळेतील ज्ञान व कौशल्ये फक्त शाळेतील चाचण्यांपुरती नव्हे, तर प्रत्यक्ष जीवनव्यवहारात उपयोगी पडायची असतील, तर त्यामध्ये काळाच्या गरजेनुसार भर घालण्याची क्षमता विद्यार्थ्यांमध्ये निर्माण केली पाहिजे. म्हणजेच शाळेत नुसते ‘शिकणे’ पुरेसे नाही, तर कोणतीही गोष्ट कशी शिकावी याचेही शिक्षण देणे महत्त्वाचे आहे. यासाठी ज्ञानरचनावाद व जीवनकौशल्ये यांची सांगड घालणे गरजेचे आहे.

जीवनकौशल्ये, मूल्ये, गाभा घटक विद्यार्थ्यांमध्ये रुजवायचे असतील तर ज्ञानरचनावादी शिक्षणपद्धतीला पर्याय नाही. विद्यार्थ्यांची शिकण्याची नैसर्गिक प्रक्रिया समजावून घेणारी, मानसशास्त्राचा आधार असणारी रचनावादी शिक्षण प्रक्रिया शिक्षणक्षेत्रात नवसंजीवनी देणारी आहे. रचनावादी दृष्टिकोन आत्मसात करून शिक्षक म्हणून आपली मानसिकता बदलायला हवी. आपल्याला वर्तनवादी शिकणाकडून रचनावादी शिक्षणाकडे जायचे आहे. दैनंदिन शालेय व्यवहारात नव्या वाटा निर्माण करायच्या आहेत. त्यासाठी वर्गातील शिक्षण व्यवहार बदलावा लागेल. विद्यार्थींकडी व्यवस्थेत वर्गातील शिक्षणात शिकविष्याकडून शिकणाकडे जावे लागेल. इतके दिवस शिक्षक शिकवितात म्हणून विद्यार्थी शिकतात या भ्रामक कल्पनेत आपण जगत होतो. निसर्गतःच मानवाला कर्मद्वये, ज्ञानेंद्रिये प्राम झाली आहेत, त्यांच्या सहाय्याने मेंदू बाहेरील जगाचे आकलन करून घेण्याचा प्रयत्न करीत असतो. पूर्वनुभवांशी सांगड घालून नवीन अनुभवाचा अर्थ लावत असतो. शिकणे हे नैसर्गिक आहे. मुलांना सारखे शिकवायचे नाही तर शिकू दयायचे आहे. वर्गातील शाळेतील सर्व रचना, व्यवस्था, वातावरण शिकण्याच्या अंगांनी तयार करावयाचे आहे. यालाच विद्यार्थीं केंद्री व्यवस्था म्हणता येईल.

रचनावादी विचारसरणी शालेय वर्गामध्ये उतरवायची असेल तर वर्गारचना, शिकविष्याच्या पद्धती, विद्यार्थ्यांची मानसिकता तसेच शिक्षकाच्या भूमिकेतही आमूलाग्र बदल करावा लागेल. विद्यार्थ्यांमध्ये शिकण्याचा उत्साह निर्माण

करणारा शिक्षक कृतिशीलता निर्मिती, विचार, अभिव्यक्ती याची कास धरणारा असायला हवा. शिक्षकाची भूमिका सुलभकाची असली पाहिजे. शिक्षक हा अध्ययनप्रक्रिया सोपी व सहज करण्यासाठी अध्ययन अनुभवांची योजना करणारा असावा. मार्गदर्शन हा प्रेरक, उपक्रमशील, कल्पक विद्यार्थ्यांना शिकण्याची संधी उपलब्ध करून देणारा असावा. शिक्षक हा विद्यार्थ्यांच्या अभिव्यक्तीला स्थान देणारा, विद्यार्थ्यांना स्वतंत्रपणे व गटात शिकण्याची सोय व संधी देणारा, शिकण्याची अनेक साधने उदा. पुस्तके, ग्रंथ, टूक-श्राव्य साधने, शैक्षणिक साहित्य उपलब्ध करून देणारा असावा.

वर्गात विविध शिक्षणघटक शिकण्यासाठी त्यांच्याशी संबंधित अनुभव वास्तव जीवनातून घेऊन योग्य मांडणी करून विद्यार्थ्यांपुढे ठेवले पाहिजेत. अनुभव ज्ञानाच्या रचनेसाठी व ज्ञान कायम स्मृतीत ठेवण्यासाठी उपयुक्त ठरते. अनुभव कृतिशील असावेत. ‘करून शिकणे’ ही शिकण्याची सर्वात प्रभावी पद्धत आहे. मात्र अनुभवात विविधता असावी, नवीनता असावी. साध्या अनुभवातून गुंतागुंतीच्या अनुभवाकडे विद्यार्थ्यांना वळवित जावे.

रचनावादी दृष्टीकोन आत्मसात करण्यासाठी पुढीलप्रमाणे बदल व्हायला हवेत -

- १) विद्यार्थ्यांच्या मुक्त हालचालींना वर्गात वाव मिळावा.
- २) विद्यार्थ्यांना परस्पर संवाद साधण्याची मुभा असावी. तशी संधी देणारी वर्गातील बसण्याची व्यवस्था असावी.
- ३) वर्गातील भिंतीचा वापर उपदेशात्मक तक्त्यांसाठी न करता विद्यार्थ्यांच्या अभिव्यक्तींसाठी करावा. उदा. विद्यार्थ्यांची चित्रे, निंबंध, प्रकल्पांची माहिती, अनुभवलेखन इ. भिंतीवर लावावेत. आठवड्यानंतर बदलावेत.
- ४) शिक्षणातून परिसराची ओळख होईल व परिसराचा शिकण्यासाठी उपयोग होईल याकडे जाणीवपूर्वक लक्ष दयावे.
- ५) शिकणे म्हणजे आजुबाजूच्या जगाची ओळख करून घेणे. आपणहून शिकणे नैसर्गिक असते म्हणून वेगवेगळ्या संधी देऊन विद्यार्थ्यांना शिकण्यासाठी प्रवृत्त करावे.

- ६) शिकण्यासाठी पुरेसा कलावधी दयावा. नवीन संकल्पना समजावून घेतांना मूळ अनेक मानसिक प्रक्रियेतून पुढे सरकत असते. उदा. नवी माहिती घेणे, विचार करत समजावून घेणे, अनुभव आठवणे, प्रश्न पडणे, संकल्पनेवर आधारित प्रश्नांची उकल करणे, नवी समज तयार होणे या पायऱ्यांतून जात असतांना मुलांच्या क्षमतेनुसार त्यांना पुरेसा कलावधी हवा असतो.
- ७) विद्यार्थ्यांसमोर विविध अध्ययन अनुभवांच्या मदतीने सतत नवीन आव्हाने पुढे ठेवावीत. शैक्षणिक साधने, साहित्य, बाह्यभेटी, प्रकल्प, समाजसंपर्क अशा पद्धतीतून ही आव्हाने निर्माण करता येतात.
- ८) अनुभव हे मेंदूचे खाद्य असते. लहानपणी शरीराची वाढ होते. मेंदूवाढीचेही हे वय असते. म्हणून सतत काहीतरी करीत राहून अनुभव घ्यायचे असतात. विविध अनुभव मिळतील त्याप्रमाणे नियोजन असावे.
- रचनावादामध्ये मुख्य भर आहे तो विद्यार्थ्यांवर शिक्षक हे सुलभकाच्या भूमिकेत असतात. ते विद्यार्थ्यांना शोध घ्यायला, ज्ञान मिळवायला उद्युक्त करतात. ‘शिकणे’ म्हणजे प्रत्येक नव्या अनुभवाला, त्यातील आशयाला पुर्वानुभवांशी पडताळून नवीन प्रतिमा निर्माण करत जाणे, त्यात बदल करणे होय. आपल्या भोवतीच्या वस्तू आणि घटना यांच्याबरोबर विद्यार्थी शिकत असतो म्हणून शिक्षकाने जीवनव्यवहाराशी संबंध जोडणाऱ्या अध्ययन अनुभवांची रचना करून विद्यार्थ्यांस ज्ञान निर्मितीस सहाय्य करणे हे रचनावादाच्या संकल्पनेत अभिप्रेत आहे.

मानव हा हेतुपूर्ण ज्ञानप्राप्ती करणारा प्राणी आहे. विद्यार्थी हा केवळ ज्ञानाचा स्वीकारकृती न होता ज्ञान निर्मिती करणारा व त्या ज्ञानाचा वापर करता येणारा होणे गरजेचे आहे. याच बरोबर २१ व्या शतकाची आव्हाने लक्षात घेता जीवन कौशल्यांचा विचार करावाच लागतो.

जीवनकौशल्ये

- १) ‘स्व’ ची जाणीव २) समानानुभूती
- ३) समस्या निराकरण ४) निर्णय क्षमता
- ५) परिणामकारक संप्रेषण ६) व्यक्ती व्यक्तींमधील सहसंबंध
- ७) सर्जनशील विचार ८) चिकित्सक विचार
- ९) भावनांचे समायोजन १०) ताणतणावांचे समायोजन

वरील जीवनकौशल्ये विद्यार्थ्यांमध्ये रूजवण्यासाठी अध्ययन-अनुभवांचे स्वरूप बदलावे लागेल. अध्ययन अनुभवात विविधता आणावी लागेल. विद्यार्थ्यांचा कृतिशील

सहभाग सतत मिळवण्यासाठी उपक्रम, कृती, प्रात्याक्षिक, प्रयोग, प्रकल्प, निरीक्षण यांचा उपयोग करावा लागेल. गटचर्चा, भाषण-संभाषण भूमिकाभिनय यांसारख्या माध्यमांतून विद्यार्थ्यांच्या अभिव्यक्तीला संधी दयावी लागेल. स्वाध्याय चाचणी यांच्याद्वारे विद्यार्थ्यांच्या अध्ययनाचा पडताळा घ्यावा लागेल.

शाळेतील ज्ञान व कौशल्ये फक्त शाळेतील चाचण्यांपुरती नव्हे, तर प्रत्यक्ष जीवनव्यवहारात उपयोगी पडायची असतील, तर त्यामध्ये काळाच्या गरजेनुसार भर घालण्याची क्षमता विद्यार्थ्यांमध्ये निर्माण केली पाहिजे. म्हणजेच शाळेत नुसते ‘शिकणे’ पुरेसे नाही, तर कोणतीही गोष्ट कशी शिकावी याचेही शिक्षण देणे महत्वाचे आहे. यासाठी ज्ञानरचनावाद व जीवनकौशल्ये यांची सांगड घालणे गरजेचे आहे.

विद्यार्थ्यांना रचनावादी पद्धतीने अध्यापन करतांना जीवन आणि शिक्षण यांचा घनिष्ठ संबंध आहे याचे भान असायला हवे. शिक्षण जीवनानुसार व शिक्षणासाठी असायला हवे. जीवन चांगले घडविणे हे शिक्षणाचे अंतिम उद्दिदृष्ट हवे. मानवी जीवन हे प्रभावी असते. शिक्षणाने जीवनाचा वेग पकडावा अशी शिक्षणाकडून अपेक्षा केली जाते. शिक्षणात शिकवण्याच्या नव्हे तर शिकण्याच्या अंगाने विचार रचनावादी पद्धतीमध्ये होऊ लागला आहे. विद्यार्थ्यांमध्ये समस्या निवारणाची ताकद निर्माण करणे हे शिक्षणाचे उद्दिदृष्ट आहे. विद्यार्थ्यांमध्ये अधिक क्षमता निर्माण होतील अशी शक्ती शिक्षणाच्या आशयात व पद्धतीत असावी ही शक्ती रचनात्मक शिक्षणात आहे.

या पार्श्वभूमीवर शिक्षकाची भूमिका महत्वाची आणि अधिक व्यापक झाली आहे. पारंपरिकतेला चिटकून राहणारा आणि पूर्वग्रह ठेवून नव्याने येणाऱ्या माहिती तंत्रज्ञानाकडे पाठ फिरवणारा शिक्षक कालबाह्य ठरण्याची आणि विद्यार्थी किंवा समाजाकडून नाकारला जाण्याची शक्यता निर्माण झाली आहे. आपल्या विद्यार्थ्यांसमोर येतांना शिक्षकाला केवळ पाढ्यांश शिकवणे इतकी मर्यादित भूमिका ठेवणे योग्य होणार नाही. तर जागतिक स्तरावर होणाऱ्या घडामोडी, आपल्या विषयातील अद्ययावत माहिती, संगणकाचे ज्ञान त्याला असणे आवश्यक आहे. त्यासाठी त्याने इंटरनेट, पॉवरपॉईंट प्रेजेन्टेशन यासारख्या नव्या तंत्राचे स्वागत करून ते आत्मसात केले पाहिजे. अन्यथा विद्यार्थी एकविसाव्या शतकात आणि शिक्षक विसाव्या शतकात अशी परिस्थिती निर्माण होईल.

शिक्षकदिनाच्या निमित्ताने ...

– डॉ. शंकुंतला काळे
विभागीय अध्यक्ष, कोकण वि. मंडळ

मित्रमैत्रिणीनो, हा ‘अंतरीच्या प्रेरणेचा दिवा’ ‘प्रेमाच्या वाती’ने आणि ‘हास्याच्या ज्योती’ने सतत तेवत ठेवा. मग प्रत्येक दिवस तुमचाच! तुम्हीच पुरस्कार विजेते !

नमस्कार ! शिक्षक मित्रमैत्रिणीनो, शिक्षकदिनाच्या आपणा सर्वांना मनःपूर्वक शुभेच्छा ! भारताचे माझी राष्ट्रपती डॉ. सर्वपल्ली राधाकृष्णन् यांचा जन्मदिन ५ सप्टेंबर हा ‘शिक्षकदिन’ म्हणून साजरा केला जातो. या दिवशी बन्याच ठिकाणी शिक्षक पुरस्कारांचे वितरण होते. पुरस्कारासाठी काही शिक्षकांची निवड होते. काहींची होत नाही. ज्यांची निवड होते ते आनंदी होतात. ज्यांची निवड होत नाही ते काही वेळेला हिरमुसतात. पण खरं सांगू, हिरमुसले होण्याचे काहीच कारण नाही. कारण पुरस्कार हे थोडेसेच असतात, मग ते सगळ्यांना कसे मिळतील ? पुरस्काराबद्दल भारतीय तत्त्वज्ञ जे. कृष्णमूर्ती यांचे फार सुंदर विचार आहेत. ते म्हणतात, “‘पुरस्कार, सन्मान ही बाह्यप्रेरणा आहे. खरी गरज आहे ती अतःप्रेरणेची.’” किती खरे आहे नाही ! बाह्यप्रेरणा काही वेळेला टिकाऊ असतेच असे नाही. मात्र अंतःकरणात असलेली प्रेरणा सतत कार्यमग्न राहण्यास प्रवृत्त करते. सतत प्रज्वलित राहण्याच्या या प्रेरणेने मंगलमय, कल्याणकारी कामे होतात. अशा प्रेरणेची आज गरज आहे. ती आपल्या सर्वांमध्ये निर्माण व्हायला हवी. आपण हे सतत लक्षात ठेवलं पाहिजे. प्रत्येक मूळ हे स्वतंत्र व्यक्ती असते. त्याची काही वैशिष्ट्ये असतात. त्याचे काही स्वभाव-विशेष असतात. अध्ययनगती कमी जास्त असते. किंबहुना ते आपल्या कलाने शिकत असते. त्या प्रत्येकाला आपल्याला समजून घेता आले पाहिजे. शाळेच्या वेळेत ते आपल्या समवेत असते. त्यावेळेला केवळ नेमून दिलेला अभ्यासक्रम आणि पाठ्यपुस्तकातील धडे वेळापत्रकानुसार शिकवणे एवढेच आपले काम नाही. कारण त्याच काळात मूळ घडत असते. त्यावेळेला त्याला भावनिक दृष्ट्या समजून घेण खूप महत्त्वाचं असतं. त्याच्या चांगल्या गोष्टीबद्दल त्याचं कौतुक करायला हव. शाबासकीची थाप देऊन प्रोत्साहन क्यायला हव. चूक झाल्यास न रागावता, न चिडता त्याला समजून घेत समजावयाला हव, त्याच्या छोर्या-

छोर्या गोष्टींची दखल घेतली पाहिजे. एखादे मूळ मागे पडत असेल तर त्याच्या अध्ययनातील नेमक्या उणिवा शोधून, त्याच्यासाठी वेगळा वेळ देऊन त्याला इतरांच्या बरोबरीला आणायला हव. हे आपण करतही असाल पण ते अधिक जाणीवपूर्वक घडावं.

यानिमित्ताने एक गोष्ट आठवते – नेताजी सुभाषचंद्र बोस मॅट्रीकला असताना तोंडी परीक्षेसाठी परीक्षकांनी विद्यार्थ्यांना प्रश्न विचारला "What is difference between the station master & the school master ?" नेतार्जीनी उत्तर दिले, "Station master Minds trains & school master trains minds" किती खरे आहे हे ! आपण सारे मन घडवतोच, व्यक्तिमत्त्वावर ज्या मनाचा मोठा प्रभाव असतो ते मन योग्य पद्धतीने घडविण्यासाठीच तर आपल्याला सजग राहायला हवे. मुलांना घडवताना आपणही घडत असते. म्हणूनच वर्गात आपल्या अवतीभोवती असणाऱ्या चैतन्याच्या स्त्रोतांना अंतरीच्या जिव्हाळ्याची आणि प्रेमाच्या उमाळ्याची गरज आहे. तो प्रेमाचा उमाळा आपल्या अंतरंगात आला की मग ‘आनंदाचे डोही आनंद तरंग’.

माझ्या वर्गातील प्रत्येक मूळ माझे आणि मी मुलांचा. त्यांच्या चेहेच्यावरचे हास्य हेच माझे खरे समाधान. असा विचार आपण करायला हवा. दरोज वर्गात प्रवेश करताना आपण हसतमुखाने प्रवेश केला तर वर्गातील सर्व चेहरे प्रसन्न हास्याने उजळतील. प्रेमाच्या व्यवहाराचे जिव्हाळ्याचे नाते जोडले जाईल. शिक्षक-विद्यार्थी नाते घटू होत जाईल. असा शिक्षक विद्यार्थ्यांच्या हृदयातच नाही तर हृदयातील अंतरहृदयात वास करील. इतकं सारं आपल्या प्रसन्न हास्याने आणि मायेच्या वर्तनाने होत असेल तर आपण सांव्यांनी हे कृतीत आणायलाच हवे. म्हणून मित्रमैत्रिणीनो, हा ‘अंतरीच्या प्रेरणेचा दिवा’ ‘प्रेमाच्या वाती’ने आणि ‘हास्याच्या ज्योती’ने सतत तेवत ठेवा. मग प्रत्येक दिवस तुमचाच! तुम्हीच पुरस्कार विजेते !

माझा प्रत्येक विद्यार्थी हा देशाचा सच्चा नागरिक व्हावा, हाच माझ्यासाठी सर्वोत्तम पुरस्कार आणि तो मी मिळवणारच असा निश्चय करू या !

Text-book For Science and Technology Standard IX

- Dr. Sulabha N. Vidhate

9960628646

National Health Mission, an introduction to Scientists these points inspire student to research fields. In science subject experiments are important as well as projects. Exercises are given at the end of the lesson. When using the exercises for evaluation, it should be seen whether the student is answering on the basis of understanding or rote memory.

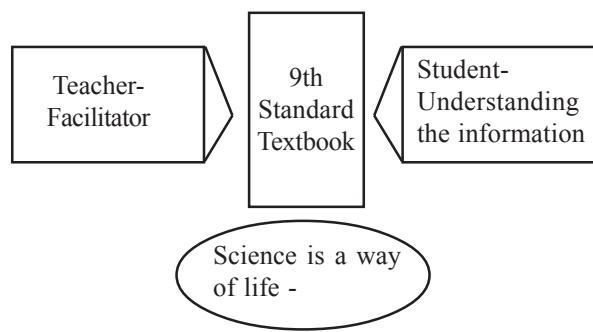
From June 2017 textbooks of standard IX are changed. These books are based on NCF 2005, State Curriculum framework 2010 (SCF 2010) and Revised Secondary Education Curriculum 2012. We have to face the new challenges and trends in society. So 'Change' is mandatory. So the textbooks are changed with respect to the content, structure and writing style.

There is a hidden strategy behind the curriculum development. Our important objectives are development of knowledge, skills and competencies, scientific concepts, laws and principles, use of hands on experiments. After all development of research oriented mind is our aim. Students should know the importance of interdisciplinary system in the subjects. One more objective of this curriculum is the contribution of science subject in the social development. It also encourages students to ask questions. The

students will be able to study the fundamental concepts of science and technology from a different point of view through the medium of the different branches of science. The objectives of science are included in the syllabus but emphasis is given on self learning techniques. Use of technology, awareness of environment and society, use of reference books and equal opportunity to all, are the main objectives of this curriculum.

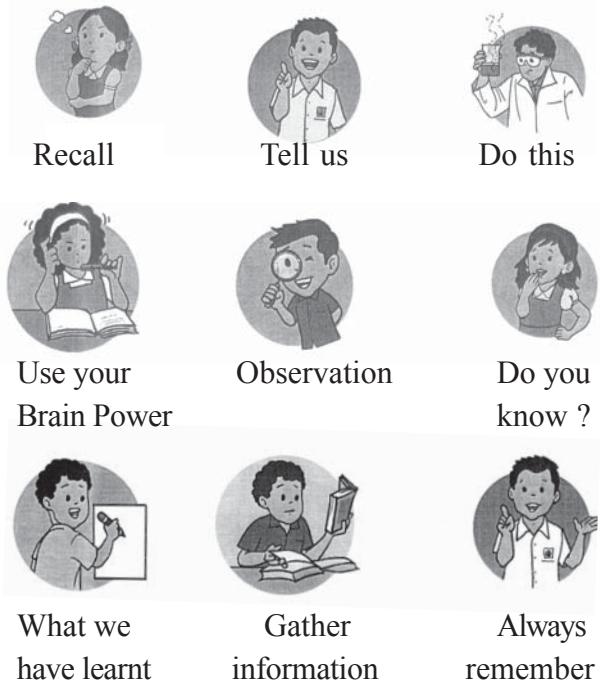
This curriculum includes 8 areas like living world, Energy, Diet and Nutrition, Substances, Natural Resources, and Disaster management, Motion, Force and Machines, The Universe, and Information Communication Technology (ICT). There is linking with primary education curriculum. ICT is newly introduced in it. Initially competency statements are given in the textbook. Writing strategy is rearranged according to the content.

- **9th Standard Textbook of Science and Technology**

- **Characteristics of the text-book**
- 1) One book - Two parts
Science and Technology
Part I
Part II
  - 2) Continuous linking of lessons
For 1st term - Lesson 1 to 10
For 2nd term- Lesson 11 to 18
  - 3) Part I - includes Physics and Chemistry
  - 4) Part II - includes Biology, environment, ICT, the universe, disaster management, Weather.
  - 5) Arrangement of Lessons is in a systematic manner.
  - 6) Activity based
  - 7) Basic concepts and clarity of principles.
  - 8) Up-to-date information

Inside the text book

With addition -

- Information of institutes
- About scientists

- 9) Historical events, institutes and contribution of scientists.

- 10) Constructivist writing under various titles.
While teaching from the text-book, following methods should be used - Experimentation, Enquiry, Problem-Solving, Field trip, Activities, Demonstration, Discussion and Brain storming technique.

Use of laboratories, open ended questions, puzzles and maximum use of ICT is required. Accelerated learning programme should be applied.

Writing style of the text-book is changed '**can you recall**' is A brief review of the portion learnt in previous classes, relevant to the lesson at hand, especially if it is necessary for learning the new lesson.

Can you tell - Helping students to recollect, knowledge or information about the topic for arousing interest in it is for impressing upon them its importance. Difference between seeing the object and observing it. Points are considered in observation. Seeing is a natural process and observing is a scientific process. Discussion leads to conclusion, various points and multidimensional views which are important in constructivism.

Try this - The instructions are given for the activities that students are expected to carry out themselves. Children do these activities as given in the text-book, individually or in a group.

Use your Brain power - To test whether students can apply the knowledge they have gained. They have to think or discuss among themselves to find the answer. They should be encouraged to use other literature for reference.

Career oriented curriculum - Biotechnology is newly introduced. Tissue - culture is today's need. Application of biotechnology in floriculture, nurseries and forestry is introduced. Establish your own plant nursery, hear your school or home. Prepare the seedlings of flowering plants, fruit plants or ornamental

plants. You can start a business with this activity. Teachers should motivate the students to be self-employed.

- **Towards the space Technology -**

Different forms of light telescopes and their types, the largest telescope, how it works, all these questions are discussed in lesson number 18. The information of Indian space Research Organization (ISRO) is given in it.

In lesson no. 9 solid waste management, seven principles of it, need of the hour are discussed. Basic principles of First aid to disaster victims are given in this lesson. How to transport victims / patients is described in a pictorial manner.

The information and use of ICT is introduced in lesson 10. Precautions to be taken in data entry and opportunities in the computer field are included in it.

Harmful effects of artificial food colours and hair dyes are well discussed in lesson 14, Genetic disorders are discussed in lesson 16. Inter-relationship between tobacco addiction and cancer keeps the students from addiction.

National Health Mission, an introduction to Scientists inspire student to research fields. In science subject experiments are important as well as projects. Exercises are given at the end of the lesson. When using the exercises for evaluation, it should be seen whether the student is answering on the basis of understanding or rote memory. The student's knowledge is to be

evaluated, not memory, hence questions should be open ended, thought - provoking, multidimensional and should be based on actual problems which are faced in the surroundings.

So it includes different types of questions :

- Who tell lies ?
- Write in your own words.
- Similarities and difference.
- Prepare a flow chart

- **About the project -**

- Supplementary tool for lesson
- Related to day-to-day life
- To develop creative set up of the mind
- Prepare power point presentation
- make the substance
- Dialogue preparing

These activities and projects lead the students towards becoming young scientists.

Eventually everything is based on science. No knowledge is waste. Keep you eyes open and keep learning.

Asking why is important. But sometimes asking 'Why not?' also leads to innovations.

To create such scientists is the soul of this curriculum. Following are the steps of constructivism

The New text book → Previous knowledge → Creative knowledge → Application → Creativity → Innovations → Research oriented minds. Let's start to imagine, invent and inspire the students

: दुरुस्तीपत्रक :

सर्व उच्च माध्यमिक शाळा प्रमुखांना या दुरुस्तीपत्रकाद्वारे कलविण्यात येते की, माहे ऑगस्ट, २०१७ च्या शिक्षण संक्रमण या अंकात इ. ११ व इ. १२ वी च्या भौतिकशास्त्र, रसायनशास्त्र, जीवशास्त्र व गणित आणि संख्याशास्त्र या विषयांचे सुधारित प्रश्नपत्रिका आराखडे प्रसिद्ध करण्यात आलेले आहेत.

सदर प्रश्नपत्रिका आराखड्यातील पृष्ठ क्र. ७० वर Unit wise distribution of marks Std. XII - Subject : Mathematics and Statistics (Arts and Science) देण्यात आले असून त्यामधील Sr. No. 10 Continuity या Topic करिता ६ गुण दर्शविण्यात आले असून ते ४ गुण आहेत अशी दुरुस्ती करण्यात येत आहे. सदर बदलाची नोंद आपल्या क. महाविद्यालयातील संबंधित विषय शिक्षकांच्या निर्दर्शनास आणून देऊन आवश्यक ती कार्यवाही होईल असे पहावे.

Activities in Mathematics for Standard IX

– Dr. Jayashri V. Atre

📞 ९८६०९७८४५१

Activities conducted for evaluation are the practicals in Mathematics for Std. IX. Teacher should read the text book throughly. Objective behind conducting activity should be fixed. Teacher should be ready with material which will be useful for particular activity. Teacher should conduct more activities other than those included in the text book.

In every standard at primary stage, student has to learn only one text book of Mathematics. In standard IX he has to study two text books of Mathematics i.e. Part I and Part II. Topics related to Algebra are included in Part I and topics related to geometry are included in Part II. Whole syllabus is divided into areas of Mathematics viz - Number system, Algebra, Commercial Mathematics, Data Handlling, (Statistics), Geometry, Mensuration, Co-ordinate Geometry and Trigonometry.

Units related to Algebra, Commercial Mathematics and Statistics are included in Maths Part I. Units related to Geometry, Co-ordinate Geometry, Trigonometry and Mensuration are included in Mathematics Part II.

List of expected competencies, which should be developed in a student after studying different units is given in the textbooks. So teachers will know the scope and limitations of

the syllabus. Both text books are based on activity-based learning. After performing the activities, the students will be able to compare, to analyse, to classify, to think critically or to interpret the data.

What is an Activity ?

- It is a work done by the student with a particular objective.
- It is a process for solving any problem.
- Efforts taken by students for solving their own questions

Inside the books -

Instructions for teachers and competency statements are given and some practicals are also suggested in both the books. Every chapter starts with list of teaching points. All these teaching points are given under the title **Let's study**.

Some activities are suggested for revision or as pre requisite for particular unit under the head '**Let's recall**'.

'**Let's think**' is the title for some points for which student can think in different way.

Under the head '**Lets Remember**' important properties, formulas and main points are collected from each chapter. A student should remember those points always. It is expected that students and the teacher should discuss some points about some concept, some examples, or a new teaching point. That type of conversation is given under the head '**Let's**

discuss.' The activities which should be performed in the class individually or in a group are given in the box.

Small exercises are given for practice under each sub unit and problem sets are also given, which include the examples related to all sub units.

Some HOT problems are also included in problem sets. Answer key is given at the end of the book.

At secondary level, we learn mathematics with axiomatic approach. Upto standard VIII, we verify every property given in geometry and in Std.IX. We use axioms and prove those properties, so theorems are included in geometry. Even in geometrical constructions we expect that student should know the concept, the property, and the theorem which are used in geometrical construction.

Teachers are expected to conduct activities for students. Some activities can be conducted for revision, previous knowledge can be tested through these activities. Some activities are given in each chapter for teaching concept. Some activities are suggested for evaluation.

Activities conducted for evaluation are the practicals in Mathematics for Std. IX. Teacher should read the text book thoroughly. Objective behind conducting activity should be fixed. Teacher should be ready with material which will be useful for particular activity. Teacher should conduct more activities other than those included in the text book.

Activities in Mathematics -

1) To solve the problem :

Teacher can prepare the problem cards. Problems will be given to solve related to the content according to the portion fixed for unit test or semester examination. For the practical examination teacher should ask the child to pick up one problem card and solve that example in front of the teacher.

2) To draw Venn diagram :

For the Mathematics Part I in Chapter Set, Venn diagrams are explained. Teacher can write two different sets on the card and ask the child to show the union or intersection sets or complement of the set by Venn diagram. According to the marks for the experiment you can increase the operations.

3) To complete the flow chart :

Prepare problem cards for the students, with flow charts, ask the student to complete it, for operations on real number. This will be one of the practicals. Ask the students to show the irrational number on the number line. This can also be used as a practical.

4) To draw the graph to interpret the graph:

In second term, study of statistics is expected. For that chapter give bar graphs and ask them to write interpretation in their own words. If percentage bargraphs or subdivided bar graphs out of text book are given then ask them to compare. If some data is given, ask them to prepare frequency distribution table and to make cumulative frequency distribution table.

- 5) To convert the information in mathematical form and solve the problem.** Teacher can prepare problem card for polynomials or ratio-proportion and ask the student to pick up one card and solve the problem given on the card. That problem may be in words or numerical also.
- 6) To construct the triangle :** In chapter 4 of Mathematics Part II some more constructions of triangle are given. Activity can be conducted with respect to that construction. Student will be asked to draw a triangle with given information. If student is unable to do that, teacher can ask him to do some basic operation like bisect an angle, to draw perpendicular bisector of given segment, to draw perpendicular to the line from a point on the line or outside the line.
- 7) To find the distance between two points on the number line or in a plane :** On the problem card write a problem for students by giving co-ordinates of a point and ask them to find distance between two points. According to the objective you can give only one coordinates of two points or two coordinates of two points means if you are going to give a problem on distance in first term you can give only one coordinate but if the problem is related to coordinate geometry, you can ask a question on distance in Std.9 but you have to give points on the lines parallel to or on the given axes.
- 8) To measure the height, length, breadth, radius, diameter actually and calculate volume or surface area :** Some activities given in the text book on the topic surface area and volume only for sphere and cone, are introduced in 9th standard. But students have already learned the surface area and volume of cuboid. Activities can be conducted for all types of 3-D shapes which they have learned. Give a cube (block of wood) and ask the child to measure the side actually. Give a choice to measure in any unit and ask him to calculate surface area or base area or volume. Similarly give a glass with some water, ask him to find the volume of water using the formula.
- These type of activities can be conducted as a practical. The teacher can conduct so many activities related to the units and sub-units. The teacher can conduct one or two practical for the examination of each term. It is not necessary to prepare journal for practicals. Student can write his observations in his class note book.
- The teacher should prepare slips for practicals activites and by rotation he can use them for their students.
- Help the child while doing this activity. But every student should do some work on his own. Individual attention should be given by the teacher. Teacher should write the observations about students in his book. i.e. which practical was given to the student, his observations and the marks given to two practicals.

महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक तथा उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळ, पुणे – ४११००४

प्रतिदर्श-कृतिपत्रिका

एकादशीकक्षा

विषय : संस्कृत

गुणा: ८०

अवधि: होरात्रयम् ।

सूचना : १) सर्वासु कृतिषु वाक्यानां पुनर्लेखनम् आवश्यकम् ।

२) यथासूचनम् आकलनकृतयः व्याकरणकृतयः आरेखितव्याः ।

३) आकृतीनाम् आलेखनं मसिलेखन्या कर्तव्यम् ।

प्रथमः विभागः – गद्यम् ।

(२३)

(अवबोधनम्, शब्दसम्पत्तिः, पृथक्करणम्, स्पष्टीकरणम्)

प्रश्नः १अ) गद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टाः कृतीः कुरुत ।

अ १) अवबोधनम् । (केऽपि २ कृती कुरुत ।)

i) उचितं कारणं चित्वा वाक्यं पुनर्लेखत ।

०१

बालिका चलितुं शक्नुयात्, यतः .....

अ) यदा सा चलितुं प्रयत्ते तदा सा पतति ।

ब) पतनस्य भीत्या सा चलनं न त्यजति ।

ii) तस्य अवधानम् आकृष्टम् । ('तस्य' स्थाने 'राघव' शब्दस्य प्रयोगं कुरुत ।)

०१

iii) रेखांकितं पदम् आधृत्य संस्कृतभाषया प्रश्ननिर्माणं कुरुत ।

०१

मनुष्यः विघ्नानां भयेन प्रयत्नं त्यजति ।

समुद्रस्य समीपे धीवराणां समूहः निवसति स्म । तत्र केनचित् दृश्येन तस्य अवधानम् आकृष्टम् । कस्यचित् गृहस्य अङ्गणे एका एकवर्षीया बालिका तिष्ठति स्म । सा चलितुं प्रायतत । यदा यदा सा चलितुं प्रयत्ते स्म तदा तदा सा पतति स्म । तदा सा रोदिति किन्तु पुनः चलितुं प्रयत्ते स्म । राघवः एतद् दृश्यं पश्यन् एव स्थितः । 'यद्यपि सा जानाति यद् अहं पतिष्यामि प्रहारं प्राप्स्यामि तथापि सा पुनः पुनः प्रयत्ते । मूर्खबालिका ! चलितुं सा किमर्थमुत्सुका इत्येव आश्र्वयस्य विषयः ।' इति अनवधानतया सः स्वचिन्तनम् उच्चैः उक्तवान्, "महोदय, यदि पतनस्य भीत्या सा चलनम् त्यजेत् तर्हि सा कथं चलितुं शक्नुयात् ? तस्मिन् एव वयसि प्रायत्नसातत्यं सहनशीलतां च बालकः पठति ।" एतद् वचनं श्रुत्वा राघवः परिवृत्य दृष्टवान् । कश्चन् वृद्धः धीवरः तस्य पृष्ठतः स्थितः ।

"पश्यतु तान् कल्लोलान् । सागरकल्लोलाः दिवानिशं तीरं प्रामुं प्रायतन्ते । किन्तु मध्ये एव कुत्रचित् ते भग्नाः भवन्ति, पुनः सागरे विलिनाः भवन्ति । किन्तु ते पुनः पुनः अधिकेन उत्साहेन प्रयतन्ते ।" वृद्धः धीवरः पुनः प्रवदत्, हे युवन, मनुष्यस्य जीवनमपि तथैव अस्ति । विघ्नानां भयेन यः प्रयत्नं त्यजति, तस्य जीवनं कृतार्थतां न गच्छति । अहं भवन्तं तत्त्वज्ञानं पाठ्यामि इति मा चिन्तयतु । एतद् जीवनस्य मूलभूतं तत्त्वम् "इति उक्त्वा धीवरः अगच्छत् ।

'एतदेव सत्यम् । सा बालिका, सागरतरङ्गा अपि अस्मान् पाठ्यन्ति' इति जागृतिः तस्य मनसि प्रादुर्भूता । 'यदा आपत्तयः मां प्राहरन् तदा मम आत्मविश्वासः नष्टः । अहं पलायनं कर्तुम् ऐच्छम् । ये मयि आश्रिताः तेषां मम गृहजनानां चिन्ताम् अहं न कृतवान् ।' इति राघवः स्वस्य प्रमादं ज्ञात्वा चिन्तितवान् । आत्मघातस्य विचारं त्यक्त्वा राघवः नूतनेन आत्मविश्वासेन गृहं प्रतिनिवृत्तः ।

अ २) शब्दज्ञानम् ।	(केऽपि २ कृती कुरुत ।)	
i) पर्यायशब्दान् लिखत ।		०१
समीपे, प्रहारः		
ii) गद्यांशतः विशेषणं चिनुत ।		०१
धीवरः ..... आत्मविश्वासेन		
iii) गद्यांशतः हेत्वर्थक-तुमन्त-अव्यये चिनुत । (केवलं २)		०१
अ ३) घटनाक्रमानुसारेण क्रमसंयोजनं कुरुत ।		०२
राघवस्य स्वचिन्तनम् ।		
बालिकायाः पतनम् ।		
वृद्धधीवरस्य कथनम् ।		
राघवस्य गृहं प्रति गमनम् ।		
प्रश्नः १ ब) गद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टाः कृतीः कुरुत ।		
ब १) अवबोधनम् ।	(केऽपि २ कृती कुरुत ।)	
i) उचितं कारणं चित्वा वाक्यं पुनर्लिखत ।		०१
डॉ. कमलया विक्रमः स्थापितः यतः.....		
अ) तया चतुर्दशमासेभ्यः शोधप्रबन्धः लिखितः ।		
ब) सा आचार्योपाधिं प्राप्तवती प्रथममहिला- शास्त्रज्ञा ।		
ii) पूर्णवाक्येन उत्तरं लिखत ।		०१
कस्य संशोधनार्थं कमला राष्ट्रपतिपुरस्कारेण सम्मानिता ?		
iii) तया शोधप्रबन्धः लिखित्वा विक्रमः प्रस्थापितः । ('तया' स्थाने 'कमला' पदस्य प्रयोग कुरुत)		०१

१९३९ तमे ख्रिस्ताब्दे केंद्रिजविद्यापीठतः आचार्योपाधिं प्राप्तवती कमला प्रथमा भारतीयमहिला । प्रवेशानन्तरं चतुर्दशमासेभ्य एव तया शोधप्रबन्धः लिखित्वा विक्रमः प्रस्थापितः । अस्मिन् शोधप्रबन्धे वनस्पतिकोषिकासु (सायटोक्रोम) प्रक्रिणवानि तया संशोधितानि ।

एकः बालकः 'क' जीवनसत्त्वस्य अत्यधिकन्यूनतया 'स्कर्ही' नामा व्याधिना ग्रस्तः आसीत् । अस्मिन् व्याधौ रक्तस्रावः भवति । विविधोपायैरपि स व्याधिमुक्तो नाभवत् । अङ्गुरितेषु चणकेषु 'प' जीवनसत्त्वमस्ति । तेन रक्तवाहिन्याः आवरणं दृढं भवति । तत्र जम्बीरसः लवणञ्च योजयामश्चेत् रक्तस्रावस्य प्रतिबन्धो भवेदिति संशोधनस्याधारेण प्रयोगः कृतः । पञ्चदिवसेष्वेव तस्य बालकस्य रक्तस्रावोऽवरुद्धः । रशिया-देशे एतदेव संशोधनं १९७७ तमे ख्रिस्ताब्दे अभवत् । परं कमलया पूर्वमेव १९४३ तमे ख्रिस्ताब्दे एव प्रयोगेन सिद्धं कृतमासीत् । १९७० तमे ख्रिस्ताब्दे 'नीरा' इत्यस्य संशोधनार्थं सर्वोत्कृष्टसंशोधनस्य कृते राष्ट्रपतिपुरस्कारेण सम्मानीतेयम् । 'नीरा' इति ताडवृक्षस्य मधुरुद्रव्ये तस्याः संशोधनमासीत् ।

ब २) शब्दज्ञानम् ।

(केऽपि २ कृती कुरुत ।)

i) सन्धिविग्रहः कुरुत ।

०१

विविधोपायैरपि = ...

ii) गद्यांशतः विशेषणं चिनुत ।	0१		
आवरणं ..... , रक्तस्रावः ..... ।			
iii) गद्यांशतः सप्तमीविभक्त्यन्तपदानां चयनं कुरुत । (केवलं २)	0१		
 ब ३) स्तम्भपूरणम् ।	0२		
स्कवर्ही-रोगविषये			
कारणम्	भारते संशोधनवर्षम्	व्याधे: स्वरूपम्	व्याधे: उपायः
-----	-----	-----	-----
प्रश्नः १ क) गद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टाः कृतीः कुरुत ।			
क १) अवबोधनम् । (केऽपि २ कृती कुरुत ।)			
i) उचितं कारणं चित्वा वाक्यं पुनर्लिखत ।	0१		
अग्निः लज्जितः भूत्वा न्यवर्तत, यतः.....			
अ) सः तृणं दग्धुं न शशाक । ब) सः विलम्बेन यक्षं प्रति अभ्यद्रवत् ।			
ii) रेखाङ्कितं पदम् आधृत्य संस्कृतभाषया प्रश्ननिर्माणं कुरुत ।	0१		
स देवेभ्योऽकथयत् ।			
iii) अस्माकमेवायं महिमा । (‘अस्माकम्’ स्थाने ‘देव’ शब्दः प्रयुज्य वाक्यं पुनर्लिखत ।)	0१		

पुरा देवदानवानां युद्धमभवत् । तस्मिन् युद्धे देवाः ब्रह्मणः सामर्थ्येन विजयं प्राप्तवन्तः । विजयिनः देवाः प्राप्तं तं विजयं स्वसामर्थ्येन अमन्यन्त । ते अचिन्तयन्, अस्माकमेवायं विजयः, अस्माकमेवायं महिमेति । तद् विज्ञाय परब्रह्म यक्षरूपेण प्रादुर्बभूव तत्र । ते देवाः तत् न विज्ञातवन्तः किमिदं यक्षमिति । देवाः अग्निमब्रुवन् “ जातवेद, विजानीहि किमेतद् यक्षम् ? ” इति । तथेत्युक्त्वा अग्निस्तत् प्रति अभ्यद्रवत् ।

तदपृच्छत् - “ कोऽसि ? ” “ अग्निर्वा जातवेदाः अहमस्मि । ” इत्यब्रवीत् सः ।

“ तस्मिन् त्वयि किं वीर्यम् ? ” इत्यपृच्छत् तत् ।

“ एतत्सर्वं दहेयं यदिदं पृथिव्याम् ” इत्यब्रवीदग्निः । तस्मै तृणं निदधौ । “ एतद् दह ! ” इत्युक्तं यक्षेण । तदुपप्रेयाय तीव्रजवेन किन्तु तञ्च शशाक दग्धुं सः । अतो लज्जितो भूत्वा न्यवर्तत । “ नैतत् शक्नोमि विज्ञातुं किमेतद् यक्षमिति ” स देवेभ्योऽकथयत् ।

अथ देवाः वायुम् अभाषन्त, “ वायो, विजानीहि किमेतत् यक्षम् ” इति । तथेत्युक्त्वा वायुस्तप्रति अभ्यद्रवत् । सोऽपृच्छत् “ कोऽसि ? ” “ वायुर्वाहं मातरिश्वास्मि । ” इत्यब्रवीद् वायुः । “ तस्मिन् त्वयि किं वीर्य ? ” इत्यपृच्छद् यक्षम् । “ सर्वमाददीय यदिदं पृथिव्याम् । ” इति अब्रवीत् वायुः । तस्मै तृणं निदधौ । “ एतद् दह ” इति अब्रवीत् तद् । तदुपप्रेयाय तीव्रजवेन किन्तु तञ्च शशाक वोद्धुं सः । अतो ग्रीडितो भूत्वा वायुः न्यवर्तत । “ नैतत् शक्नोमि विज्ञातुं किमेतद् यक्षम् ” इति स देवेभ्योऽकथयत् ।

क २) शब्दज्ञानम् । (केऽपि २ कृती कुरुत)

i) गद्यांशतः पर्यायशब्दान् चिनुत । ०१

लज्जितः ..... , धरा .....

ii) सन्धिविग्रहं कुरुत । ०१

वायुवर्वाहं = ...

iii) गद्यांशतः पूर्वकालवाचक-त्वान्त-अव्यये चिनुत । (केवलं २) ०१

क ३) कोष्ठकं पूरयत । ०२

देवः	अपरनाम	वीर्यम्
अग्निः		
वायुः		

प्रश्नः १ ड) माध्यमभाषया वाक्यं ससंदर्भं स्पष्टीकुरुत । (केवलं १) ०५

१) किं रोषणाय रुचिरं त्रिषु पातकेषु ।

२) दैवान्यष्टौ महाभयानि ।

द्वितीयः विभागः - पद्यम् ।

(१९)

(अवबोधनम्, शब्दसम्पत्तिः, पृथक्करणम्, अन्वयपूर्तिः, स्मरणं, स्पष्टीकरणम्)

प्रश्नः २ अ) पद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टाः कृतीः कुरुत ।

अ १) अवबोधनम् -

i) एकाक्येन उत्तरं लिखत । ०१

माया नाम्नी महिषी किमर्थं गर्भं दधे ?

इक्ष्वाकुर्वंशार्णवसम्प्रसूतः प्रेमाकरश्चन्द्र इव प्रजानाम् ।

शाकयेषु साकल्यगुणाधिवासः शुद्धोदनाख्यो नृपतिर्भूव ॥ १ ॥

आसीन्महेन्द्रादिसमस्य तस्य पृथ्वीव गुर्वी महिषी नृपस्य ।

मायेति नाम्नी शिवरत्नसारा शीलेन कान्त्याऽप्याधिदेवतेव ॥ २ ॥

देवैरभिप्रार्थ्यमनल्पभोगं सार्थं तयाऽसौ बुभुजे नृपालः ।

सा चाथ विद्येव समाधियुक्ता गर्भं दधे लोकहिताय साध्वी ॥ ३ ॥

सा लुम्बिनीनाम्नी वने मनोजे ध्यानप्रदे देववनादनूने ।

वासेच्छ्या प्राह पतिं प्रतीता सत्त्वानिभं दोहदमामन्ति ॥ ४ ॥

अ २) जालरेखाचित्रं पूरयत । ०२

भगवतः गौतमबुद्धस्य

पितुः नाम

मातुः नाम

वंशः

जन्मस्थानम्

प्रश्न: २ ब) पद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टाः कृतीः कुरुत ।

ब १) शब्दज्ञानम्-

पद्यांशतः नृपशब्दस्य पर्यायशब्दो चिनुत ।

०१

अथ प्रजानामधिपः प्रभाते जायाप्रतिग्राहितगन्धमाल्याम् ।
वनाय पीतप्रतिबद्धवत्सां यशोधनो धेनुमृषेमुमोच ॥ १ ॥
निवर्त्य राजा दयितां दयालुस्तां सौरभेर्यों सुरभिर्यशोभिः ।
पयोधरीभूतचतुःसमुद्रां जुगोप गोरुपधरामिवोर्म् ॥ २ ॥
अन्येद्युरात्मानुचरस्य भावं जिज्ञासमाना मुनिहोमधेनुः ।
गङ्गाप्रपातान्तविरुद्धशष्पं गौरीगुरोर्गङ्गरमाविवेश ॥ ३ ॥
सा दुष्प्रधर्षा मनसापि हिंसैरित्यद्विशोभाप्रहितेक्षणेन ।
अलक्षिताभ्युत्पतनो नृपेण प्रसह्य सिंहः किल तां चकर्ष ॥ ४ ॥

ब २) क्रमसंयोजनं कुरुत ।

०२

धेनुः अनुचरभावं ज्ञातुम् इष्टवती ।
वत्सः दुर्धं पीतवान् ।
धेनुः गङ्गरं प्रविष्टा ।
नृपजायया धेनुः पूजिता ।

प्रश्न: २ क) पद्यांशस्य माध्यमभाषया अनुवादं कुरुत अथवा अन्वयपूर्तिं कुरुत ।

०४

आहूतः सकृदेव यः प्रचलति स्नानाय भोज्याय वा
नादिष्टः समये हरत्यथ चहाशाकादिवस्तूच्यम् ।
वक्त्यल्पं न निषेधति व्ययविधौ रक्षत्यपत्यं मुदा
कस्याश्चित् क्वचिदेव भाग्यवशतो भर्ता भवेदीदृशः ॥

अन्वयः - सकृदेव ..... यः स्नानाय वा ..... प्रचलति । अथ समये ..... चहाशाकादिवस्तूच्यम्
..... । ..... वक्ति, व्ययविधौ न ..... , अपत्यं मुदा ..... । कस्याश्चित्
क्वचिदेव भाग्यवशतः ..... भर्ता भवेत् ।

प्रश्न: २ ड) 'वंशस्थ' वृत्तस्य श्लोकं शुद्धं पूर्णं च लिखत ।

०४

प्रश्न: २ इ) माध्यमभाषया ससंदर्भं स्पष्टीकुरुत । (केवलं १)

०५

- १) स वै पण्डित उच्यते ।
- २) विन्ध्याभिधेयो राजति शैलराजः ।

तृतीयः विभागः - स्थूलवाचनम् ।

(०५)

प्रश्न: ३) गद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टां कृतिं कुरुत ।

उत्क्रान्तिचक्रे सर्वेषु सजीवेषु प्रगततमेन मानवेन स्वबुद्ध्या सुविधासाधनार्थं निजावश्यकतानां परिपूर्त्यर्थमतिक्रमणं कृतम् । निसर्गे विद्यमानेषु वनस्पतिषु तथा प्राणिषु आवश्यकान्, उपयुक्तान् च सजीवान् चित्वा तेषामुत्पादने एव स्वार्थपरायणः मानवः मग्नोऽस्ति । सर्वेषां सजीवानां कृते, प्राणिनां च कृते अपि

जलस्थलवायुरूपाणि संसाधनानि आवश्यकानि । न तानि वर्धन्ते प्रत्युत प्रयोगेण हीयन्ते । कालौदी मानवस्य आत्मकेन्द्रिततया तस्य कृते अनावश्यकानि अनुपयुक्तानि च वस्तुनि विनष्टानि । मानवस्य ज्ञानतया हिंसया, जिह्वालौल्येन, उपभोगपरायणतया च प्रतिवर्ष केषाञ्चन प्राणिनां पक्षिणां च संख्या न्यूनीभवति । वृक्षपुष्पफलखगप्राणिनां वैविद्यवशादेव शोभते इदं जगत् । मानवजीवने सृष्टौ विद्यमानानामन्येषां घटकानामतीव महत्त्वं विद्यते । तैरेव जीवनं सुन्दरं संगीतमयं च भवति । चटकादीनि बालानां मित्राणि चिरं जीवन्तु पृथ्वीतले इति धिया मार्चमासस्य विंशतितमः दिनांकः ‘चटकादिन’त्वेन उद्धोषितोऽस्ति । निसर्गानुरागिणः बद्धादराः सन्ति संतुलनविषये निसर्गस्य । मानवेन त्याज्यः अविवेकः । ज्ञातव्यं तेनाचिरादेव ‘अविवेकः परमापदां पदम्’ इति ।

अ) वाक्यं पुनर्लिखित्वा सत्यं वा असत्यं लिखत ।

०२

१) संसाधनानि प्रयोगेण वर्धन्ते ।

२) स्वार्थपरायणः मानवः निसर्गे अतिक्रमणं न कृतवान् ।

ब) संस्कृतभाषया एकवाक्येन उत्तरं लिखत ।

०३

१) चटकादिनं कदा मन्यते ?

२) इदं जगत् कस्मात् कारणात् शोभते ?

३) सर्वेषां सजीवानां कृते कानि संसाधनानि आवश्यकानि ?

चतुर्थः विभागः – परिशिष्टम्।

(०६)

प्रश्नः ४) उचितं पर्यायं चित्वा पूर्णवाक्येन उत्तरं लिखत । (केवलं द)

०६

१) कपित्थपाकनामा किं काव्यं ज्ञायते ?

अ) किरातार्जुनीयम्

ब) नैषधीयचरितम्

क) मेघदूतम्

२) बुद्धचरितं केन विरचितम् ?

अ) कालिदासेन

ब) विशाखदतेन

क) अश्वघोषेन

३) रामायणे कति श्लोकाः सन्ति ?

अ) २७०००

ब) २४०००

क) १२००

४) गीतागोविन्दस्य कर्ता कः ?

अ) शूद्रकः

ब) जयदेवः

क) भर्तृहरिः

५) कस्य लेखने करुणरसः प्राधान्येन दृश्यते ?

अ) भासस्य

ब) कलिदासस्य

क) भवभूतेः

६) कृष्णलीलाधारितस्य भासनाटकस्य नामधेयं किम् ?

अ) अभिषेकम्

ब) बालचरितम्

क) अविमारकम्

७) राजनीत्याधारितस्य नाटकस्य नामधेयं किम् ?

अ) महावीरचरितम्

ब) मृच्छकटिकम्

क) मुद्राराक्षसम्

८) कस्य नाटकस्य कर्ता भासः नास्ति ?

अ) मध्यमव्यायोगः इति

ब) कर्णभारः इति

क) मृच्छकटिकम् इति

पञ्चमः विभागः - लेखनकौशल्यम्।

(१५)

प्रश्नः ५) यथानिर्देशं कृतीः कुरुत ।

अ १) निबन्धलेखनम् - ३ पर्यायेषु १ विषयमधिकृत्य १० वाक्यात्मकं निबन्धं लिखत । १०
१. नदी । २. मम प्रियं पुस्तकम् । ३. रक्षाबन्धनम् ।

अथवा

२) कथापूर्तिः -

मञ्जूषातः उचितान् शब्दान् चित्वा १० रिक्तस्थानानि पूरयित्वा कथां पुनर्लिखत । १०
आसीद् कश्चित् राजा सदा सुखी । पुरुषाः, स्त्रियः, बालाः सर्वेऽपि प्रसन्नाः तस्य राज्ये । तत्र सर्वाणि
सुखानि ----- आसन् । भवेत् मम राज्ये ----- कूपः इति राजा सङ्कल्पितवान् । अथ तेन -----
- कारिता । मम उद्यानस्य समीपे अस्ति ----- । अद्य रात्रौ सर्वे तत्र ----- दुधं पातयन्तु ।
प्रत्येकस्य घटपूर्णे दुधेन राज्ये दुग्धकूपः भवेत् । सर्वैः सा घोषणा श्रुता किन्तु प्रत्येकं चिन्तितवान् “को नु --
--- यदि अहं जलं पातयेयम्, अन्ये तु दुग्धमेव पातयिष्यन्ति । भवतु, अहं ----- नयामि । रात्रौ मां न
कोऽपि ---- न च ज्ञास्यति इति मत्वा सर्वैः जनैः कूपे जलमेव पातितम् ।
प्रभाते राजा ----- द्रष्टुं गतः । हन्त किमिदम् नास्ति किञ्चिदपि दुग्धम् । ----- एव पूरितः कूपः ।

(कूपं, जलमेव, दुधस्य, सुलभानि, जलेन, द्रक्ष्यति, कूपः, घोषणा, घटपूर्ण, जानीयात्)

अथवा

३) संस्कृतभाषया अनुवादं कुरुत ।

१०

१. ब्रह्मगिरी पर्वतातून गोदावरी नदी उगम पावते.

1. River Godavari originates from the Bramagiri mountain.

२. सूर्य पूर्वला उगवतो.

2. Sun rises in the east.

३. ते पुस्तक सुन्दर आहे.

3. That book is very beautiful.

४. झाडे लावून पर्यावरणाचे रक्षण करावे.

4. Protect environment by planting the trees.

५. मला माहीत नाही.

5. I don't know.

६. मला दूध द्या.

6. Give me Milk.

७. तू शाळेत केल्हा जातोस ?

7. When do you go to school ?

८. पक्षी झाडावर राहतात.

8. Birds Live on trees .

९. नेहमी खरे बोलावे.

9. Always speak the truth.

१०. संस्कृत-नियतकालिके वाचावित.

10. Sanskrit-magazines should be read.

ब) अपठितगद्यांशं पठित्वा माध्यमभाषया अनुवादं कुरुत ।

०५

अथवा

माध्यमभाषया प्रश्ननिर्माणं कृत्वा उत्तराणि अपि माध्यमभाषया लिखत । (केवलं ५)

०५

बुद्धिरस्य बलं तस्य । मानवाः हि बुद्धिमन्तः प्राणिनः । कर्त्यचिदपि कार्यस्य सम्पादने बुद्धिरेव प्रधानभूतं
साधनं विद्यते मानवानाम् । बलहीनोऽपि मानवः निजयाऽलौकिकबुद्ध्या मत्तानपि गजान् अतिबलशालिनः अपि
सिंहान् च स्ववशं नयति । आधुनिकयुगे यानि नूतनानि आविष्काराणि सन्ति तानि सर्वाणि मनुष्यबुद्ध्यैव
निष्पादितानि सन्ति । अद्य मानवः स्वबुद्धिबलेनैव चन्द्रलोकं जिगमिषति । अतः एतनिर्विवादं सत्यं यत् मानवस्य
चक्षुः बुद्धिरेव ।

षष्ठः विभागः – व्याकरणम्–उपयोजनकौशलत्यम्।

(१२)

प्रश्न: ६) यथानिर्देशं कृतीः कुरुत । (केवलं ४ उपप्रश्नाः लेखनीयाः)

अ) मञ्जूषातः उचितान् क्रियापदान् चित्वा कोष्ठकं पूरयत । (८ पर्यायेषु ६ लेखनीयाः)

०३

द्वितीयभविष्यत्कालः	वर्तमानकालः	आज्ञार्थः	परोक्षभूतकालः	प्रथमभूतकालः	विध्यर्थः

(करिष्यति, उपैति, प्रहिणोति, रुद्यात्, उपानयत्, बभूव, मेने, वेद)

ब) समासाधारितानि रिक्तस्थानानि पूरयत । (८ पर्यायेषु ६ लेखनीयाः)

०३

समस्तपदम्	विग्रहः	समासनाम्
राजर्षिः	.....	कर्मधारय
.....	लग्ना दृष्टिः यस्याः सा	.....
शक्रसमः	शक्रेण समः	.....
सूत्रधारः	.....	.....
.....	वासाय गृहम्	चतुर्थी तत्पुरुष
फलमूलकन्दम्	.....	समाहार द्वन्द्व

क) उचितं पर्यायं चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत । (४ पर्यायेषु ३ लेखनीयाः)

०३

- १) दुर्भिक्षे राजा बीजभक्तोपग्रहं कृत्वानुग्रहं ..... । (कुर्वते / कुर्यात्)
- २) आपत्सु न मुह्यन्ति ..... पण्डितबुद्धयः । (नरा: / नरः)
- ३) ..... सह न कदापि स्वैरम् अभाषत । (आर्येण / आर्यात्)
- ४) मार्गात् रथं दूरीकृत्य ..... गमनाय मार्गं दत्तवान् । (तस्य / तस्मै)

ड) वाक्यपरिवर्तनम् । (४ पर्यायेषु ३ लेखनीयाः)

०३

- १) ..... जनपदं रक्षेत् । (रिक्तस्थाने तद् सर्वनामः उचितं रूपं प्रयुज्य वाक्यं लिखत ।)
- २) गतेषु अस्मासु राजा नः शिरः स्थानानि पश्यतु । (यदा – तदा प्रयुज्य वाक्यं पुनर्लिखत ।)
- ३) भवान् न अर्थमवेक्षते । (‘भवान्’ स्थाने ‘त्वम्’ प्रयुज्य वाक्यं पुनर्लिखत ।)
- ४) कोसलराजः कोसलं पालयति स्म । (‘स्म’ निष्कास्य वाक्यं पुनर्लिखत ।)

इ) तद्वितानि /कृदन्तानि परिचाययित्वा अर्थान् माध्यमभाषया लिखत । (४ विकल्पेषु ३ लेखनीयाः) ०३

- १) आतिथेयम्
- २) निरुद्धा
- ३) औपनिषदः
- ४) विश्रुताः

=====* * * =====* * * =====* * * =====* * * =====* * * =====* * * =====

महाराष्ट्र राज्य माध्यामिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळ, पुणे

कृतिपत्रिका

कक्षा - ग्यारहवीं

विषय - हिंदी

युवकभारती

अंक - 80

समय - 3 घंटे

* कृतिपत्रिका के लिए सूचनाएँ

- १) सूचना के अनुसार गद्य, पद्य तथा पूरक पठन की कृतियों में आवश्यकता के अनुसार आकृतियों में ही उत्तर लिखना अपेक्षित है।
- २) सभी आकृतियों के लिए पेन का ही उपयोग करें।
- ३) आकृतियों में उत्तर पेन से ही लिखना आवश्यक है।
- ४) व्याकरण विभाग तथा रचना विभाग में पूछी गई कृतियों के उत्तर के लिए आकृतियों की आवश्यकता नहीं है।

विभाग 1 - गद्य 20 अंक

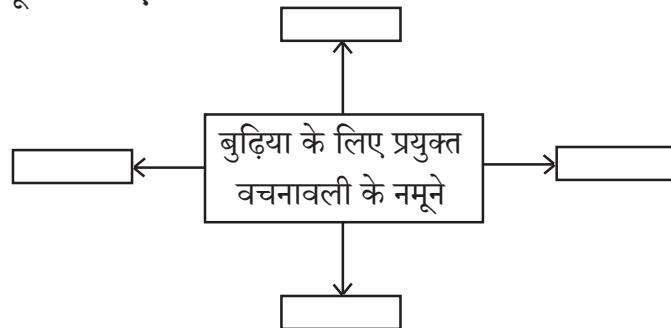
(वाचन, आकलन, शब्द संपदा तथा अभिव्यक्ति)

प्र.1 क) परिच्छेद पढ़कर सूचना के अनुसार कृतियाँ कीजिए :-

8

1) संजाल पूर्ण कीजिए :-

(2)

बड़े-बड़े शहरों में इक्के-गाड़ीवालों की जबान के कोड़ों से जिनकी पीठ छील गई है और कान पक गए हैं, उनसे प्रार्थना है कि अमृतसर के बंबूकार्ट वालों की बोली का मरहम लगावें। जब बड़े-बड़े शहरों की चौड़ी सड़कों पर घोड़े के पीठ पर चाबुक से धुनते हुए इक्केवाले कभी घोड़ों की नानी से अपना संबंध स्थिर करते हैं, कभी राह चलते पैदलों की आँखों के न होने पर तरस खाते हैं, कभी उनके पैरों की अँगुलियों के पोरों को चीथ कर अपने ही को सताया हुआ बताते हैं और संसार-भर की ग्लानि, निराशा और क्षोभ के अवतार बने नाक के सीधे चल जाते हैं, तब अमृतसर में उनकी बिरादरी वाले तंग चक्करदार गलियों में हर एक लड़डी वाले के लिए ठहर कर, सब्र का समुद्र उमड़ा कर 'बचो खालसा जी', 'हटो माई जी', 'ठहरना भाई जी', 'आने दो लालाजी',

‘हटो बाढ़ा’ कहते हुए सफेद ‘फेटों’, खच्चरों और बत्तखों, गन्ने और खोमचे और भारों वालों के जंगल में से राह खेते हैं। क्या मजाल है कि ‘जी’ और ‘साहब’ बिना सुने किसी को हटना पड़े। यह बात नहीं कि उनकी जीभ चलती ही नहीं, चलती है, पर मीठी छुरी की तरह महीन मार करती है। यदि कोई बुढ़िया बार-बार चितौनी देने पर भी लीक से नहीं हटती, तो उनकी वचनावली के ये नमूने हैं – ‘हट जा जिने जोगिए, हट जा करमा वालिए; हट जा पुत्तां प्यारिए; बच जा लम्बी वालिए।’ समष्टि में इसका अर्थ है कि तू जिन योग्य है, लंबी उमर तेरे सामने है, तू क्यों मेरे पाहियों के नीचे आना चाहती है? बच जा ।

2) उचित शब्द चुनकर रिक्त स्थानों की पूर्ति कीजिए :- (2)

- i) उनकी जीभ चलती ही नहीं, चलती है पर मीठी ..... की तरह महीन मार करती है। (तलवार / छुरी / छुरा)
- ii) इक्के-गाड़ीवालों की जबान के ..... से उनकी पीठ छील गई है। (कोड़ों / कौड़ोयों / चाबुक)
- iii) अमृतसर के बंबूकार्ट वालों की ..... का मरहम लगावे । (भाषा / वाणी / बोली)
- iv) कोई बुढ़िया बार-बार ..... देने पर भी लीक से नहीं हटती । (चुनौती / चितौनी / चितावनी)

3) निम्नलिखित शब्द के लिए परिच्छेद में प्रयुक्त शब्द छूँढ़कर लिखिए :- (2)

- 1) घाव पर लगाई जानेवाली दवा
- 2) संयम
- 3) रास्ता
- 4) क्रोध

4) शहर / गाँव में पैदल चलते समय वाहन चालकों द्वारा आया हुआ आपका अनुभव 10 से 12 पंक्तियों में स्पष्ट कीजिए । (2)

प्र.1 ख) परिच्छेद पढ़कर सूचना के अनुसार कृतियाँ कीजिए :-

8

1) तालिका पूर्ण कीजिए :-

(2)

भाभी द्वारा किए जाने वाले काम	पद्धति
1) बुहारना	_____
2) पानी खींचना	_____
3) कपड़े धोना	_____
4) बर्तन साफ करना	_____

प्रायः निराहार और निरंतर मिताहार से दुर्बल देह से वह कितना परिश्रम करती थी, यह मेरी बालक-बुद्धि से भी छिपा न रहता था। जिस प्रकार उसका खँडहर जैसे घर और लंबे - चौड़े आँगन को बैठ-बैठकर बुहारना, आँगन के कुएँ से अपने और ससुर के स्नान के लिए ठहर-ठहर कर पानी खींचना और धोबी के अभाव में, मैले कपड़ों को काठ की मोगरी से पीटते हुए रुक-रुक कर साफ करना, मेरी हँसी का साधन बनता था, उसी प्रकार केवल जलती लकड़ियों से प्रकाशित, दिन में भी अँधेरी रसोई की कोठरी के घुटते हुए धुएँ में से रह-रह कर आता हुआ खाँसी का स्वर, कुछ गीली और कुछ सूखी राख से चाँदी-सोने के समान चमकाकर तथा कपड़े से पोंछकर (मारवाड़ में काम में लाने के समय बर्तन पानी से धोए जाते हैं) रखते समय शिथिल ऊँगलियों से छूटते हुए बर्तनों की झनझनाहट मेरे मन में एक नया विषाद भर देती थी।

परंतु काम चाहे कैसा ही कठिन रहा हो, शरीर चाहे कितना ही क्लांत रहा हो, मैंने न कभी उसकी हँसी से आभासिक मुख-मुद्रा में अंतर पड़ते देखा और न कभी काम रुकते देखा। और इतने काम में भी उस अभागी का दिन द्वैषदी के चीर से होड़ लेता था। सबेरे स्नान, तुलसी पूजा आदि में कुछ समय बिताकर ही वह अपने अँधेरे रसोईघर में पहुँचती थी; परंतु दस बजते-बजते ससुर को खिला-पिलाकर, उसी टाट के परदे में मुझे शाम को आने का निमंत्रण देने के लिए स्वतंत्र हो जाती थी। उसके बाद चौका-बर्तन कूटना, पीसना भी समाप्त हो जाता; परंतु अब भी दिन का अधिक नहीं तो एक प्रहर शेष रह ही जाता था। दूकान की ओर जाने का निषेध होने के कारण वह अवकाश का समय उसी टाट के परदे के पास बिता देती थी, जहाँ से कुछ मकानों के पिछवाड़े और एक-दो आते जाते व्यक्ति ही दिख सकते थे; परंतु इतना ही उसकी चंचलता का ढिंढोरा पीटने के लिए पर्याप्त था।

2) कारण लिखिए :-

(2)

- i) भाभी की दुर्बल देह - 1) .....
- 2) .....

- ii) लेखिका के मन में विषाद भरना - 1) .....
2) .....

2) परिच्छेद में आई विलोम शब्दों की जोड़ियाँ लिखिए। (2)

शब्द		विलोम शब्द
1) <input type="text"/>	X	<input type="text"/>
2) <input type="text"/>	X	<input type="text"/>

3) ‘स्नियों के प्रति आदर की आवश्यकता’ विषय पर अपने विचार लगभग 10 से 12 पंक्तियों में व्यक्त कीजिए। (2)

प्र.1 ग) 80 से 100 शब्दों में उत्तर लिखिए (सिर्फ 1)

4

- i) ‘पुरस्कार’ कहानी में व्यक्तिगत प्रेम से बढ़कर देशप्रेम को स्पष्ट किया है -
अपने विचार लिखिए।
- ii) ‘सहकार भावना जीवन की कसौटी है’ अभिमत दीजिए।
- iii) ‘औद्योगिक क्षेत्र के भीष्माचार्य शंतनुराव किलोस्कर’ के जीवन संघर्ष का
परिचय दीजिए।

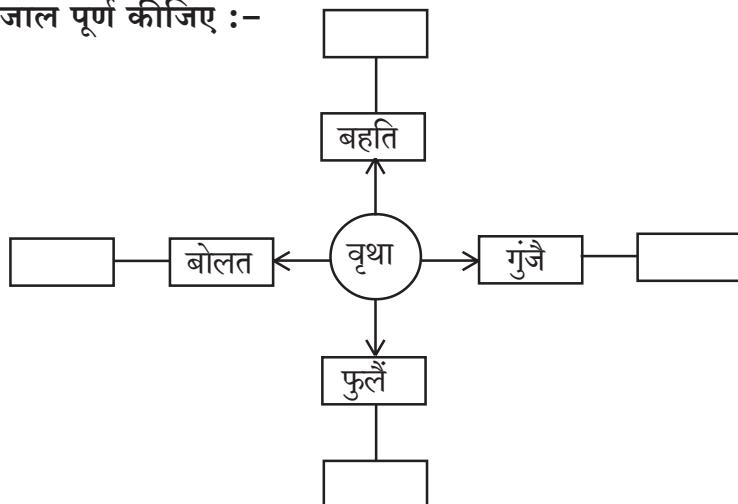
विभाग 2 – पद्य

14 अंक

प्र.2 च) पद्यांश पढ़कर सूचना के अनुसार कृतियाँ कीजिए :-

4

1) i) संजाल पूर्ण कीजिए :- (2)

बिनु गोपाल बैरिन भई भुंजै।
 तब ये लता लगति अति सीतल, अब भई विषम ज्वाल की पुंजै।
 वृथा बहति जमुना, खग बोलत, वृथा कमल फुलै, अलि गुंजै।
 पवन पानि घनसार संजीवनि दधिसुत किरन भानु भई भुंजै।
 ए, उधौ, कहियो माधव सों बिरह कदन करि मारत लुंजै
 सूरदास प्रभु को मग जोवत अँखियाँ भई बरन ज्यों गुंजै।

- 2)** प्रस्तुत पद्यांश का भावार्थ अपने शब्दों में लगभग 8 से 10 (2)
पक्कियों में लिखिए।

- प्र.2 छ)** पद्यांश पढ़कर सूचना के अनुसार कृतियाँ कीजिए :- 5
1) कृति पूर्ण कीजिए :- (2)

जैसे	ज्ञान	इंद्रिय
	श्रवण	कान
.....		नाक
रूप		.....
रस		.....
.....		त्वचा

बहुत दिनों के बाद

अब की मैं जी भर छू पाया
 अपनी गँवई पगड़ंडी की चंदनवर्णी धूल
     - बहुत दिनों के बाद

बहुत दिनों के बाद
 अब की मैंने जी भर तालमखाना खाया
 गन्ने चूसे जी भर
     - बहुत दिनों के बाद

बहुत दिनों के बाद
 अब की मैंने जी भर भोगे
 गंध-रूप-रस-शब्द-स्पर्श सब साथ-साथ इस भू पर
     - बहुत दिनों के बाद

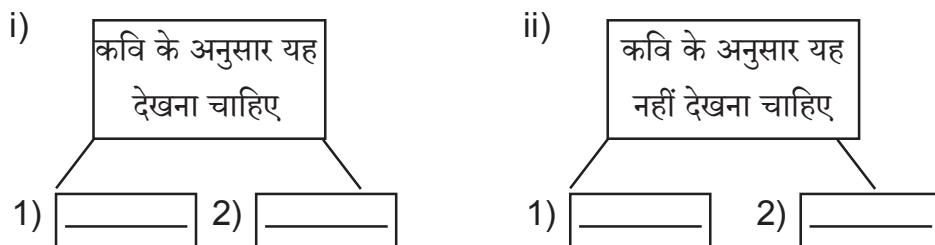
2) दो अर्थपूर्ण शब्द तैयार कीजिए : (1)

(ना) (ता) (म) (ल) (खा) 1) _____
2) _____

3) प्रस्तुत पद्यांश का भावार्थ अपने शब्दों में लगभग 8 से 10 पंक्तियों में लिखिए। (2)

प्र.2 ज) पद्यांश पढ़कर सूचना के अनुसार कृतियाँ कीजिए :- [5]

1) कृति पूर्ण कीजिए :- (2)

अब यकीनन ठोस है धरती हकीकत की तरह,
यह हकीकत देख, लेकिन खौफ के मारे न देख।
वे सहारे भी नहीं अब, जंग लड़नी है तुझे,
कट चुके जो हाथ, उन हाथों में तलवारें न देख।
दिल को बहला ले, इजाजत है, मगर इतना न उड़।
रोज़ सपने देख, लेकिन इस कदर प्यारे न देख।
ये धुँधलका है नज़र का, तू महज मायूस है,
रोजनों को देख, दीवारों में दीवारें न देख।
राख कितनी राख है, चारों तरफ बिखरी हुई,
राख में चिनगारियाँ ही देख, अंगारे न देख।

2) उपर्युक्त पद्यांश से दो ऐसे प्रश्न तैयार कीजिए जिनके उत्तर निम्नलिखित शब्द हो :- (1)

- i) जंग -
ii) चिनगारियाँ -

- 3) प्रस्तुत पद्यांश द्वारा प्राप्त होनेवाला संदेश अपने शब्दों में 8 से 10 पंक्तियों में लिखिए। (2)

विभाग 3 – द्रुत वाचन

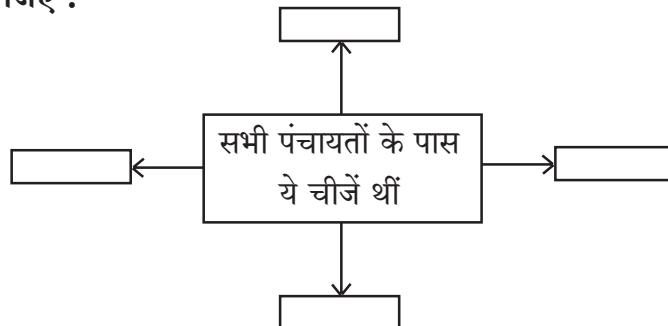
06 अंक

प्र.3 परिच्छेद पढ़कर सूचना के अनुसार कृतियाँ कीजिए :-

6

- 1) संजाल पूर्ण कीजिए :-

(2)

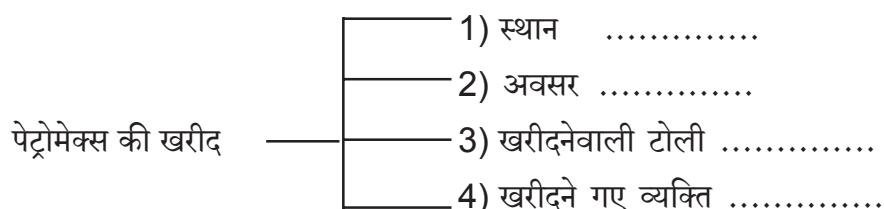
पिछले पंद्रह महीने से दंड-जुरमाने के पैसे जमा करके महतो टोली के पंचों ने पेट्रोमेक्स खरीदा है इस बार, रामनवमी के मेले में। गाँव में सब मिलाकार आठ पंचायतें हैं। हरेक जाति की अलग-अलग सभाचट्टी हैं। सभी पंचायतों में दीरी, जाजिम, सतरंजी और पेट्रोमेक्स हैं – पेट्रोमेक्स जिसे गाँववाले पंचलाइट कहते हैं।

पंचलाइट खरीदने के बाद पंचों ने मेले में ही तय किया – दस रुपए जो बच गए हैं, इससे पूजा की सामग्री खरीद ली जाए – बिना नेमटेम के कल-कब्जे वाली चीज का पुन्याह नहीं करना चाहिए। अंग्रेज बहादुर के राज में भी पुल बनाने से पहले बलि दी जाती थी।

मेले से सभी पंच दिन-दहाडे ही गाँव लौटे, सब से आगे पंचायत का छडीदार पंचलाइट का डिब्बा माथे पर लेकर और उसके पीछे सरदार, दीवान और पंच वगैरह। गाँव के बाहर ही फुटंगी झा ने टोक दिया – कितने में लालटेन खरीद हुआ महतो ?

- 2) कृति पूर्ण कीजिए :-

(2)

- 3) ‘व्यक्ति से महत्वपूर्ण है समाज’ अपना मत लगभग 10 से 12 पंक्तियों में स्पष्ट कीजिए। (2)

- प्र.4 1) निम्नलिखित वाक्यों में से किन्हीं दो वाक्यों का कोष्ठक में दी गई सूचना के अनुसार कालपरिवर्तन कीजिए :** (2)
- 1) महाराज के मुख पर मधुर मुस्कान खिल रही है। (पूर्ण भूतकाल)
  - 2) तुमने कोशल का उपकार किया । (अपूर्ण वर्तमानकाल)
  - 3) दोपहर का भोजन इसी तरह दुकान में ही होता है। (सामान्य भाविष्यकाल)
- 2) निम्नलिखित वाक्यों में से किन्हीं दो के रचना के अनुसार भेद लिखिए :** (2)
- 1) कितने दिनों से उसका एक सपना था कि उसका भी एक ठेलिया हो ।
  - 2) यदि वह बलवान होते, तो उस बदमाश का खून पी जाते ।
  - 3) अब मेरी चिंता बढ़ चली थी ।
- 3) निम्नलिखित मुहावरों में से किन्हीं दो के अर्थ लिखकर वाक्यों में प्रयोग कीजिए :** (2)
- 1) धावा बोलना –
  - 2) हड्डी पसली एक कर देना –
  - 3) नाक में दम होना –
  - 4) दहल जाना –
- 4) निम्नलिखित में से किसी एक शब्द का भाववाचक संज्ञा रूप लिखिए :** (1)
- 1) व्याकुल
  - 2) मजदूर
- 5) निम्नलिखित में से किसी एक शब्द का विशेषण रूप लिखिए :** (1)
- 1) पुस्तक
  - 2) कृपा

6) निम्नलिखित वाक्यों में से किन्हीं दो वाक्यों को शुद्ध करके फिर से लिखिए : (2)

- 1) इतने में पुलिस भी वहाँ पहुँच चुका था।
- 2) विज्ञापनों द्वारा जनता कि मनोवृत्ति का निर्माण होता है।
- 3) मिल भर दूरी पर पूरब के कोने में एक जरमनी खाई है।

विभाग 5 – रचना विभाग

30 अंक

प्र.5 निम्नलिखित विषयों में से किसी एक विषय पर लगभग 250 से 300

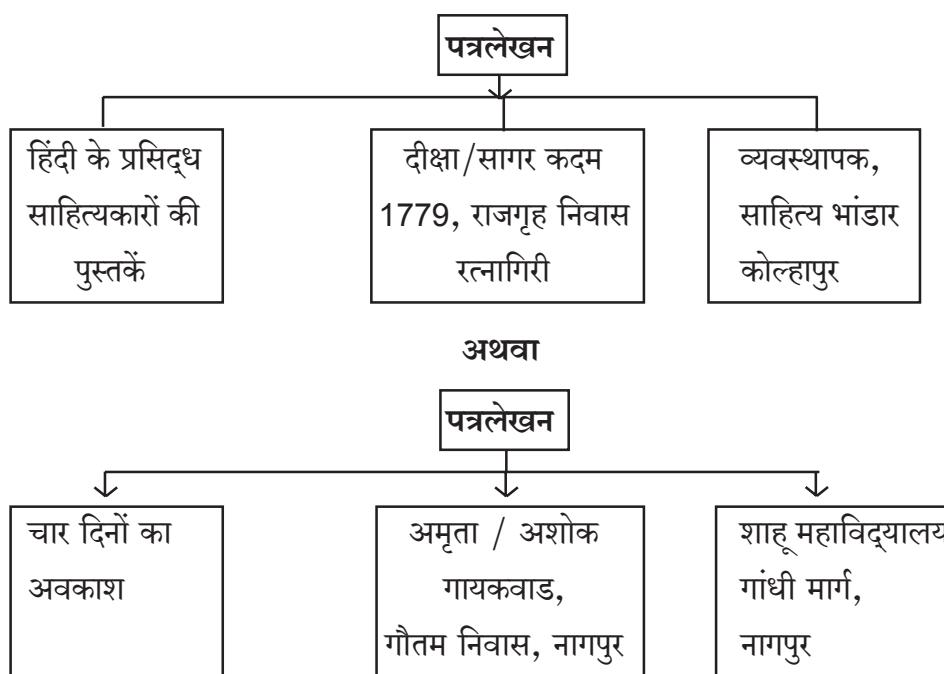
शब्दों में निबंध लिखिए :

10

- 1) किसान की आत्मकथा
- 2) भारतीय समाज में नारी का स्थान
- 3) यदि मैं शिक्षा मंत्री होता/होती.....

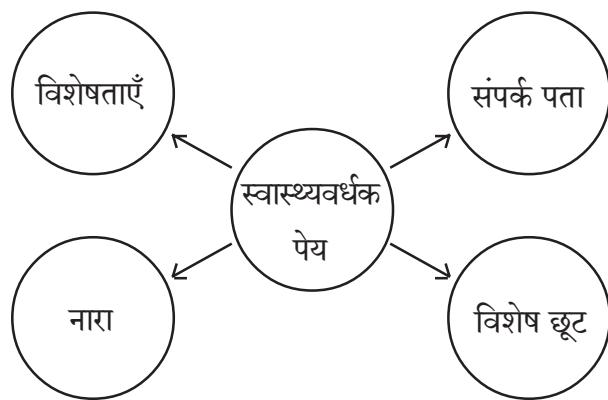
प्र.6 1) निम्नलिखित जानकारी के आधार पर पत्र का प्रारूप तैयार कीजिए :

5

2) निम्नलिखित जानकारी के आधारपर विज्ञापन तैयार कीजिए ।

5

3) निम्नलिखित अंग्रेजी वाक्यों का शुद्ध हिंदी में अनुवाद कीजिए :

5

- 1) What a cheerful moment !
- 2) My mother had been a housewife until recently.
- 3) Who is your role model ?
- 4) At last we are successful !
- 5) I however hold our soldiers in high regard.

4) निम्नलिखित गद्यखंड को ध्यान से पढ़िए और उस पर आकलन हेतु पाँच ऐसे प्रश्न तैयार कीजिए जिनके उत्तर मात्र एक-एक वाक्य में हो :

5

मित्र की पहचान आपत्ति पड़ने पर ही होती है। सच्चा मित्र मिलना सरल नहीं। मित्र का चुनाव सोच-समझकर करना चाहिए। मित्र का चुनाव करते समय उसके व्यवहार आचरण जैसी बातों पर विशेष ध्यान देना चाहिए। सच्चा मित्र विनम्र, सदाचारी, विश्वसनीय तथा चरित्रवान् होना चाहिए। सच्चा मित्र एक शिक्षक की भाँति होता है जो अपने मित्र को सही रास्ते पर ले जाता है। जब मनुष्य संकट में होता है और चारों और निराशा का अंधकार दिखाई देता है तो केवल सच्चा मित्र ही आशा की किरण के रूप में सामने आकर अंधकार को दूर करता है। ‘जो सामने तो मीठा बोले पीछे से काम बिगाड़े’ ऐसे मित्र को छोड़ देने में ही भलाई है।

***

MODEL ACTIVITY SHEET

نمونہ سرگرمی شیٹ اردو (یوک بھارتی) (Yuvak Bharti)

Time : 3 Hrs.

Std. XI

Max. Marks : 80

پالیت:

- (1) سرگرمی شیٹ میں دی گئی ہدایات کے مطابق فہم پہنچی سرگرمیوں میں اشکال و مہب خاکے ٹھہری خاکے بیٹیں سے بنائیں اور مواد بیٹیں ہی سے جوڑ کریں۔
- (2) سرگرمی کے مطابق ان کے جواب مکمل بھلے میں لکھنا لازم ہے۔
- (3) جوڑ کی سرگرمیوں میں دعے گئے ہدایات کے خاکے بنانے کی ضرورت نہیں ہے اور یہی سوال جوڑ کراہ ضروری ہے۔
- (4) خوش خطی اور صفائی کا خیال رکھیں۔

حصہ اول : نثر

سوال نمبر (الف) درج ذیل مدارسکی اقتضیا کا بغور مطابق کر کر کوئی گفہ سرگرمیاں مکمل کیجیے۔

1. درج ذیل ہدایات کے لیے مابلاطفہ لکھیے۔

(i) جس کام کو مرزا نے تحریر اور کموزن خیال کیا۔

(ii) ہندوستان میں مرزا کو جس سے عام شہرت ملی۔

(iii) عالی ترہ کلام، عام افہام سے بالآخر سمجھے جانے والا۔

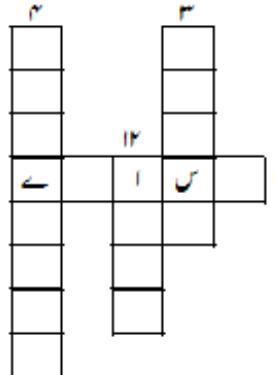
(iv) جس کی قدر مجسمی کر چاہیے تھی وہی تھیں ہوتی۔

غالباً اردو زبان میں جوڑ را اختیار کرنے کو مرزا نے اول اول اپنی شان کے خلاف سمجھا ہوا گزر یعنی اوقات انسان اپنے جس کام کو تحریر اور کموزن خیال کتا ہے وہی اس کی شہرت اور قبولیت کا باعث ہو جاتا ہے۔ جہاں تک دیکھا جاتا ہے مرزا کی عام شہرت ہندوستان میں جس قدر ان کی آرڈنر کی اشاعت سے ہوئی تو ایسی لفظ اردو اور لفظ فارسی نے نہیں ہوئی۔ اگرچہ لوگ عاماً مرزا کو فارسی کا بہت بڑا شاعر جانتے تھے اور ان کے رددو بیوان کو کہی ایک عالی ترہ کلام عام فہم سے بالآخر سمجھتے تھے مگر لوگوں کا ایسا خیال کہ محض تلقید اخلاق تھی۔

اگرچہ مرزا کی آرڈنر کی قدر کمی کر چاہیے نہیں ہوتی۔ چنانچہ بعض افضل حربوں میں دیکھا گیا کہ اس نے متعلق اعلیٰ اور ہندوستان خیال کی عمارت کا یک مرتبے میں رکھا گیا ہے۔ یعنی پھر بھی مرزا کی آرڈنر کی قدر ان پرست مقدار انوں کے ملک میں بہت زیادہ لکھنگی گئے۔

مرزا کی آرڈنر میں زیادہ خطوط اور بیعتات ہیں، چند تقریباً اس کے حاصلہ از ایک ساتھ تھے کہ کبھی ہیں جو مرزا نے مرنے سے چند روز پہلے لکھا شروع کیا تھا ان سب میں زیادہ دل جھپ اور لطف اگیزان کے خطوط ہیں جن میں سے زیادہ اور مغلی میں اور اس سے کم مدد مددی میں ہیں جو تین کے چھپوائے گئے ہیں۔ مرزا کی خط و کتابت کا طریقہ فی الواقع سب سے زیاد ہے۔ یعنی اس پہلے کسی نے خط و کتابت میں پر گگ اختیار کیا اور ان کے بعد کسی سے پوری تلقید یا کوئی ساختوں نے القاب و آداب کا پہانا اور فرسودہ طریقہ اور بہت سی باتیں جن کو متبلیغ نے لوازم امام شاہی میں سے قرائے رکھا تھا مگر ر حقیقت فضول اور دعا را کا حصہ سب ازادیں سادے مطلب کا طریقہ بالکل ایسا ہے جیسے دو آدمی بالشافہ بات چیزیں سوال و جواب کرتے ہیں۔

02

ورنج اقتیاس کا مٹالو کر کے محل مکھی۔

(i) مرزا کی بڑیں شائع شدہ تین مختصر.....

(ii) مرزا نے جس زبان میں حیر کسا اپنی شان کے خلاف سمجھا۔

(iii) مرزا کو لوگ جس زبان کا بہتر شاعر جانتے تھے۔

(iv) بالکل ایسا طریقہ چیزے وہ اُسی بال مشافیبات چیت کرتے ہیں۔

02

ذیل کے تحقیق و اعلان کیجیے۔

(i) فہم کی تحقیق (ii) متریشن کا واحد

04

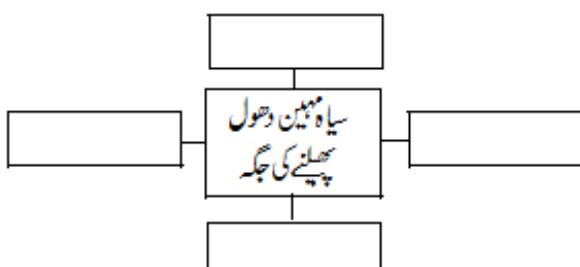
”کسی کام کو صحیح طریقہ کم وزن خیال نہیں کرنا چاہیے۔“ اپنی رائے و بیحیے۔

(10)

حوالہ برقرار (ب) مدقائقی مدرسی اقتیاس کا بخوبی مٹالو کر کے وہی گنجی مرگریمان مکمل کیجیے۔

02

وہی گنجی وہیب مکمل کیجیے۔

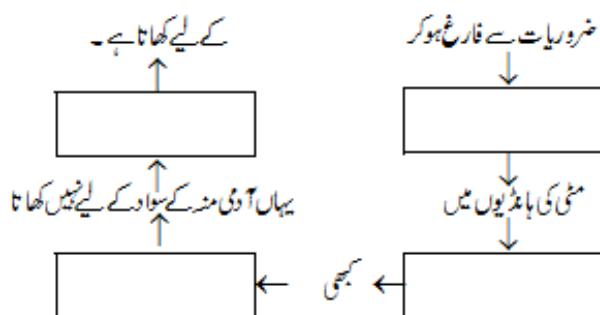
عجیب دنیا گئی یہ۔ نہ درخت تھے نہ کھیت، نہ بیڑا تھا اور جو تھا بھی وہ سیاہ و ہول سے آتا۔ اخلاق سیاہ بہنیں و ہول جو ہر قدم کے ساتھ اپنی تھی، آئی جاتی مڑکیں اس و ہول کو وہ رنگ پہلیا دیتیں۔ درختوں کے پھل پر، بن ٹکسی کی جھاڑیوں پر، اس پاس کے مکانوں کی چھپڑوں اور دیواروں پر یہ و ہول چھپتی رہتی کوئے کے بھٹوں سے اٹھنے والے ہوئیں سے شامقیل اندھت رات میں تبدیل ہو جاتی، یہاں تک کہ کلبری میں جلدے والے بلب بھی اس ناریکی پس مختبر میں ہندے لے اور کمزور رکھاتی پڑتے۔ مگر اس کے لیے یہ سب کچھ کوئی معاملہ نہ رکھتا تھا اسیں کام جا یہے تھا جو 2 سالی سے اُنہیں الگ گایا تھا اس سب سہ دیکھی ان ہزارہا افراد میں شامل تھا جاپے۔ جسم کی قوت حق کر زندہ رہنے کی جدوجہد میں صرف تھے۔ وہ بھی اسی و ہولے نہیں رہتے تھے جس میں بکوچار و سرے لوگوں کے ساتھ رہ رہا تھا۔ اسی فرش، جس پر مکمل دری یعنی تھی۔ وہی لاپھری اسی کی مدھم دھواں اُنگتی ہوتی روشنی اور وہی خواب ..... پیدا کرنے کے، زین ڈیپنے کے، کاروڑا پہن گاؤں لوٹ جانے کے ।।

رات بھر کے ان رنگیں خالیوں کے بعد جب غیرہ کشی تو ساری میں کام پر جانے کی گہما گہما شروع ہو جاتی۔ خروبلات سے فارٹ ہو کر جلدی مشترک کچھ لہا جلا جانا اور مٹی کی ہاڑیوں میں یا الموشم کی سیاہ پریگنی و گچھوں میں بھات ہتا۔ بھی الو کا پکھا، بھی نماڑکا جھورا و رکھی صرف پیاز۔ یہاں آئی مڑ کے سواد کے لئے نہیں کھانا اور ہر فیض بھرنے کے لیے کھانا ہے۔ اس لیے کھانا ضروری ہے نہ درجنے کے لیے، کام کرنے کے لیے اور رات کے جھوٹے خالیوں کو وجہ نہانے کے لیے۔

کھانا کھا کر لوگ گئتے، پیچھے اور پیغمبری چھوڑیاں لے کر کل پڑتے ہیں۔ سالگیں کا رڑوں سے جسے دھوڑا کہا جاتا ہے قرب و جمار کی بستیوں میں رہنے والے اپنے گھروں سے۔ لوگ وہ چارچار کی ٹولیوں میں آٹا شروع ہوتے ہیں۔ چاروں طرف سے بھیڑا آہستہ آہستہ کان کے پاس جمع ہونے لگتی ہے۔ رات بلد کے لوگ آہستہ آہستہ باہر آٹا شروع ہوتے ہیں۔ حاضری لگتی ہے اور وہ سب قفار میں الگ ہو کر یا چھوٹی چھوٹی گھریوں میں بٹ کر زمین کے اندر لازمیاتے ہیں۔

۲۔ فوجاڑت مکمل کیجیے۔

02

02

۳۔ درحقیل کے معانی لکھیے۔

(i) مزدوں کے رہنے کی جگہ (ii) اپالے کے لیے چلائی جانے والی کاٹھ کی لیپ

04

۴۔ محنت کی حلقت پر اپنے خیالات کا انہما کیجیے۔

(04)

حوالہ (ان) درحقیل میں سے کوئی ایکسرگری ہل کیجیے۔

۵۔ اپنے خامداناں کے کسی بزرگ کی حوالہ لکھیے۔

۶۔ "مظکور" اس انسانے کے مرکزی خیال کاپنے الفاظ میں لکھیے۔

۷۔ اسے پیچے کاہم کی سائنسی خدمات کا ذکر کیجیے۔

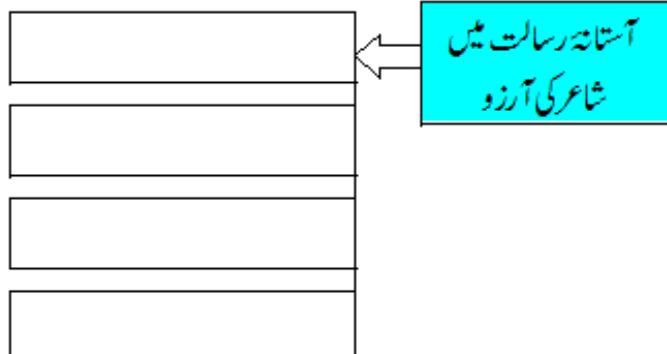
حصہ دوم : قلم اور غزل

(10)

حوالہ (ان) قیل کی تھم کا بخوب مطالعہ کر کر گرمیاں مکمل کیجیے۔

02

۱۔ سرگری مکمل کیجیے۔

میں ایجاد کی کو ، یہم رسالت کا کنوں
شب میراج میں تھا ، عرشِ مولا کا باطل
مریغِ زار چینِ عالمِ بلا باطل
تھا تریِ عام رسالت کا گرجتا باطل
کر جو ٹکڑا ، تو جھکائے ہوئے کاٹھا باطل
کہ ایجاد کا چلا آتا ہے گھرنا باطل
نہ مرا شعر ، نہ قطعہ ، نہ قصیدہ ، نہ غزل

ہر توجید کی ضرور اوجِ شرف کا بہر نہ
تھا بندھا نار فرشتوں کا درالقدس پر
آمد رفت میں ، تھا ہم قدس ، ہماق
ہفت قلم میں اس دین کا عجلہ ڈکنا
اسٹانے کا نہ ہے ، دیر میں وہ رتبہ ہے
محسن اب سمجھیے گلزار مناجات کی سر
ہے تھا کہ رہے نہ سے تیری خالی

محل تیری نظر ۲۴، مجھے جب آئے اب
بائچ میں ہو، بیکی متانہ قصیدہ، یہ غزل
سمیت کاشی سے چلا چاپ سمجھا باطل

آرزو ہے کہ رہے ہیں ترا نا دم مرگ
صفی محشر میں ترے سماجھ ہو، ترا مذاہ
کہن جوہل اشادہ سے کہ ہاں دبم اللہا

۶۔ شجری خاکر کھل کیجیے۔

02

امتحانات کی عظمت کے استعارات

02

۳۔ درج ذیل کے لیے سمجھیے۔

----- (ii) سات جہاں :

----- (i) سوت کا وقت :

۴۔ "امتحانات، تمام انسانوں کے لیے نوجہ حیات ہیں" اپنی رائے دیجیے۔

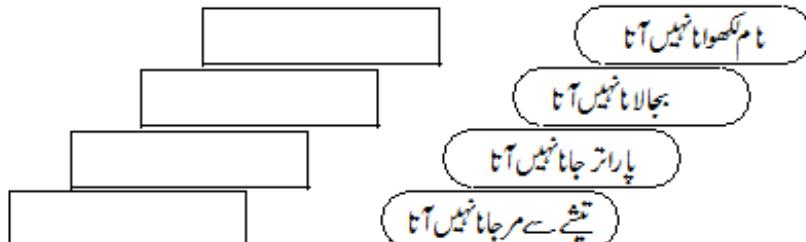
04

(08)

02

سال نمبر (b) ذیل کی غزل کا بغور ملالہ کر کے سرگرمیاں کھل کیجیے۔

۱۔ شاعر نے جن عزائم کا انعام کیا ہے لکھیے۔

پولا جم اپنے نام لکھوانا نہیں آتا
اگر فرمان آزادی بجا لانا نہیں آتا
بہانہ کر کے تبا پار اگر جانا نہیں آتا
مجھے سربار کرتیش سے مر جانا نہیں آتا
وہ آنسو کیا پیے گا جس کو فم کھانا نہیں آتا
سمجھتا ہوں، اگر دنیا کو سمجھانا نہیں آتا

مجھے مل کی خطا پر یا اس شرملانا نہیں آتا
ازل سے تیرا بندہ ہوں ترہ حکم آنکھوں پر
مجھے اے ناخدا! اخڑ کسی کو مند روکھا ہے
صیبیت کا پہاڑ اخڑ کسی دن کٹھی جائے گا
دلی بے حوصلہ ہے اک ذرا سی غیس کا مہماں
سرپا راز ہوں میں، کیا بتاؤں کون ہوں کیا ہوں

02

۶۔ درج ذیل اشعار کے حوالے سے سچا لفاظ کا انتساب کیجیے۔

مل	مہماں	غیس	بے حوصلہ ہے
ہائے	غم	آنسو	کھانا نہیں آتا
راز	مہماں	دنیا	سرپا
دنیا	غم	مل	سمجھانا نہیں آتا

۵۔ سحال لکھیے۔
غاطی

۶۔ شعر کی تحریر کیجیے۔

02

سرپا راز ہوں میں، کہتا ہوں کون ہوں کیا ہوں ۔ سمجھتا ہوں، مگر دنیا کو سمجھنا نہیں آتا

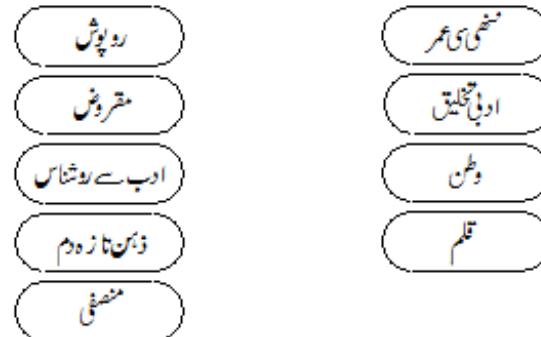
حصہ سوم : سرسری مطالعہ

(04)

02

حوالہ نمبر ۳ (الف) فیل کے اقتباس کا بغور مطالعہ کر کے وہی گنگر میاں مکمل کیجیے۔

الف۔ مطالبہ جو نیاں لگائیے۔

بانے لگتے ادب سے روشناس کیا۔ شخصی ہم سے انہوں نے مجھ کو قیال، حالی، اکبر، نظر اکبر آدمی اور جو حق کے شعر پر صوانے شروع کر دیے تھے۔ بیت بازی کا شوق پیدا کیا۔ میں اور میرا چھوٹا بھائی مل کر فوجیوں اشعار بارا دکرتے اور ہمارا مقابله ہوتا۔ بالخصوص کرتے ہوئے اچھے مضمون لکھنے کی ترغیب دلاتے۔ میں اپنال جاتے وقت ایک موضوع دے جاتے اور کہتے شام کو جس نے محمد مظہون لکھاں کا نام مل گا اور ہم دونوں بھائی بہن اسکل سے فارغ ہوتے ہی مضمون لوگی کے مقابله میں جیت جاتے۔

میرے بھائی نے فریکس میں پی سائچے لای کی ہے مگر اب سے اس کو گمراہ کیا ہے۔ ماں کی گھنیاں سمجھاتے سمجھاتے جب وہ کوئی عمدہ ہی ادبی تخلیق پر حلیتا ہے تو کہتا ہے کہ یوں جسموں ہوتا ہے کہ ذہن تارہم ہو گیا ہو۔

جب میری چھوٹی مولیٰ خریریں رسالوں، اخباروں میں شائع ہوئے لگتیں تو اب اپنے شوق سے ان کو پڑھتے اور مزید لکھنے کی تائید کرتے۔ جب الگستان آری تھی تو مجھ سے کہنے لگے، ”وہاں جا کر کپی زبان اور وطن کوئی بھول جا۔ جس زبان نے تھیں لوٹے کا سلیقہ بخواہ اور جس وطن نے تم کو خصیصت کی افادیت دی ان وہ لوں کی تم مقریش ہو سا قرض کو اکارنی رہتا اور دکھوا پے قلم کو دا رکنا۔“

مگر میں کہتی ہے کہیں تکمیل کر شروع کے چند سالوں تک مخطوط میں قرض کی ادا تکمیلی پھر وہ bad dept ہو گیا۔ بیہاں کے شب و روز میں یوں کھوئی کراس کے اباونے کی جیسے کوئی صورت نہ ہو۔ نہ دیگر گویا شہنشاہ ہو گئی۔ کب صحیح ہوئی، کب دن تمام ہوا اور شام ڈھلی۔ وقت وہ زیادہ آگتا رہا اور میرا قلم جیسے ماٹی کے دینے پر دوں میں د پہنچ ہوتا چلا گیا۔

02

ب۔ ”تمہی نیان خصیصت سازی میں اہم روپیں کرنے ہے۔“ اپنی رائے دیجیے۔

حصہ چہارم : قواعد

(10)

02

حوالہ نمبر ۳ (الف) درحقیل مجاہدوں کو جملوں میں استعمال کیجیے۔

۱۔ درحقیل مجاہدوں کو جملوں میں استعمال کیجیے۔

(i) چوتھرا (ii) باعکوہا تھجھائی نہ رہنا

02

۲۔ (i) سابقہ لگائیے۔ جماعت (ii) لاحقہ لگائیے۔ سکھ

02

۳۔ درحقیل جملوں میں ضرور مرکب اور جو طبق جملوں کی شاخت کیجیے۔ (کوئی وہ)

۱۔ میر کی خواہش ہے کہ سب پر صیں، سب پر صیں۔

۲۔ لوگ یہ روزی کہتیں بھی پڑھ لیتے ہیں اور تعلم یا فتوح کلانے لگتے ہیں۔

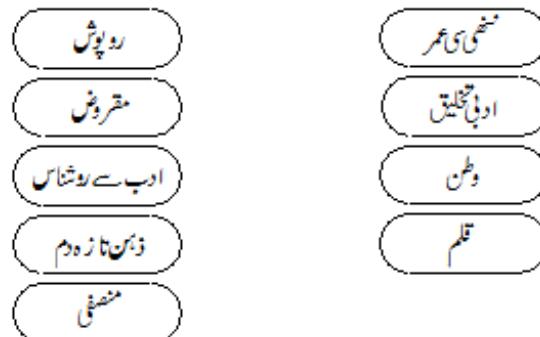
۳۔ محلی لکھے۔
غلطی

- 02 کشی چلانے والا
02 سرپا زیوں میں، کیتاں کوں ہوں کیا ہوں ۔ سمجھا ہوں، مگر دنیا کو سمجھا نہیں ۲۲

۴۔ شعر کی تحریر کیجیے۔

حصہ سوم : سرسری مطالعہ

- (04) حاصل نہر (الف) قلیل کا بخوبی مطالعہ کر کے وہی گزگرمیاں مکمل کیجیے۔
02 الف۔ ماسب جملیاں لکھیے۔

الان بمحض ادب سے روشناس کیا۔ نغمہ اور سے انہوں نے مجھ کا قابل، حالی، اکبر نظیر اکبر آزادی اور جوش کے شعر پر صحابے شروع کر دیے تھے۔ بیت بازی کا شوق پیدا کیا۔ میں اور سرپا جھما جھائی مل کر راحر وہ اشعار یاد کرتے اور ہمارا مقامہ وہاں بالخصوصی کرتے ساتھ ہے اچھے مضمون لکھنے کی ترغیب دلاتے۔ صحیح اپنال جاتے وقت ایک موضوع دے جاتے اور کہتے شام کو جس نے محمد مضمون کی حساس کا فاعم مل گا اور ہم دونوں بھائی بہن اسکل سے فارغ ہوتے ہی مضمون لوگوں کے مقابلے میں جیت جاتے۔
میرے بھائی نے فریض میں پی سائچ لای کی ہے گراوب سے اس کو گہرا گاہے۔ سماں کی گتیاں سمجھاتے جب وہ کوئی محمدی ادبی تخلیق پڑھتا تھا کہتا ہے کہ یوں محسوس ہوتا ہے کہ ذہن نازہدم ہو گیا ہو۔
جب میری چھوٹی موٹی خریریں رسالوں، اخباروں میں شائع ہونے لگیں تو اب اسے شوق سے ان کو پڑھتے اور مزید لکھنے کیا کیہ کرتے۔ جب انگلستان اوری گتی اور جھسے کہنے لگے، تو ہاں جا کر اپنی نیان اور وطن کوں سیمول جانا۔ جس زبان نے جھیں یوں لئے کالیقہ بخش اور جس ڈھن نے تم کو شکھیت کی انفرادیت دی ان ڈنوں کی تم مقریش ہوا۔ قریش کی کافی رہنا اور دیکھو اپنے قلم کو وال رکھنا۔“
مگر میں کتنی بے کہی لکھی کر شروع کے چند رسالوں تکھوں میں قریش کی ادا بینگی رہی پھر وہ bad dept ہو گیا۔ بہاں کے شب و روز میں یوں سیمول کیس کے نامے کی چیزیں کیلئے کیلئے صورت ہے۔ وہ ندی گی کویا شہین ہو گئی۔ کب صحیح ہوئی، کب دن تمام ہوا اور شام ڈھنی۔ وقت وہ زیادا جگا گتا رہا اور میرا قلم جیسے ماشی کے نیز پر ڈوں میں روپوش ہوتا چلا گیا۔

- 02 ب۔ ”تمہی نیان شخصیت سازی میں اہم روپ ادا کرنے ہے۔“ اپنی رائے دیجیے۔
02 حصہ چہارم : قواعد

- (10) حاصل نہر (الف) درج قلیل سرسری مطالعہ کمکمل کیجیے۔
02 درج قلیل محاورہ میں مظلوموں میں استعمال کیجیے۔
02 (i) چتھرا (ii) ہاتھ کو ہاتھ بھائی نہ دینا
02 (i) سابقہ لکھیے۔ جماعت (ii) لاثقہ لکھیے۔ کٹھ
02 درج قلیل مظلوموں میں مفرودہ رکب اور جھوٹ مظلوم کی شاخت کیجیے۔ (کفی وہ)
02 ۱۔ میری خواہش ہے کہ سب پڑھیں، سب پڑھیں۔
2۔ لوگ یہ روزی کہیں بھی پڑھ لیتے ہیں اور تعلیم لافڑ کہلانے لگتے ہیں۔

۳۔ اس کی تجھی کا حال وہی جانتے ہیں جن کے ساتھ اس نے بھلانی کی تھی۔

02 ۴۔ درج ذیل اشعار میں استعمال کی گئی صفتیں کہاں لکھیے۔

۱۔ سُقی اپنی حباب کی ہے ۔ پینداں مراب کی ہے ۔

۲۔ پتہ پڑا بونا حال ہارا جانے ہے ۔ چانے نجانے گل ہی نجانے باش تو سما جانے ہے ۔

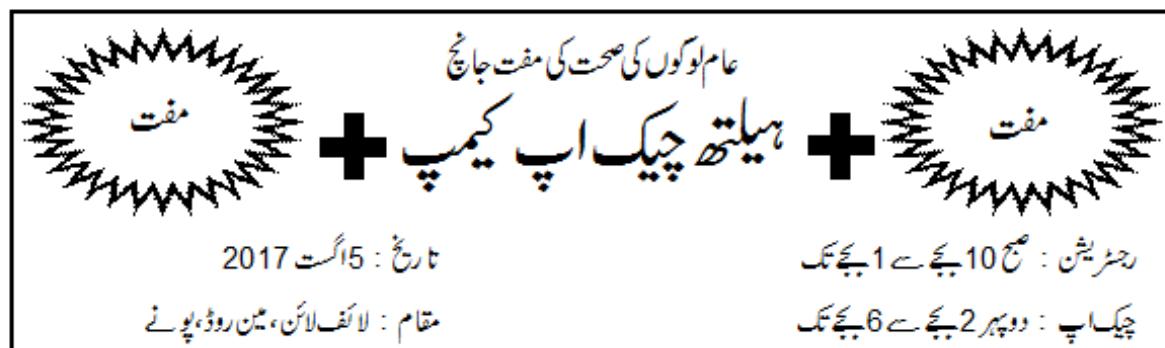
02 ۵۔ درج ذیل شعر کی قطعیت کیجیے۔

پرالا جرم اپنے نام مکھوانا نہیں آتا ۔ مجھ دل کی خطا پر اس شرم انہیں آتا ۔

حصہ چھم : حیری مہارت

(04) سال نمبرہ (الف) خلفیتی : قیل میں دیے گئے اشعار کے نکات کی معنی کوئی ایک خلائقی۔

غیر رسمی خط	رسمی خط
اپنے والد کو خط لکھ کر طلاق دیں کہ ایسا چیک اپ کا احترام کیا گیا ہے والد صاحب اپنا چیک اپ کا لائیں۔ پورا میں دیے گئے نکات کے علاوہ اپنے نکات بھی شامل کریں۔	بذریعہ خط رسول سر جن کو ہمارے کہا دیجیے کہ آپ نے مرضیوں کی محنت کیا جائی گے کے لیے یہ کمپ کا احترام کیا ہے۔ آپ خط میں مرضیوں کا اضافہ کر سکتے ہیں۔

(05) سال نمبرہ (ب) دیے گئے نکات کی بنیاد پر واقعہ کمل کیجیے۔

اسکول کھلتے ہی انفار پبلے دن اپنی جماعت میں کسی پر میٹھنا چاہاتے ہی اس کے دوست نے کہی تھیں اور

سال نمبرہ (ج) مرسل : قیل میں دی گئی خیری سرجنوں کا مطالعہ کر کے ایک پرسل تیار کیجیے۔

(i) سڑک حادثے میں 2 بلاک ہاڑی (ii) 2 لوگوں کی ہڑتاں

(10) سال نمبرہ (د) درج ذیل نکات کی بنیاد پر سوالات تیار کیجیے۔

05 (الف) احمدیو (نکات) :

فرض کیجیے کہ آپ نے "ضیغوفوں کی قیام گاہ" میں رہنے والی عمر سیدہ خاتون سے ملاقات کی ہے اس سے احمدیو کے لیے ایک اسالات تیار کیجیے۔

درج ذیل نکات کی بنیاد پر سوالات تیار کیجیے۔

(i) خانہ افراد (ii) "ضیغوفوں کی قیام" میں رہنے کی وجہ

(iii) عمر سیدہ خاتون کے نکات اور امیدیں (iv) مشورہ اور فضیل

05 سال نمبرہ (ب) درج ذیل نکات میں سے کسی ایک عنوان پر اپنے خیالات کا انکھار کیجیے۔

(i) کوارسازی میں اخلاقی تعلیم کی اہمیت (ii) اصولیات کی حفاظت میں مغلیہ بھم کی اہمیت (iii) معاشرہ کی خرابی میں موبائل کا کردار

MODEL ACTIVITY SHEET

STD: XI

SINDHI (ARABIC)

MARKS 80

SECTION A: PROSE

سوال ا الف. تکر پڑھی عملی کم پورو کریو.

(۸) موهن جو دڙو سند جي لازڪائي شهر کان ارڙهن ميل ۽ ڏوكري استيشن کان سايدا ست ميل مفاصلي تي آهي. ان دڙي جي کوجنا جو جس آركيلاجيءَ جي ودوان، رکيلداس بئرجي لهڻو. پوءِ آركيلاجيءَ جي دئريڪٽر سر جان مارشل سن ۱۹۲۷ع کان ۱۹۲۷ع تائين ان دڙي جي اتكل ۱۲ ايڪڙ ايراضيءَ جي کوتائي ڪرائي. اтан انيڪ شيون ۽ اهڃاڻ مليا جن دنيا کي عجب ۾ وجهي چڏيو. سر جان مارشل، شري بئرجي ۽ پين عالمن ان وقت جي لوڪن جي پنگتني، تجارتی ۽ تحديبي حالتن جو بيان ڪندي پڌايو ته سندو ماٿريءَ جي سڀتا هڪ اسريل اعليٰ ۽ شهری سڀتا هئي. عمارتن ۽ سڙڪن جي اڏاوت تمام رٿائتي نموني هئي. ماڻهو گڏجي محلن ۽ پاڙن ۾ رهندما هئا. سندن جايون ڪشاديون، پکيون، هوادار ۽ پڪسريون هيون. جاين جي پٽ تي پڻ سرن جا فرش نهيل هئا. هر مکان ۾ سنان جاء هئي. جاين مان پاڻيءَ جي نيكال جو پڻ پورو بندوبست هو. پاڻيءَ گهر جي مورين مان وهي وڃي گهٽين جي ڪسين ۾ پوندو هو. گهٽين جون ڪسيون متان ڦڪيل هونديون هيون. پاڻيءَ جي نيكال جي اهڙي بهترین ترتيب ۱۹ صديءَ تائين يورپ ۾ به ڪانه هئي. ڪيتريون جايون به ماڙ - ٿماڙ به ملن ٿيون، جن ۾ پکيون ڏاڪطيون نهيل آهن. گهرن وٽ کوه پڻ ملن ٿا. عام خلق لاءِ کوُه، تلاءِ ۽ پنچايتني هال جهڙيون سهوليتون پڻ هيون. شهر تمام رٿائتي نموني اڏيل هو. شهر جي حفاظت لاءِ چؤداري وڏيون پٽيون ڪنيل هيون ۽ پاسي کان کاهيو ڪوٽيل هيون.

2

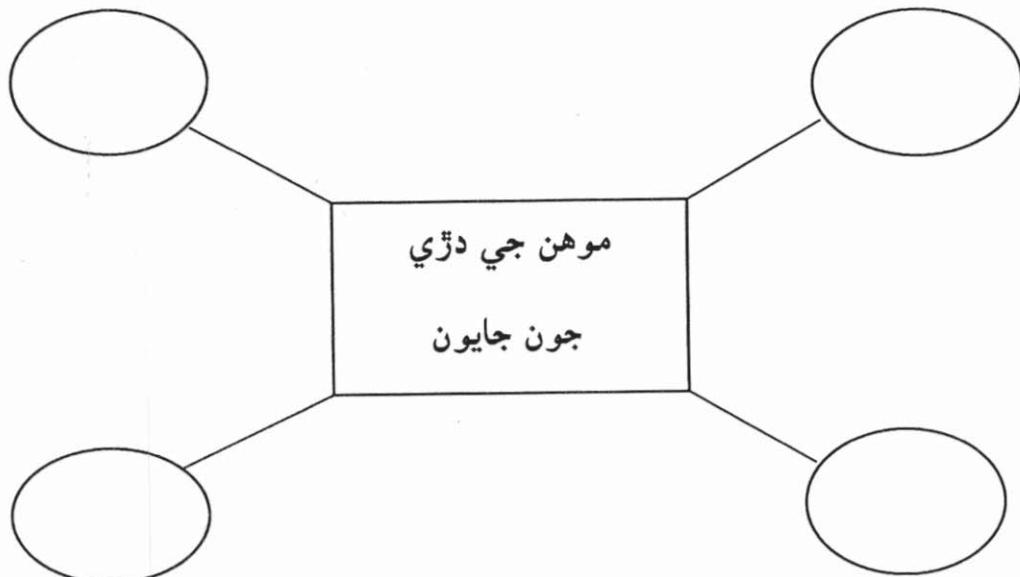
.1. هیئین سوالن جا جواب لکو.

i. موہن جي دڙي جي کوتائيءَ جو جس ڪنهن لهڻو؟

ii. موہن جي دڙي جي عمارتن ۽ سڙڪن جي اڏاوت ڪيئن هئي؟

2

.2. گولن ۾ مناسب لفظ لکو.

2

.3. هیئین ۾ خال پرييو.

i. موہن جي دڙي مان انيڪ شيون ۽ ..... مليا، جن دنيا کي عجب ۾ وجهي چڏيو.

ii. جاين مان پاڻيءَ جي ..... جو پڻ پورو بندوبست هيyo.

2

.4. موہن جي دڙي جي سڀتا جو بيان ڪريو.

سوال ۱ ب. هیثيون ڦکر پڙھي عملی ڪم پورو ڪريو.

(٨)

پاڻي انساني جيون لاءِ انتهائي اهميت رکي ٿو، جنهن لاءِ ضروري آهي ته ان جي هڪ بوند بچائي رکجي. إها قدرت طرفان مليل هڪ نعمت آهي، جنهن جو هڪ قطرو بچائڻ اسانجو فرض آهي. صاف ۽ گھريل انداز ۾ پاڻيءَ جي غير موجودگي ۽ زندگي جيڪر محال ٿيو پوي. هر جيو جنتوءَ کي زنده رهڻ لاءِ ان جي سخت ضرورت پوي ٿي.

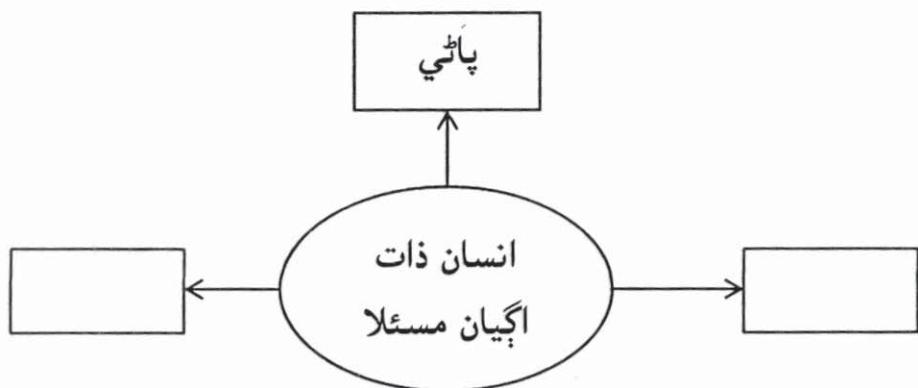
قدرت ساه وران لاءِ پاڻيءَ جا انيڪ ذريعاً ته خلقياً آهن، پر اسین ان جو جيڪڏهن غلط استعمال ڪنداسين ته آخر ڪنهن ڏينهن آهي سڀ پندار به ختم ٿي ويندا ۽ انسان لاءِ جيئڻ مشڪل ٿي پوندو.

اڄ انسان ذات اڳيان ٿي وڌا مسئلاً آهن: پاڻيءَ، اينرجي (شكٽي) ۽ کادو. اهي ٿيئي مسئلا هڪ ٻئي تي آذار رکن ٿا. اناج پيدا ڪرڻ لاءِ پاڻيءَ جي ضرورت آهي ۽ اها ڪٿ ڪئي ويئي آهي، ته پاڻيءَ جو ستر سڀڪڙو حصو اناج پيدا ڪرڻ پٺيان خرج ٿئي ٿو. اهو پاڻيءَ جيڪڏهن فررتيلائيزر(پاڻ) ۽ دوائين گاڏڙ آهي ته ان جو وري سڌو اثر فصل جي پيداوال ۽ ان جي معيار تي پڻ پوي ٿو.

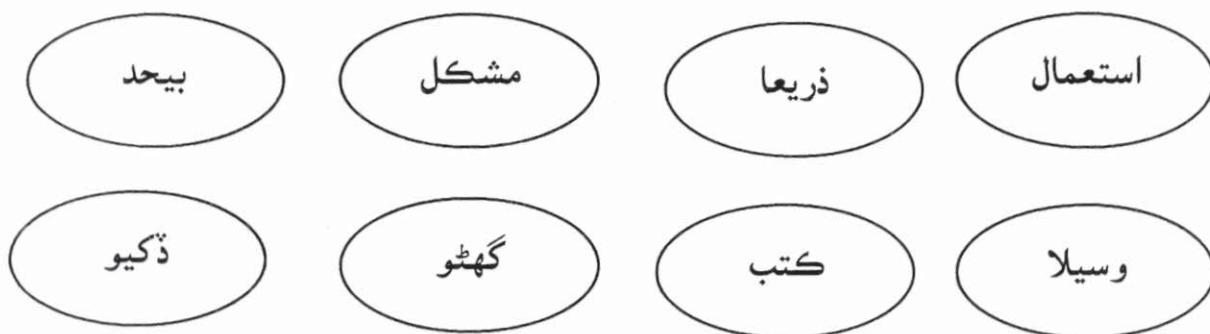
اهڙي طرح پاڻيءَ شڪٽي ۽ جو پڻ پاڻ ۾ لاڳاپو آهي. دنياجي ڪيترن حصن ۾ آدمشماريءَ جي وڌڻ سان اتي مکاني طور جيٽرو اناج پيدا ٿيندو هو، اهو هاڻ وڌيل آدمشماريءَ سبب اتان جي گهرج پوري نٿو ڪري سگهي. ان ڪري هيٺئر برسات جي پاڻيءَ تي نه ڀاڙي، بجليءَ جي شڪٽي ۽ جو آپيوگ ڪندي زمين اندر ڪئي ٿيل پائي ۽ کي باهر ڪدي، وڌيك اناج پيدا ڪيو وڃي ٿو. اڄ ڪله هر انسان کي پنهنجي تندريستي ۽ لاءِ بىحد اوونو آهي. هن کي صاف سترى پاڻيءَ ڪتب آڻڻ لاءِ ڪافي شڪٽي ۽ جو استعمال ڪرڻ ٿو پوي. ۲۰۱۱ع ۾ جپان ۾ آيل زلزلې وقت نيو ڪليئر رئيڪٽر ۾ خامي اچڻ سبب ڪافي گرمي پيدا ٿي، جنهن کي بي اثر ڪرڻ ۽ ٿڌي رکڻ لاءِ تمام گهڻي انداز ۾ پاڻيءَ استعمال ڪيو ويو.

1. خاکو پورو ڪريو.

2

2. هيئين ۾ ساڳي معني وارن لفظن جا جوڙا ملابو.

2

3. هيئين سوالن جا جواب لکو.

i. هر جيو جنتوء جي زنده رهڻ جو مدار ڪنهن تي آهي؟

ii. بجيء جي اپيوگ سان ڪهڙو فائدو ٿيندو آهي؟

4. انسان جي جيون ۾ پاڻيء جي ڪهڙي اهميت آهي؟ پنهنجا ويچار پيش ڪريو.

SECTION B (POETRY)

(8)

سوال 2 الف. هيٺ ڏنل بيت جون سٽون پڙهي عملی ڪم ڪريو.

1. مورک ويچائي ٿو، هيرو جنم هتن مون،
 ملي ساڌ سنگت سان، ليکي نه لائي،
 ڏاور جيان پاڻ کي ٿو ڦندری ڦاسائي،
 منهن مڙهي، پائي 'سامي' ڏسي ڪين ڪي.

2. ويد پران قران ڪو، سڀني ۾ هڪ سوت،
 سمجهي ڏس 'سامي' چئي لائي من مضبوط،
 جئن آڪاس گهٽ ۾، تيئن سڀ ۾ ساکي پوت،
 ڪو آتم وٽ اوڏوت، سمجهي هن سخن ڪي.

3. مايا پلائي وڌو جي، پرمر ۾،
 اڻ هوندي درياه ۾، غوطا نت کائي
 'سامي' ڏسي ڪينکي، منهن مڙهي، پائي،
 ستگر جاڳائي ته جاڳي جڙي پاڻ سان.

4. سدائين مهمان، گرمک چاڻي پاڻ کي،
 ڏٺو جنهن گر گيان سان، فاني سڀ جهان،
 ڪايا مايا ڪل جو، رکي نه ايمان،
 پائي پد نرباڻ، 'سامي' رهي سڀاء ۾.

2

. ٻن هر آوازي لفظن (Rhyming Words) جا جوڙا ڳولهيو.

2. جوڙا ملايو.

الف	ب
i.	a. گرمک چائي پاڻ کي
ii.	b. غوطا نت کائي
iii.	c. سڀني هڪ سوت
iv.	d. هيرو جنم هتن مون

3. هيٺ ڏنل مثال موجب ٻئي لفظ ساڳي اکر سان شروع ٿيندر آهن. اهڙا ٻيا
لفظ گولهي خاكو پورو ڪريو.

2

مثال:	ساڻ	سنگت
.i		
.ii		
.iii		
.iv		

4. مانش جنم هيري سمان آهي. ان بابت پنهنجا ويچار پيش ڪريو.
سوال 2 ب. هيٺ ڏنل بيت جون ستون پڙهي عملی ڪم پورو ڪريو.

2

اي ڪاش...
اي ڪاش اهو تون چاڻين ها
آزاد هوا ڇا ٿيندي آ،

ای کاش اهو تون چاٹین ها،
 پرواز بنا پر کیئن هوندا
 آزاد فضا چا ٿیندي آ.
 ای کاش اهو تون ڳائين ها،
 ڪلهه رات پڳت سنگهه قاسيءَ تي
 جو گيت اڏورو ڳاتو هو
 ای کاش اهو تون پائين ها،
 جو هار هوائين ۾ لڏندني،
 ڪلهه تاتيا توپي پاتو هو.
 تاريخ جي خوني ڳلين مان،
 هر وقت صدا ڪا ايندي آ،
 هر وقت لهوءِ جي لارن ذي،
 ڪا توکي چڪ چڪيندي آ،
 چڻ دائر جي ڪا گولي،
 اج تائين توکي تازي ٿي.
 تاريخ بکايل چيتي جيئن،
 چوؤاتي تي جهونگاري ٿي،
 ای کاش اهو تون چاٹين ها،
 چا تن جي قيمت ٿيندي آ،
 جنهن آزاديءَ جا گيت چيا،
 سا آزاديءَ ڪٿ نيندي آ
 ای کاش.....

2

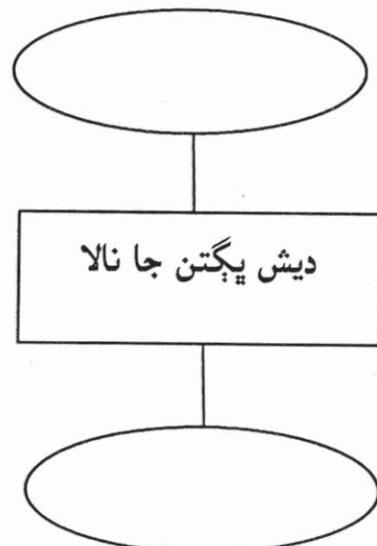
.i. هيئين سوالن جا جواب ڏيو.

.ii. اج تائين ڪنهن جي گولي تازي ٿي؟

.iii. ڪوي ڪهڙو هار پائڻ لاءِ چوي ٿو؟

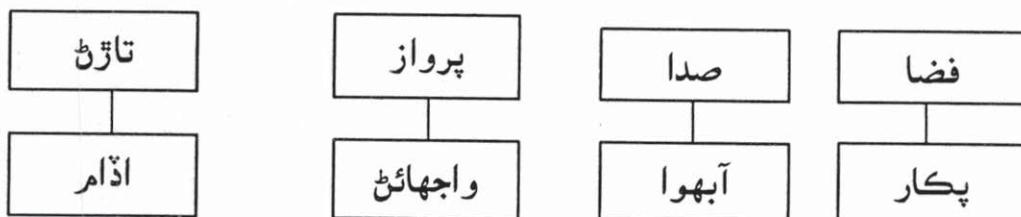
2

2. گولن ۾ مناسب لفظ لکو.

2

3. ساڳي معني وارن لفظن جا جوڙا ملابو.

2

4. هيٺ ڏنل ستن جي سمجھائي ڏيو.

تاريخ بکايل چيتي جيئن

چيتي جيئن

چؤواتي تي جهونگاري تي،

اي ڪاش اهو تون ڄاڻين ها

ڇا تن جي قيمت ٿيندي آ

SECTION C (RAPID READING)

(٦)

سوال 3. هينيون ڦکر پڙهي عملی ڪم ڪريو.

پاونا مان تنهنجو ڏاڪٽر آهيان. تو کي عرصي کان سڃاڻا. ڳالهه هيئن آهي ته تون تمام جذباتي سڀاو جي آهين. تون تمام سٺي اداڪار آهين. ان کان مان انڪاري ڪونه آهيان. پر تون پاڻکي اداڪاريءَ ۾ ايترو جذب ڪري ٿي چڏين، جو محسوس ڪرڻ ٿي لڳين چڻ اهو واقعو خود تو سان ٿي رهيو آهي. ان جو اثر رفتہ تنهنجي دل، دماغ ۽ سرير تي ٿيندو ويyo آهي. ويجهڙائيءَ

..... ۾

پاونا ويچارو منهن ڪندي چيو، ”ڏاڪٽر، رڳو لو بلڊ پريشر ئي ته اثر.“ ”aho تون ڪانه سمجھي سگهندينءَ. اصل ۾ انهيءَ دراما جي ڪري تو ۾ دپريشن اچي ويyo آهي. تنهنجو ڏوھه به ڪونهي. اصل وشيه ئي اهڙو آهي... تون آهين به ڏاڍي نازڪ ۽ طبيعت ۽ جذبات.

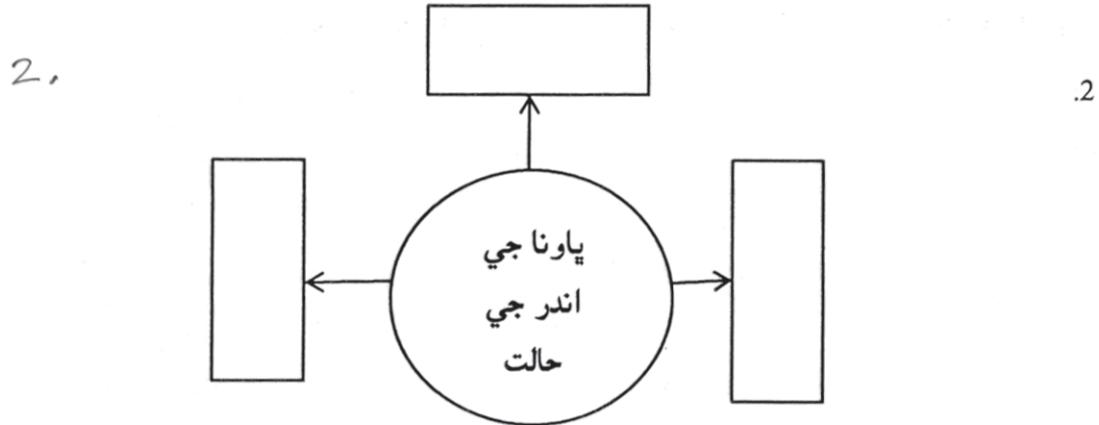
پاونا چيو، ”پر ڏاڪٽر، اداڪاريءَ ۾ پوريءَ طرح پيهجي وڃڻ سان ئي ته اداڪار ڪاميابيءَ سان پارت ادا ڪري سگهندو آهي. پر سڀ استيچ تائين محدود هوندو آهي.“

”aho ئي ته افسوس آهي اسانکي. اهو استيچ تائين محدود ڪونهي. تون اهو سڀ گهر کشي ٿي اچين. تنهنجي دراما ‘آخرin سوال’ ۾ تنهنجو رول ڏاڍو مايوس ڪندڙ آهي. تون اندر پيسجين ٿي، اندر ئي اندر گهتجين ٿي، اندر ئي اندر ۾ پيڙجين ٿي. باهaran بهادر بُنجي سڀني سان سڀاويڪ وهنوار ڪريں ٿي. اها اندروني جدوجهد... اها مايوسي، تون استيچ تي چڏي نشي اچين. تون گهر کشي ٿي موئين.“

2

1. متئين ڦکر ۾ ڏنل ٻن بيمارين جا نالا لکو.

2. 3. پاونا جي اداڪاريءَ بابت توهانجا ويچار بيان ڪريو.

SECTION D: GRAMMAR

2 سوال 4 الف. هيئين مان ڪن ٻن جا ضد لکو.

1.	انسان	2.	خوش	.1
2.	ممكن	4.	خوبصورت	.3

2 ب. هيئين مان ڪن به ٻن جون صفتون لکو.

1.	ایمان	2.	رات	.1
3.	سونهن	4.	مدد	.3

2 ث. هيئين مان ڪن به ٻن جي جنس بدلايو.

1.	چوڪرو	2.	مور	.1
2.	گھوڙو	4.	داكتر	.3

- د. هیثین مان ڪن ٻن اصطلاحن جي معنی پڌائيندي جملی ۾ ڪر آئيو. 2
1. حملو ڪرڻ 2. مخاطب ٿيڻ
  3. ڪاپاري ڏڪ لڳڻ 4. راه ربانی وٺڻ.

- 2 ڪ. هیثین مان ڪي به به زمان مثال ڏيئي سمجھايو.
1. زمان حال
  2. زمان حال استمراي
  3. زمان ماضي
  4. زمان مستقبل

SECTION E: WRITING SKILLS

سوال 5 الف. بئنك ۾ ڪاتو ڪولائڻ لاء ان جي مئنيجر کي درخواست لکو.
يا

پنهنجي ساهيڙيء / دوست کي نئين سال جون واڌايون ڏيندي خط لکو.

سوال 5 ب. هیثین مان ڪنهن به هڪ وشيه تي اتكل 150 لفظن ۾ مضمون
لکو.

- i. ٻڌيء ۾ بل
- ii. سائنس رحمت يا زحمت
- iii. هاريء جي آتم ڪتا.
- iv. جيڪڏهن مان پرڏان منtri هجان!

يا

ڏنل جملی سان شروعات ڪري آڪاڻي پوري ڪريو.
منجهند جو وقت هو. مان گهر ۾ اڪيلو پڙهي رهيو هوس. دروازي تي گهنتي
وڳي.....

سوال 5 ث: هیث ڏنل اٹ لاڳاپی وارا لفظ استعمال کري آکاڻي ٺاهيو.
چٽي، هاڻي، رانديڪو، عمارت، ٿيلهو.

يا

گفتگو لکو: (کو به هڪ)

موبائيل فون جي خوبين ۽ خامين بابت.

يا

داڪر ۽ مرис وچ ۾ گفتگو.

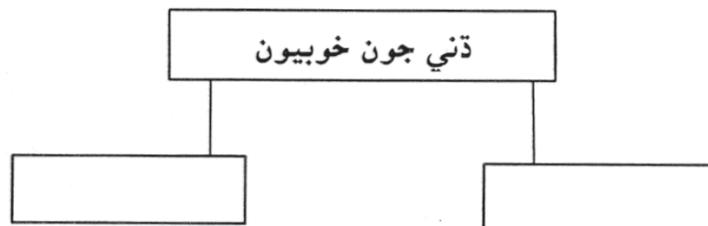
سوال 5 د: ڦڪر پڙهي هیث ڏنل سوالن جا جواب لکو.

منماڙ مهاراشتر ۾ ناسڪ جي ويجهو هڪ مکيه شهر آهي. فروت ۽ ڀاچين جي وشال مندي آهي. اٽي منديء ۾ آنيڪ ڳوڻن مان مال آچي ۽ ريل يا ٽركن رستي معبيئي ۽ بيڻ شهن ڏانهن ويжи. دربيء جو تيرت استان به منڙ جي ويجهو آهي. منديء ۾ منعنجو به هڪ دوڪان آهي. تamar جهوني ڳاله آهي ته اسان جي منديء ۾ هڪ مزدور ڪمر ڪندو هو. نالو هوس ڏنو. هن کي پنهنجي هت گاڏي هئي. هو ماختي ۽ هڏ ڏوکي هئو. هن جي سچائي ۽ ايمانداريء تي منديء جي دو ڪاندارن جو وشواس هو. واپاري هزارين روپين جو مال هن تي پروسو رکي سندس حوالي ڪندا هئا. هو دوڪان تان هت گاڏيء ۾ مال پريندو ۽ وقت سو ريلوي استيشن يا بيڻ دوڪان تي پهچائي ايندو. دوڪان تي اچي منيب کي رسيد ڏيندو. ڪڏهن ڪنعن جي پائي ميري ڪونه ڪيائين. دوڪاندار به بيڻ مزدورن جي پيٽ ۾ کيس وڌيک پائيندا هئا. هن کي سڏ ڪري ڪمر ڏيندا هئا. ڏنو هو به ڏاڍو خوددار. ڪڏهن ڪنهن جو نه ٿيڙو منهن سهندو ۽ نه ڪنهن کي تکو چڏيندو چي، پنهنجي پگهر جي ڪمائي ٿو کاوان! جي ڪڏهن ڪو ساڻس مزدوريء تي کت پت ڪندو ته منهن تي وچائي ڏيندس؛ پوء سامهون واري کي بُرو لڳي ته پلي لڳي! هڪ ڏينهن سڀ جها مندارس ڏني کي سڏ ڪري ڀاچين جا ٿوكرا استيشن تي پهچائڻ لاء ڏنا. هن هت گاڏيء ۾ مال پري رکيو ۽ ويو هلي

چانهه پيئڻ. جهامنداس کي سٺو نه لڳو. ڏهن مٿن کان پوءِ ڏنو جڏهن واپس ورييو ته جهامنداس هڪل ڪري چيس : ”اڙي ڏنا! سڀت جا پت ڪيڏانهن هلي وئين. هيءُ مال ڇا تنهنجو پيءُ استيشن تي پهجائيندو.“ بس، ڏني جو منهن ٽامڻي هڻي ويyo. چيائينس، ”سڀت صاحب! مون کي توهان جو مال ڦوئڻو ئي نآهي. محنت ڪريان ٿو. پيسا وثان ٿو. مان توهان جو ٻانهو ڪونه آهيان. مونکي پنهنجي عزت ۽ سنمان پيارو پيارو آهي. مونکي ”اڙي‘ ڪري ٿا سڏيو! ڀل ڪنهن ٻئي مزدور کي سڏايو.“ ڏنو سڀ چوندو به ويyo ۽ هت گاديءُ مان توکرا لاهي دوڪان تي واپس رکندو به ويyo. سڀت جهامنداس جو منهن لهي ويyo. هن ڪڏهن ڪونه سوچيو هئو ته هڪ رواجي مزدور سندس هيئن پڳ لاهي هٿ ۾ ڏيندو. سڀت، ڏني کي ڀل هٿ به جوڙيا. پر ڏني نه مڃي نه مڃيو!

1

1. چؤڪنڊو پورو ڪريو:

2

2. خال پريو.

- i. شرديءُ جو تيرت استان به ..... جي ويجهو آهي.
- ii. مونکي پنهنجي ..... ۽ ..... پيارو آهي.

3

3. هيئين سوالن جا جواب لکو.

- i. ڏني تي دوڪاندار وشواس چو ڪندا هئا؟
- ii. سڀت جهامنداس جو منهن چو لهي ويyo?
- iii. متئين ٽكر کي تز سرو ڏيو.

మహారాష్ట్ర రాజ్య మాధ్యమిక మరియు మాధ్యమికోన్సుత శిక్షణ మండలి, పుణె-411 004.

తెలుగు (Telugu - Yuvabharati) (10)

నమూనా కృత్యపత్రిక (Specimen Activity sheet)

Time : 3 hours

11వ తరగతి (Std : XI)

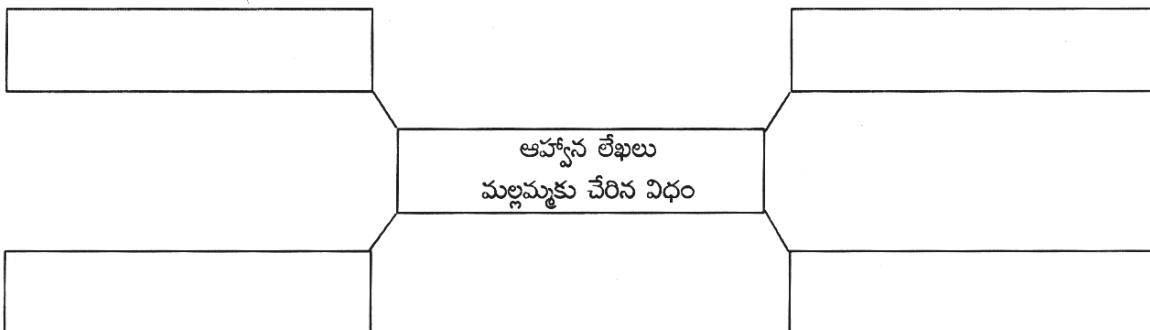
Max. Marks. 80

విభాగము I : గద్యభాగము (అవగాహన, వ్యాకరణము మరియు స్వీయవ్యక్తికరణ) (Prose)

1(A) కింది గద్యమును చదివి సూచనానుసారం రాయండి.

(ల) కింది అట్లికము పూరించండి.

(2)

బాపట్లపారి భరతరీతిని గురించి అంతకుముందే వినియుండడంచేత ఆయన తన సైన్యాధిపతి దొరపరట్టిని బాపట్ల పంపాడు. ఆయన వెంట రెండు ముత్యాల పల్లీలు పంపాడు. ఒకబీ ఆస్తాన నర్తకీమణిగా లకుమను ఆహ్వానించడానికి, రెండవది ఆమె తల్లి మల్లమ్మ ఆస్తాన్ని సందర్శించమని ఆహ్వానించడానికి. మహారాజు వారిచిన ఆహ్వాన లేఖలను దొరపరట్టి మల్లమ్మకు అందజేశాడు.

లకుమను భావనారాయణునికి పూజాపుష్పంగా సమర్పించుకొనడానికి సిద్ధంగానున్న సమయంలో ఈ లేఖలు అందాయంటే ఆ భగవంతుడే ఆమెను ఆ భూమీశునిసేవకు నిర్ణయించాడని, అదే ఆ దేశుని ఆళ్ళ అయితే అసమ్మతితో తాను అడ్డుకోవడం సాధ్యంకాదని ఆమె తలిచింది. తరతరాలుగా తన వంశీయులు ఈ భావనారాయణున్ని సేవించి తరించారు. కనుక ఈ విషయంలో తన ప్రమేయం ఉండకూడదని నిశ్చయించుకొని తుదినిర్ణయిస్తూ లకుమకే ఆమె పరిపెట్టింది.

రాజసర్తకిగా భూత్తి గడించి చరిత్రపుట్లో చిరస్తోయిగా ఉండిపోయే అవకాశాన్ని ఇమ్మసమని లకుమ తల్లిని వేడుకొంది.

“అదే నారాయణుని నిర్ణయమయితే, నాకెందుకొన్నా అభ్యంతరం? అలాగే వెళ్ళు” అని మల్లమ్మ అంగీకరించింది. నిర్లీత ముహూర్తానికి లకుమ తన దాసరానీ జాన్ని తీసికొని కొండపీడు పయనమయింది. “నేను భావనారాయణుని సేవకురాలను, నాకు ఈ ఆస్తాన మర్యాదలతో పనిలేదని” అంటూ మల్లమ్మ కొండపీడు ప్రభువు ఆహ్వాన్నాన్ని స్వీకరించలేదు. లకుమ మాత్రమే కొండపీడు వెళ్లింది. ఆస్తాన సర్తకిగా ఈమె నియమింపబడింది. కొమరగిరి ప్రభువు రాజ్యభారాన్నంతా తన బామమరిది కాటమదేవునికి అప్పగించి ‘పసంతరాజీయం’ రచనలోపడ్డాడు. అలా కొన్ని ఏళ్ళు గడిచిపోయారు.

మల్లమ్మ వృద్ధురాలయ్యంది. అంత్యానిఱాలు సమీపించాయి. ద్రాక్షారామ భీమేశ్వరాలయంలో తనపేర అభండదీపారాధన చేయించమని తన కుమారైకు తన చివరి కోర్కెగా లేఖ ప్రాసి పంపింది. ఆమె చనిపోయింది. కొడుకూ కూతురూ గూడా లకుమే గనుక తల్లికోర్కెస్తు తీర్పుడానికి లకుమ నిర్ణయించుకొంది.

(ఇ) కింది ఆకృతులలోని పదములను జతపరచి ఇచ్చిన పట్టికలో రాయండి.

(2)

పైన్యాఫిపటి

ఆస్టోస సర్క్రీస్

మల్లమ్మ

కొమరిగిరి

దొరపరడ్డి

వసంత రాజీయం

లకుము

ఆహ్వాన్‌న్ని స్వీకరించలేదు

పేర్లు	పదములు

(ఇం) కింది పదములకు వ్యతిరేకపదములను రాయండి.

(2)

(i) అప్పుతి

(ii) అసమ్మతి

(iii) మొదలు

(iv) సాధ్యం

(బు) స్వీయస్పందన:

(2)

కొండవీడు రాజనర్తకి నియామకాన్ని గురించి 10-12 వాక్యాలలో మీ సాంతమాటలలో రాయండి.

(B) కింది గద్యమును చదివి సూచనానుసారం రాయండి.

(అ) కింది వాక్యములను ఎవరు ఎవరితో పలికిరో రాయండి.

(2)

(i) “ఆప్ష్మిని చంపిన వారిని నేను చెప్పెదను” _____

(ii) “డౌను మేమే ఆప్ష్మిని చంపితిమి” _____

రాజగారి కుమార్తెను బళ్లిని జంపినందులకుగాను చాకలి వానికిత్తురను ప్రతీతి గ్రామమంతయు వ్యాపీంచినది.

ఆ వార్త కుమారునిచే పూరుటకూటి పెద్దమ్మని యేమేమీ! రాత్రిఁ బళ్లిని చాకలి చంపేసా? యెవ్వరు చెప్పిరి? థి! థి యన్ని దిన ములనుండి యా చాకలి యెచ్చబీకిటోయెను? ఆ పళ్లిని జంపిన వారిని నేను చెప్పుదను. వినుండు. నిన్న రాత్రి మన యింటికి నిర్దిరు రాజుపుత్రులు వచ్చిరి. వారు విధిలోఁ బరుండ బోపునప్పుడు నేను పళ్లిసంగతి చెప్పితిని. దానికి వారు భయపడక నిర్లక్ష్యముచే విధిలోనే బరుండిరి. వారే యా పళ్లిని జంపియందురు. వారు తెల్లవారు జామున నాకుఁ జెప్పిపోయిరి. నిద్రచే నేను బరిశీలింపకపోయితిని. విధిలోఁ బరుండి బ్రతుకువారు మరియుకరుగలరా? తప్పక వారే చంపిరని చెప్పగలను అని పలికిన తల్లి మాటలు విని కుమారుండత్యంత సంతోషముతో రాజగారియెద్దకుఁ బరుగెత్తుకొని తల్లి జెప్పిన పర్మాసనమంతయుం జెప్పిను.

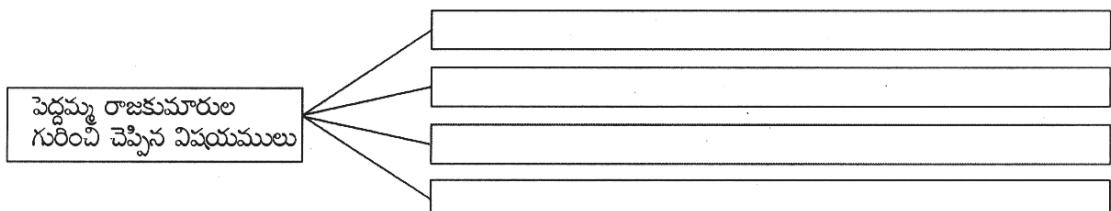
అప్పుడారాజు మిగుల నాసందమంది యా భ్రాహ్మణా కుమారునకు బహుమతినిచ్చి యా రాజకుమారుల వెదకి తీసికొనివచ్చుటకు నలుదెసలకుఁ బెక్కుండ దూతల సంపెను.

వారిలోఁ గొందఱా రాజపుత్రుల నొక సత్రంబునం గాంచి యానవాలు పట్టి వారితో నిట్టునిరి. అయ్యా! తమరీమధ్యను మధ్యర్జున పట్టణమునకు వచ్చి రాత్రియందుఁ దిరుగుచున్న భేరుండ పళ్లిని జంపితిరా? యని యడిగెను. ఆ మాటలు విని బుద్ధిసాగరుండు జోను మేమే యా పళ్లిని జంపితిను. జంపుట నేరమా? యని పలికెను.

అప్పుడా దూతలు వారికి దండములు పెట్టి అయ్యా నేరము కాదు. దానిం జంపినవారికిఁ దనకూతునిత్తునని మా రాజు ప్రతిజ్ఞ చేసియున్నాడు. మీరు దానింజంపి యిటువచ్చిన వెనుక యొక చాకలి యా పళ్లిని నేనే చంపితినని చెప్పి యా రాజపుత్రికనుఁ దనకు బెంట్లి చేయుమని యడుగుచున్నాడు. దానికతం దేమియుఁ జెప్పలేక జింతించుచుండ దైవయోగమును బెద్దమ్మ మూలముగా మీరు చంపినట్లు తెలిసినది. కావున మిమ్ము వెదికీకొనుచువచ్చి యిచ్చట మిమ్ము బోడగంటిమి. మా రాజ పుత్రిక మంచి యదృష్టంతురాలు. అమె యందుంబు దేవతాస్త్రీలకైనను లేదని చెప్పగలము. గుణముల కరుంథతియే సాచి. ఆ రాజపుత్రికను మీలో నెవ్వరు పళ్లినిం జంపిలో వారికిత్తురు వడిగాబోదము రండనిన సంతసించి యాకుమారులిరువురును నా దూతల వెంట మధ్యర్జునమున కరిగిరి.

(ఇ) కింది ఆక్షతిని పూర్తి చేయండి.

(2)

(ఇం) కింది వాక్యములో గడిలో ఉన్న పదములు ఏ భాషాభాగములకు చెందినవో గుర్తించి రాయండి.

(2)

అపళ్లిని [చంపిన] వారిని [నేను] చెప్పేదను.
 _____
 _____

(ఇం) స్వియాభిప్రాయం:

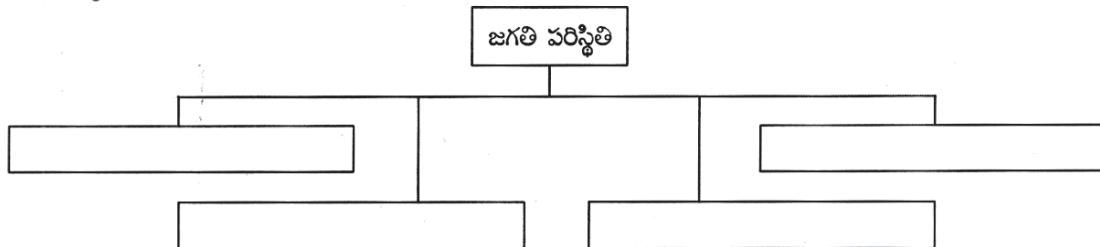
(2)

రాజగారి కుమార్తెకు చాకలివానితో పెళ్లి తప్పిన విధానాన్ని మీ సాంతమాటలలో 10-12 వాక్యాలలో రాయండి.

- (C) కింది వాటలో ఏదేని ఈ దానికి 100-120 పదములలో జవాబును రాయండి. (4)
- (1) విద్యార్థుకు చట్టంలో కేంద్ర రాష్ట్ర ప్రభుత్వాల పొత్త వివరించండి.
  - (2) “చీమలు మానవునికంటే ముందడుగులో పున్నాయి” - వివరించండి.
  - (3) చెట్లు పెంచవలసిన అవసరం తెలియజేస్తూ, మొక్కలు నాటడానికి తీసుకోవలసిన జాగ్రత్తలు తెలియజేయండి.

విభాగము II : పద్యభాగము (Poetry)

- 2(A) కింది పద్యములను చదివి సూచనాసూచారం రాయండి.
- (అ) కింది ఆకృతిని సరియైన ఆంశములతో పూర్తించండి: (2)

దయసేయంగదవయ్య శాక్యమని చంద్రా! నీ పదస్పర్శచే
గయసేయం గదవయ్య భారతమహాభాండంబు; దీప్యతీకృష్ణ
మయమందార మరందబిందు లహరీ మందస్మితాలోకముల్
దయసేయంగదవయ్య మానవ మనస్తాపంబు చల్లారంగన్.

స్వాప్నజ్ఞాలం దేశభూర్ధతలు స్వాపోయయ్య; విదోహముల్
వర్ధిల్లెన్; కుటీలప్రచారములు దుర్వారంబులయ్యెన్; మన
స్వర్థ సంకులయైన యా జగతికిం శాంతిం బ్రసాదింప సి
ద్వార్థస్వామి! మతోక్షమారు దిగిరావయ్య పురోగామివై.

హింసాశక్తులు రక్తదాహమున దండెత్తేన్ దరిద్రప్రజా
సంసారమ్ములిపై; పురోగమనముల స్థంభించె; స్వాతంత్యమే
ధ్వంసం బయ్య; కిరాతశాతశరవిద్ధంబైన యుద్ధారుణీ
హంసన్ గాయము మాప్సి కావలెనయ్యా! రమ్ము వేగమ్ముగన్.

- (ఇ) కింది వాక్యములను కుండళీకరణాంలోని సరియైన పదములతో పూర్తించండి. (2)
- (i) దయసేయం గదవయ్య _____ చంద్రా!
  - (ii) దీప్యతీకృష్ణమయమందార _____ లహరీ.
  - (iii) _____ దిగిరావయ్య పురోగామివై.
  - (iv) హింసాశక్తులు_____ దండెత్తేన్.
- (రక్తదాహమున్, శాక్యముని, మరందబిందు, మతోక్ష, మారు)

(ఉ) కింది పదములకు సమానార్థకములు రాయండి.

(2)

(i) మందస్త్రీ =

(ii) కుటిల =

(బు) స్వయంపుందన:

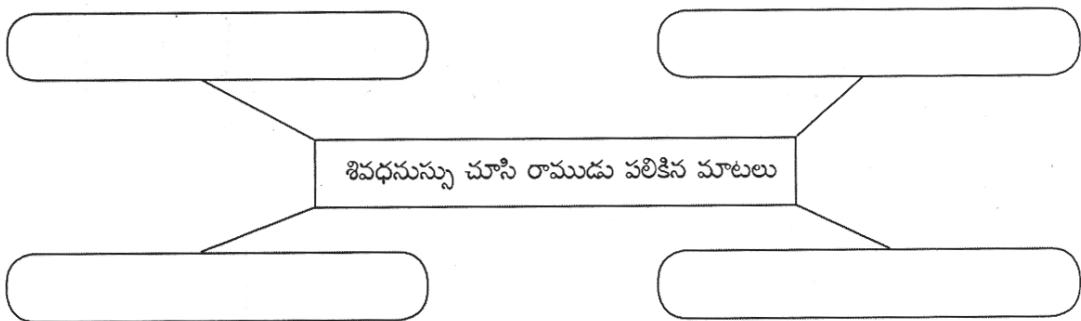
(2)

కవి బుద్ధుని మళ్ళీరమ్మని కోరడం వల్ల ప్రపంచంలో శాంతి ఏర్పడుతుందా? మీ అభిప్రాయాన్ని మీ సాంత మాటల్లో 10-12 వాక్యాలలో రాయండి.

(B) కింది పద్యభాగాన్ని చదివి సూచనానుసారం రాయండి.

(అ) కింది అల్లికము పూరించండి.

(2)

“హరుని చాపము రాముడతి సత్యయుక్తి
బెరిగి నేడెడె యెక్కు పెట్టుచున్నాడు;
అదరకు భూదేవి! యాత్మలో నీవు;
చెదరి చలింపడు శేషోహి! నీవు.
కడఱక ధరింపుము కమరేంధ్ర! నీవు
కడు నేమరకుఁడు దిక్కరులార! మీర”
అని ముని పల్చుగ నా మేటివిల్లు
గొనయ మెక్కించి కైకొనక రాఘవునుడు
తన బహుసత్యంబు దర్శంబు మెఱసి
జనకుతో ననియే నా చాపంబు సూపీ
“యిది చాలఱజాలకన; యిది చాలట్టాత
యిది చాలా నిస్సార; మిది చాల సలతి;
తెగదొన నిలువదు; దీని నా యెదుటఁ
బోగడితి పలుమాఱు భూపాల” యనుచు
సురలు భేచరులు భూసురులుఁ గిన్నరులు
నరలును సృష్టపరుల్ నలిఁ బర్యిచూడ,
నెడవక తనజయ, బెల్లెడఁ జాటు
వడుర్పున విలుగుణ ధ్వని సెలంగించి

సీత గుణంబులు సెవిసోడె నసగఁ
 జేతి వింటి గుణంబు సెవిసోక దిగిచి
 పడి రక్కముల పట్టు పదలె నస్సుట్టు
 పిడి పట్టు పదలినఁ బెటీలి పీడెత్తు
 పెళపిళ ధ్వనులును బెటుపెట ధ్వనులు
 గలయ దిక్కులఁ బర్బంగా విల్లు విటీగె
 విటీగె రాజన్యల విపుల మాసములు
 పటీయలు వాటే భూ భాగమంతయును
 జిడిసె దిగ్గజములు: శేషోహో మైగ్గి:
 బెదరె భూతములు: గంపించె లోకములు:
 జనకుఁడు రామలక్ష్మిఖులును గాధి
 తనయుండు నొగిదక్కు దక్కినవారు
 బిట్టుల్ని మూర్ఖీల్ని పృథివీపై బడెరి
 నెట్టునఁ బోడము నా నిష్పర ధ్వనికి:

(ఇ) రాముడు విల్లు ఎక్కుపెట్టినపుడు ముని పలికిన ఏవేని రెండు వాక్యములు: (2)

- (i) _____
 (ii) _____

(ఉ) కింది పదాలకు పద్యభాగం నుండి సమానార్థకములను గుర్తించి రాయండి. (2)

- (i) శివధనుస్సు = [ ] (ii) రాఖసులు = [ ]

(ఒఱు) స్వీయాభిప్రాయం: (2)

శివధనుర్భంగంలోని దృశ్యాన్ని 8-10 వాక్యాల్లో మీ సొంతవాక్యాలలో వర్ణించి రాయండి.

విభాగము III : ఉపవాచకం (Rapid Reading)

3. కింది గద్యమును చదిని సూచనాసుసారం రాయండి.

(అ) కింది పట్టికలోని 'క' వర్ధము నందలి పదములను 'చ' వర్ధములోని సరియైన పదములతో జతపరచి రాయండి. (2)

‘క’ వర్ధము	‘చ’ వర్ధము	
(i) శాతవాహన రాజు	(అ) నాణెంటై స్ఫూర్తి చిహ్నం	_____
(ii) కృష్ణరాజ ఒడయార్	(ఆ) సంగు వంశం	_____
(iii) ఆంజనేయస్వామి నాణెం	(ఇ) శ్రీముఖుడు	_____
(iv) ఉజ్జ్వలునీ	(ఈ) మైసూరును పాలించెను	_____

శివుని ఆయుధం త్రిశూలం. ఈ త్రిశూలం క్షేవ తేజస్సిన్న పహించిన ఆయుధం. చేళరాజులు (క్రీ.శ. 9-13 శతాబ్దం) త్రిశూల చిహ్నంగల రాగి నాణాలు వేశారు. దళ్ళిణి హిందూ దేశపు రాజులు (క్రీ.శ. 17-18 శతాబ్దం) త్రిశూల నాణాలు వేశారు. కుషానులలో కడపటి రాజులు త్రిశూలాన్ని బంగారు నాణాంపై ముద్రించారు. పాండ్యరాజులు, కేశంబ రాజులు రాగినాణాలపై త్రిశూలాన్ని వేశారు.

శాతావాహన రాజు అయిన శ్రీమతుభుడు శ్రీకారంతో కూడిన రాగి నాణం ముద్రించాడు. క్రీ.శ. 1810-1860 మధ్య సైనసార్ను పాలించిన కృష్ణరాజు ఒడయార్ ముద్రించిన రాగి నాణాలపై శ్రీ ఆకారం శుభకరంగా దర్శనమిస్తుంది. ఆర్యాటు నవాబులలో ముఖ్యాడెన సార్లు ఉల్లాభాన్ వేసిన బంగారు నాణాంపై విష్ణుమూర్తి చిత్రం కనిపిస్తుంది. దళ్ళిణి హిందూ దేశ పాలకులు శివగంగ ప్రభువులు క్రీ.శ. 1743-1801 మధ్య విష్ణుమూర్తిని రాగినాణాంపై ముద్రించారు. ఈస్థిండియా కంపెనీ వారు వేసిన వెండి నాణాలపై విష్ణుమూర్తి కనిపిస్తాడు. 14-17 శతాబ్దాలకు చెందిన విజయనగర రాజ్యపాలకులు లళ్చిదేవిగిల రాగి నాణాన్ని వేశారు. క్రీ.శ. 1330లో కంపెలి రాయపాలకులు అంజనేయస్వామి నాణాన్ని వేశారు. సంగమ వంశ రాజులు ఒకటవ హరిహరరాయ, రెండవ బుక్కరాయ, నాయకరాజులు, అంజనేయస్వామి నాణాలు వేశారు. శ్రీ వేంకటేశ్వర స్వామి నిలుచున్న భంగిమలో విజయనగర రాజ్యపాలకులు ఒక నాణాన్ని వెలువరించారు. స్వస్తిక్ చిహ్నం ప్రాధాన్యం గల నాణాలు క్రీ.పూ. 4, క్రీ.పూ. 3 శతాబ్దాల కాలంలో అనేకం వెలువడ్డాయి. మార్యుల అనంతర కాలానికి చెందిన రాగి నాణాంపై స్వస్తిక్ చిహ్నం కనిపిస్తుంది. క్రీ.పూ. 4 ఒకటవ శతాబ్దికి చెందిన ఉండ్లయినీ నాణాంపై స్వస్తిక్ చిహ్నం ఉంది.

మన పూర్వ శైఖవాన్ని తెలిపేచి నాణాలు, ఈ నాణాలపై దేవుళ్ళము ముద్రించడం భారతీయుల భక్తి తత్వరతకు నిదర్శనం.

(ఇ) స్వయాభిప్రాయం: (2)

నాణాలు సేకరించడం అనే అలవాటువల్ల ఏమే ఉపయోగాలు పొందవచ్చే మీ సాంత మాటల్లో 10-12 వాక్యాల్లో రాయండి.

విభాగము IV : వ్యాకరణము (Grammar)

4(అ) కింది వాక్యములలో రెండు ఏరకములకు చెందినవో గుర్తించి రాయండి. (2)

ప్రశ్నార్థకము

అశ్వర్యార్థకము

నిశ్చయార్థకము

వ్యతిరేకార్థకము

(1) అహ! తెలియక యాఖలుని మాటలు విని మోసపోయాలిని. [ ]

(2) అస్తురణ మెద్దియేని ఇత్తుప? [ ]

(3) దొరికితే దోచుకోవడం - దొరక్కపోతే దొరననడం. [ ]

(ఇ) కింది పదములలో రెండింటేని అడిగిన విధముగా రాయండి. (2)

(1) [ ] = సాధ్యము + అపుతుంది - [ ]

(2) కొక్కెరయుస్తుల్లు = [ ] - [ ]

(3) [ ] = ముహాత + ఆత్ముదు - [ ]

(ఇ) కింది పదములలో రెండింటిని అడిగిన విధముగా రాయండి.

(2)

- (1) = ఉత్సవమైనగతి $\rightarrow$
- (2) రైతుమీతుడు - $\rightarrow$
- (3) - నిరను, ఆహారమును $\rightarrow$

(బు) కింది పద్యపాదమును గణవిభజన చేసి, ఏ పద్యపాదమో రాయండి.

(2)

జనముల కష్టమందు జనజాగ్రూతులందును త్రచ్ఛబూనుచున్న

(లేదా)

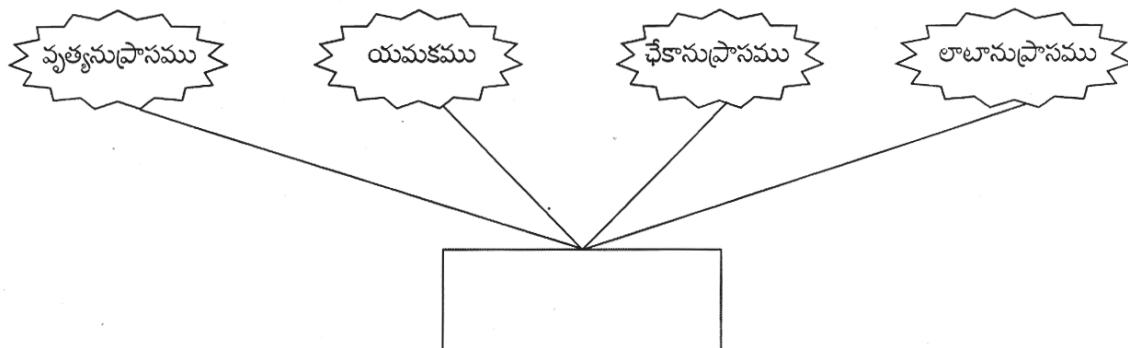
మత్తేభ పద్య లక్షణములు రాయండి.

- (i) _____
- (ii) _____
- (iii) _____
- (iv) _____

(ఎ) కింది వాక్యము ఏ శబ్దాలంకారమునకు చెందినదో గుర్తించి రాయండి.

(2)

“అఱచియటచి జబ్బచటచి చటచి”

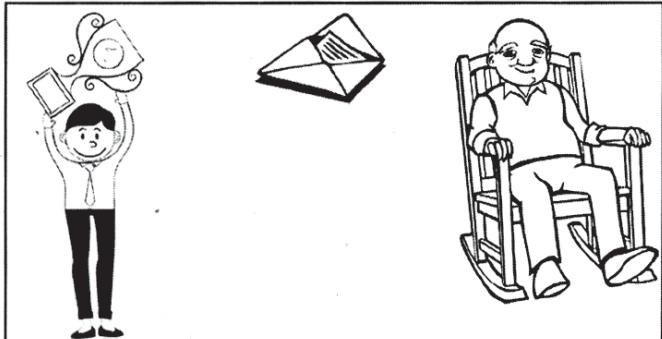
(లేదా)

‘అతిశయోక్తి’ అలంకారలక్షణములు రాయండి.

- (i) _____
- (ii) _____
- (iii) _____
- (iv) _____

విభాగము V : లేఖన నైపుణ్యాలు

5

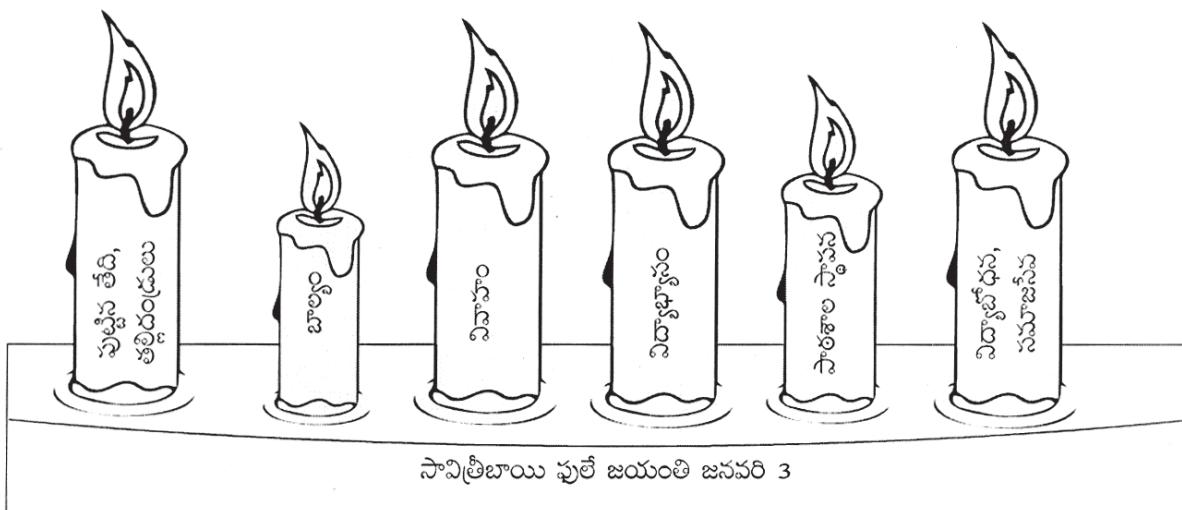
(లేదా)

(ల) పక్క చిత్రములోని అంశముల ఆధారంగా ఆట పోటీల్లో సీకు లభించిన బహుమతిని గూర్చి తెలియజేస్తూ మీ తాతగారికి లేఖ రాయండి. (5)

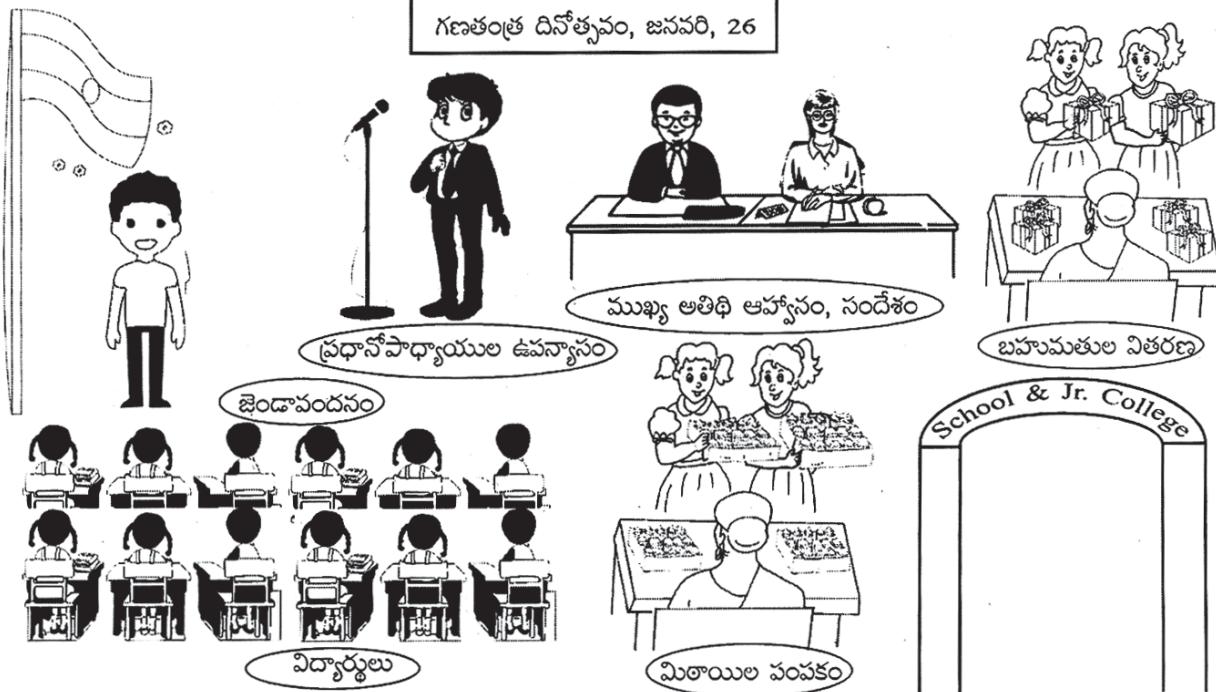
మీ పరసర ప్రాంతముందు నీటిపైపు పగటి మంచి నీరు వృథా అవుతున్న సంగతిని తెలియజేస్తూ, దానని మరమ్మత్తు చేయవలసినదిగా నీటిసరఫరా అధికారి, మున్సిపల్ కార్యాలయం, ఎఫ్. నార్ట్ వార్డు పడాల, ముంబయి వారికి ఫిర్యాదు రాయండి.

(ఇ) కేంద్ర అంశాల ఆధారంగా 'సావిత్రీబాయిపైలే జయంతి'ని గూర్చి 120-150 పదముల వ్యాపము రాయండి. (5)

(ఉ) కింది చిత్రంలోని అంశముల ఆధారంగా మీ కళాశాలలో జరుపుకొన్న 'గణతంత్ర దినోత్సవం'ను గూర్చి 120-150 పదములు నివేదిక రాయండి.

(5)

6(ల) కింది గద్వాన్లు చదవి ఐదు ప్రశ్నలను తయారు చేయండి.

(5)

సిసీరో గిబ్బార్, మెకాలే వంటి పండితులలాగ అంబేర్డూర్ కూడా పుస్తక పరిశాసికి ప్రాముఖ్య మిచ్చేవాడు. కాలం విలువ గుర్తించి జ్ఞానం సంపాదించాడు. అందుకే గ్రంథపరసానికి ఎక్కువ సమయం వెచ్చించేవాడు. బంధువుల, మిత్రుల ఇళ్ళకి వెళ్ళేవాడు కాదు. ఒకవేళ ఎవరిం టీక్కొనా వెళ్తే ఆ ఇంట్లో మంచి పుస్తకాల కోసమే వెళ్ళేవాడు. పురాణాలు, స్మృతులు, పాశ్చాత్య విజ్ఞాన గ్రంథాలు ఎన్నో చదివాడు. నిరంతర పరసం వలన భావసంపద అలపడింది. ఎంతటి విషయ సమస్యలైనా చిక్కుతీసి విడమరచి తోతలకు నచ్చజేప్పే నేర్చు, ప్రతిభ అయిన సహజగుణాలు. ఏదైనా పిషుయాన్ని వివరించేటప్పుడు పురాణాల నుండి, పాశ్చాత్య విజ్ఞానుల గ్రంథాలనుండి పాత విషయాలను కొత్త అర్థాలతో వివరించేవాడు. ఎక్కడెక్కడ మంచి పుస్తకాలున్నా వెదికి కొనేవాడు. ఆయన సంపాదనలో చాలాభాగం పుస్తకాలకే ఖర్చు అయ్యేది. చదువుకోసం విదేశాలకు వెళ్తినప్పుడు కూడా పుస్తకాలు కొనడానికి డబ్బు వెచ్చించాడు. రౌండ్ టీబుల్ సమావేశానికి వెళ్తినప్పుడు ఒక మిత్రుని ద్వారా ముప్పుటు రెండు పెట్టెల పుస్తకాలు ఇంటికి పంపాడు. తాను అమెరికా నుండి వచ్చేటప్పుడు మళ్ళీ ఇర్మానాలుగు పెట్టెల పుస్తకాలు తెచ్చుకున్నాడు. అంబేర్డూర్ లైబ్రరీలో ఆపురుషును పుస్తకాలు వేల సంఖ్యలో ఉండేవి. ఓ.ఎ. తెలంగా అనే ఆయనకు మంచి గ్రంథాలయం ఉండేది. ఆయన మరణానంతరం మిత్రుల ప్రోత్సహంతో ఆ గ్రంథాలన్నీ కొన్నాడు. కోర్టు పని పూర్తి అయిన తరువాత పుస్తకాల షాపులన్నీ లిరిగి కొని ఇంటికి వెళ్చి, వాటిని చదిని, నిద్రపోయేవాడు అంబేర్డూర్.

ప్రశ్నలు :-

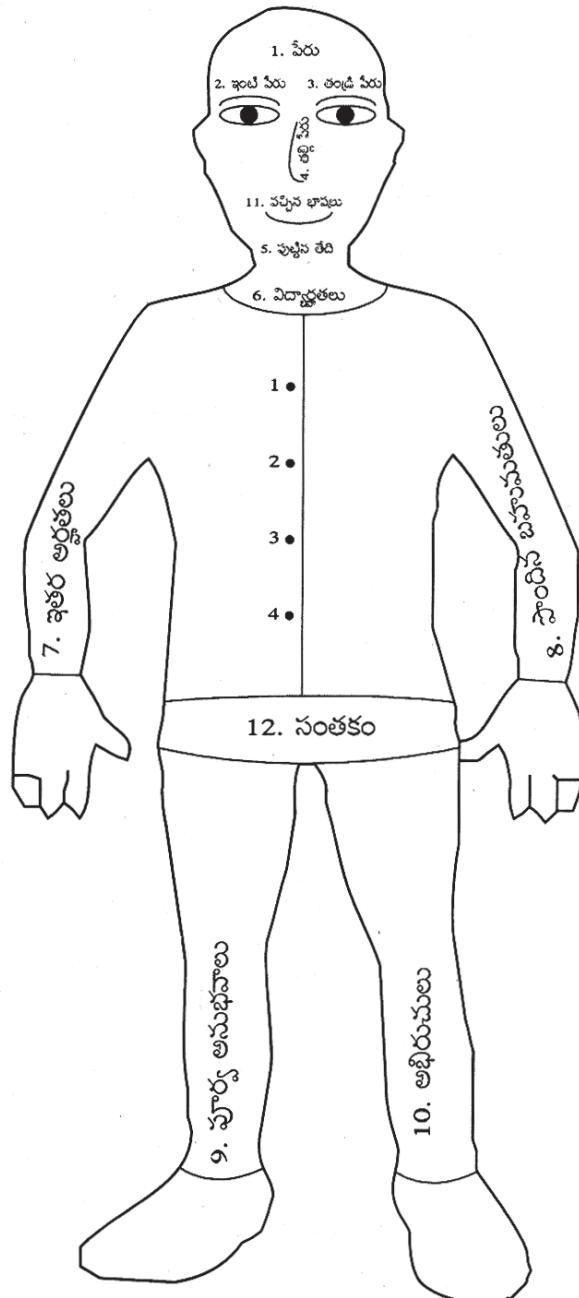
(1) _____	(2) _____
(3) _____	(4) _____
(5) _____	

(ఇ) కింది అంగ్లభాగమును తెలుగునకు అనువదించండి.

(5)

Swami Vivekananda explaining the meaning of 'Association' he said... A rain drop from the sky: if it is caught by clean hands is pure enough for drinking, if it falls in the gutter, its value drops so much that it can't be used even for washing your feet, if it falls on a hot surface it will evaporate ... if it falls on a lotus leaf, it shines like a pearl.

(ఇ) కింది ఆక్షతిలోని అంశముల ఆధారంగా 120-150 పదముల స్వీయపరిచయ పత్రాన్ని (Bio-data) రాయండి. (5)

નમૂના કૃતિપત્રિકા

વિષય : ગુજરાતી (પ્રથમ ભાષા)
ધોરણ - અગ્નિયારમું

ગુણ - ૮૦

સમય - ૩ કલાક

વિભાગ-૧ ગાંધી (૨૦ ગુણ)

વિદ્યાર્થીઓ માટે સૂચના :

- આકલનકૃતિ અને વ્યાકરણ કૃતિ માટે જ્યાં જરૂરી હોય ત્યાં આકૃતિઓ હોરવી.
- આકૃતિઓ પેનથી જ દોરવી, પેનસિલથી નહિ.
- આકૃતિમાંનું મજફૂર પેનથી જ લખવું.
- જરૂરી જણાય ત્યાં ઉત્તર પૂર્ણ વાક્યમાં લખવા.
- લેખન વિભાગમાંના નિવેદન કે સૂચના ફરીથી લખવી નહિ.

પ્ર.૧ અ) આપેલો ગાંધાંશ વાંચી કૃતિ કરો.

અ-૧ નીચે આપેલા વાક્યોને કમાનુસાર ગોઠવો.

દ્વ(૨)

૧) પ્રજાએ વધવામાં નજરાણું પણ ખૂબ આખ્યાં.

૨) વલ્લભજી અને પીતાંબરના વિવાહ કર્યા ત્યારે ભારે જમણવાર કર્યો.

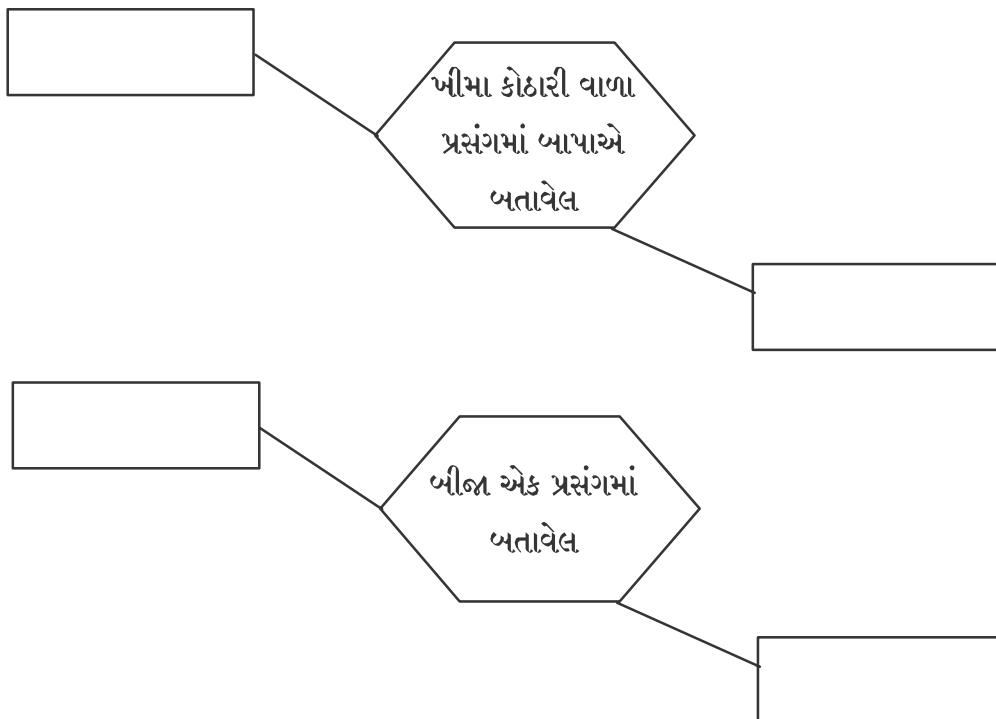
૩) બાપાએ લગનનું કામ પૂરું થતાંની સાથે બધું ધન રાણાને ચરણો ધર્યું.

૪) સાત દિવસ સુધી ફૂલેકાં ચઢ્યાં.

બાપાનો ભક્તિરસ ઉપલભિયો ન હતો પણ જીવનના ઊંડાણમાં તે ઊતરી ગયો હતો એ ખીમા કોઈારીવાળા પ્રસંગમાં તેમણે બતાવેલી સત્યપ્રિયતા અને બલિદાનવૃત્તિ ઉપરથી જેમ દેખાય છે. તેમ તેમણે બીજા એક પ્રસંગમાં બતાવેલી અલોબ વૃત્તિ અને નિર્મળતાથી પણ સ્પષ્ટ થાય છે. પોરબંદરમાં તેઓ પ્રધાન હતા ત્યારે તેમનો પગાર વરસ આખાનો બે લોજર કોરી હતો. એ ઉપરાંત સીધું શાકભાજી વગેરે બધું દરખારગઢમાંથી જ મળાં. એ કંઈ વધારે ન ગણાય; તો પણ રિવાજને વશ થઈ બાપાએ પોતાના બે મોટા દીકરા વલ્લભજી અને પીતાંબરના વિવાહ કર્યા ત્યારે ભારે જમણવાર કર્યો. દીકરા પરણવામાં ભારે પુરુષાર્થ રહેલો હોવાની એ વેળાની માન્યતામાંથી ઓતાબાપા મુક્ત ન હતા. તેમણે એ પુરુષાર્થ પણ ટોચે પહોંચાડ્યો. આખાગામની ચોર્યાશી કરી, અર્થાત् ગામ આખાને જમાડાયું. ગામને દરવાજે ચોખા ચોડી ગરીબગુરવાં સૌને લોજનનું આમંત્રણ આપ્યું. તે ઉપરાંત સાત દિવસ સુધી ફૂલેકાં ચઢ્યાં. રાણાસાહેબ પોતે મોખરે ચાલ્યા. મારા દાદા કહે છે કે, એવી ભવ્ય નાત અને ફૂલેકાં બાપાના વખત પછી આજ સુધી કોઈ કરવા નથી પામ્યું. ઓતાબાપા રાજ્યના માનીતા મોટા દીવાન એટલે પ્રજાએ વધવામાં નજરાણું પણ ખૂબ આખ્યાં. થયેલા ખર્ચ કરતાં એ કંઈ ઓછું ન હતું. સામાન્ય માણસ તો એથી ફૂલાઈ લય અને ધનને પોતાની તિલોરી લેગું કરે, પણ બાપાએ લગનનું કામ પૂરું થતાંની સાથે બધું ધન રાણાને ચરણો ધર્યું.

અ-૨ આકૃતિ પૂર્ણ કરો.

(૨)

અ-૩ યોગ્ય રીતે જોડો.

(૨)

આ	બ્ર
વિશેષણ	વિશેષ્ય
૧) માનીતા	૧) દીવાન
૨) સાત	૨) પુરુષાર્થ
૩) સામાન્ય	૩) દિવસ
૪) ભારે	૪) માણસ

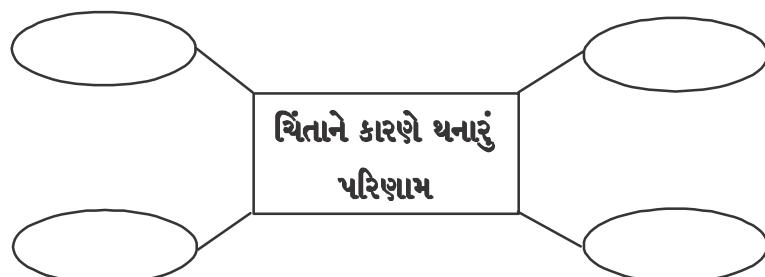
અ-૪ લગ્નપ્રસંગે કરવામાં આવતા ખર્ચ અંગે તમારો અભિપ્રાય જણાવો.

(૨)

બ.) આપેલો ગધાંશ વાંચી કૃતિ કરો.

બ-૧ યોગ્ય જવાબ લખો.

(૨)

બેન્કનું કેડિટ કાર્ડ મળ્યા પછી મેં છાપામાં વાચ્યું કે કેડિટ કાર્ડનો નંબર કોઈ જાણી જાય તો એનો દુરુપયોગ થવા સંભવ છે. આ વાંચી હું ગલ્ભરાયો. આમ તો કાર્ડનો ઉપયોગ હું કરવાનો જ નહોતો, છતાં કાર્ડ ક્યાંક આડું - અવળું મુકાઈ જાય, ભૂલથી પસ્તીમાં જતું રહે, આવી-આવી શક્યતાઓના વિચારો આવવા માંડ્યા. ચિંતાએ ધીમે-ધીમે ઘેરું સ્વરૂપ પકડ્યું. એવા વિચારો પણ આવવા માંડ્યા કે ચિંતાને કારણે બલાડપ્રેશર વધશે તો કાં તો હાઈ એટેક આવશે ને કાં તો પેરાલિસિસ થઈ જશે.... આવા વિચારો પછી મને લાગ્યું કે આવા વિચારો બોર પકડશે તો હાઈએટેક કે પેરાલિસિસ નહિ થાય તો ગાંડો તો જડુર થઈ જઈશ.. એના કરતાં કાર્ડ બિલકુલ સલામત રહે એવો ઉપાય શોધવામાં ડાખાયા છે, એમ મને લાગ્યું. મેં બેન્કના મેનેજર (કાર્ડની બેન્ક સિવાયની બેન્કના) એવા મારા એક મિત્રને એમની બેન્કમાં વરસ માટે લોકર ભાડે આપવા વિનંતી કરી. મેનેજર મિત્રને ઘણી નવાઈ લાગી. લોકરમાં મૂકવા માટે મારી પાસે એવું કશું છે નહિ એ મિત્ર જાણતા હતા.

બ-૨ શું તે લખો. (૨)

૧) લેખકને આવનારી શક્યતાના વિચારો	૧) -----
	૨) -----
૨) લોકર ભાડે રાખવાની મુદ્દત	-----
૩) લોકર ભાડે આપનાર વ્યક્તિ	-----

બ-૩ ગાધાંશમાં વપરાયેલા અંગેજ શબ્દો શોધીને લખો. (૨)

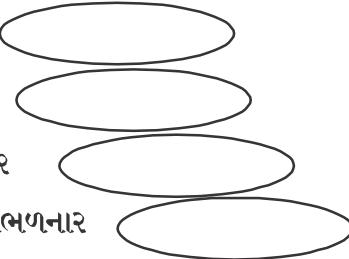
બ-૪ પ્લાસ્ટીક મની (કેડિટકાર્ડ/ડિબિટ કાર્ડ) વિષે તમે જાણતા હોવ તે માહિતી લખો. (૨)

-
૫) કોઈપણ એકનો ૧૦૦ થી ૧૨૦ શબ્દોમાં જવાબ લખો.	(૪)
૬) 'પગલાંની લિપિ' શીર્ષકની યથાર્થતા ચર્ચો.	
૭) 'રક્તદાન એ જ જીવનદાન' વિધાન સ્પષ્ટ કરો.	
૮) કાળુના મનની વ્યથા અને વાસ્તવિકતાને સદજ્ઞાત વર્ણવો.	
-

વિભાગ-૨ પદ્ય (૧૬ ગુણ)

- પ્ર.૨ અ) નીચેનો પદ્યાંશ વાંચી આપેલી કૃતિ કરો.
 અ-૧ કાવ્યપંક્તિઓ પૂર્ણ કરો. (૨)
 ૧) અરે ! હદ્ય જો ગણું .....
 ૨) અનંત ભભુકા દહે .....
 ૩) કઠિન ન બનો કદી .....
 ૪) ન દાહ વશમો કદી .....

પડી વીજળી તે પડી સુખથી છો, બળું છું સુખે
 અનંત ભભુકા દહે, ગળું છું સુખે;
 ન દાહ વશમો કદી, જિગર બૂમ ના પાડતું,
 કઠિન બનજો નહીં હદ્ય એ જ ઈચ્છું પ્રલુ !
 બાહુ ય રસ છે મને હદ્ય છે હજુ તો, અહો !
 અરે ! હદ્ય જો ગણું રસ ગયો પદી તો બધો;
 ભલે મૂઢુ રહી સહી જખમ છેક ચૂરે; થતું.
 કઠિન ન બનો કદી હદ્ય એ જ ઈચ્છું, પ્રલુ !

- અ-૨ કોણ તે કહો. (૨)
 ૧) સુખથી પડનાર
 ૨) બૂમ ન પાડનાર
 ૩) બાહુ રસ ધરાવનાર
 ૪) કવિની અરજી સાંભળનાર
-

- અ-૩ ઉદાહરણ પ્રમાણે લખો. (૨)
- ઉદા. - જેને અંત નથી તે ..... અનંત
- ૧) જે સત્ય નથી તે .....
- ૨) જેને માપી ન શકાય તે .....
- ૩) જેને ગણી ન શકાય તે .....
- ૪) જે ઘટિત નથી તે .....

અ-૪ પ્રસ્તુત કાવ્યનો રસાસ્વાદ કરાવો.

(૨)

- બ) નીચેનો પદ્ધાંશ વાંચી આપેલી ફૂતિ કરો.
 બ-૧ યોગ્ય શબ્દ મૂકી પંક્તિ પૂર્ણ કરો. (૨)
 ૧) ઘરનો નોકર દૂધવાળા જોડે..... ની આપ-લે કરે છે.
 ૨) રસ્તા પરનો નાહકનો ઝઘડો .....ની વાટે મારા ઘરમાં પ્રવેશો છે.
 ૩) નીચેલે માળેથી ..... બૂમ પાડે છે.
 ૪) બાજુવાળાં મીરાંબહેન .....અવાજે કહે છે.

ઘરનો નોકર દૂધવાળા જોડે
 અફ્વાઓની આપલે કરે છે.
 પડોશાણનો અપરિચિત ચહેરો
 ફૂથલીના ડાયલ ફેરવે છે.

રસ્તા પરનો નાહકનો ઝઘડો
 બારી વાટે મારા ઘરમાં પ્રવેશો છે.
 ઓચિંતો ફ્યૂઝ જતાં, લાઈટ
 અંધારું થઈને પથરાઈ જાય છે.
 મારો આખો માળો અંધારોધબ.....
 નીચેલે માળેથી વ્યાસ બૂમ પાડે છે,
 ‘કાલિદાસ ! તુકરામ ! અલ્યા નરસિંહ ! અરે, કોઈ તો
 ઈલેક્ટ્રિશિયનને બોલાવો !’.....
 બાજુવાળાં મીરાંબહેન સ્વસ્થ અવાજે કહે છે;
 ‘અરે જિરિધર ! સાંભળે છે કે.....

બ-૨ મધ્યકાલીન સંત કવિઓના નામ લખો.

(૨)

બ-૩ આપેલા કોષ્ટકમાંથી સમાન અર્થવાળા શબ્દો શોધીને લખો. (૨)

- ૧) ફૂજણ -----
 ૨) અંધકાર -----
 ૩) ઉડતી ખખર -----
 ૪) નકામું -----

પુ	અ	લ	જા	ના
દુ	ક	ં	ની	હ
અં	ધા	રું	વા	ક
જા	જિ	રિ	ધ	ર

બ-૪ અચાનક વીજળી (ઇલેક્ટ્રોસીટી) વાલી જતા થયેલ રમ્ભૂજના અનુભવનું વર્ણન કરો. (૨)

વિભાગ-૩ વિશેષ વાચન (૬ ગુણ)

પ્ર.૩ નીચેનો ગધાંશ વાંચી આપેલી કૃતિ કરો. (૨)

- (૧) ચાલો લખીએ.....
- ૧) સાસુના બાળકો.....
- ૨) સાસુની દીકરીનું નામ .....
- ૩) સાસુના પ્રેમનો વિશેષ અધિકારી બનનાર .....

તો શું , નીલા જાણતી નથી કે મને પણ તમારી બધાની કેટલી માયા છે ? મારે ત્રણ દીકરા ને બે દીકરીઓ. એક દીકરીને પરણાવી ને બીજી તો નાનામાં જ ગઈ; અને તો તેં જોઈ પણ નહોતી. પણ તને જ્યારે મેં પહેલ વહેલી જોઈ ત્યારે ક્ષાણભર તો એમ થયું કે જાણો મારી આરતી જ પાઈ આવી! ને મારો સ્નેહ તારી તરફ વધારે ટઢ્યો. ખોટા ભાઈઓ જુદા થયા, ને હું તમારી સાથે રહી. મને તું વધુ ગમતી તે ઉપરાંત નાનો દીકરો પહેલેથી જ મારો લાડકો હતો. એ છ મહિનાનો હતો ત્યાં એણે

એના પિતાની છાયા ગુમાવી, એટલે મારા પ્રેમવિશેષ અધિકારી બન્યો. વળી એનો બાંધો મૂળથી નબળો તેથી એની વધારે સંભાળ રાખવી પડતી - અને હજુય રાખવી પડે તેમ છે તે જ કારણે મારે તને કોઈ વાર ટોકવી પણ પડે છે. યાદ છે ને - તે દિવસ ઠંડીમાં તું એને ખુલ્લામાં નાટક જોવા ખેંચી ગઈ હતી, ને પછી એ બરાબર એક માહિનો હેરાન થયો ત્યારે મારે તને બે શર્ષદો કહેવા પડેલા?

- બા) નીચેના વિધાનો સાચાં છે કે ખોટા તે લખો. (૨)
- ૧) નીલાએ વધુ પડતી ખરીદી કરી તે સાસુને બહુ ગમ્યું.
- ૨) નાના દીકરાનો બાંધો મૂળથી નબળો હતો.
- ૩) નીલા તેના પતિને ઠંડીમાં ખુલ્લામાં નાટક જોવા ખેંચી ગઈ હતી.
- ૪) નાનો દીકરો છ વરસનો હતો ત્યાં એણે તેના પિતાની છાયા ગુમાવી.
સાસુ નીલાના પતિનું (પોતાના નાના દીકરાનું) વિશેષ ધ્યાન રાખે છે તે બાબત સાથે
- ૫) સાસુ નીલાના પતિનું (પોતાના નાના દીકરાનું) વિશેષ ધ્યાન રાખે છે તે બાબત સાથે તમે સહમત છો કે નહિ તે સકારણ જરૂરાવો. (૨)

વિભાગ-૪ વ્યક્તરણ (૧૦ ગુણ)

- પ્ર.૪ સૂચના પ્રમાણે કરો.** (૩)
- (અ) કાળ પરિવર્તન કરો.
- બચી ગયેલાં બધાંથે મકાન ધૂળે છે. (ભૂતકાળ)
  - 'વગર કામના' માં એક ભલી જ હતી. (વર્તમાનકાળ)
  - પુસ્તકો તમને ઘરમાં રહીને તાલીમ આપે છે. (ભવિષ્યકાળ)
- બ) યોગ્ય રીતે જોડો.** (૩)
આ	એ
૧) હૃદય ભરાઈ આવવું	૧) શૂરાતન ચઢાવવું
૨) ચાનક ચઢાવવું	૨) અતિશય દુઃખી થવું
૩) ઊંડો ધા લાગવો	૩) લાગણીશીલ થવું
	૪) મન નિરાશ થવું
- ક) નીચેના શબ્દોના વિશેખણોના યોગ્ય વિકલ્પ શોધીને લખો.** (૨)
- મંગલ
  - સ્વાર્થ
  - રસ
  - અધિકાર
અ) અમંગલ	બ) માંગલિક	ક) મંગલ મંગલ
અ) સ્વાર્થી	બ) નિઃસ્વાર્થ	ક) અસ્વાર્થ
અ) રાસ	બ) નીરસ	ક) રસિક
અ) અધિકારી	બ) અનાધિકાર	ક) અધિકારક

- ૫) ચોકડામાં ચોગ્ય શબ્દ લખી સંધિ વિગ્રહ પૂર્ણ કરો. (૨)
- ૬) અભ્યાસ = અભિ +
- ૭) સંસ્કૃત = + કૃત.
- ૮) વ્યવહાર = વિ +
- ૯) હિમાલય = + આલય.

વિભાગ-૫ લેખન કૌશલ્ય (૨૮ ગુજરાતી)

- પ્ર.૫ અ) નીચે આપેલ વિષયોમાંથી કોઈપણ એક વિષય પર નિબંધ લખો. (૮)
- ૧) મૈત્રી - અણમોલ સંબંધ.....
  - ૨) પર્યાવરણની સુરક્ષા.
  - ૩) નૈતિક રાજકોરણની આવશ્યકતા.
- બા) એન.એસ.એસ. યુનિટનું મહત્વ સમજાવતો પત્ર તમારા મિત્રને લખો.
અથવા
પરદેશ વસેલા પુત્રનો 'ધરનો ઝુરાપો' અનુભવતો પત્ર માતાને લખો. (૫)
- પ્ર.૬ અ) નીચે આપેલ ગાધાખંડમાંથી પાંચ પ્રશ્નો તૈયાર કરો. (૫)

અભ્યાસનું મહત્વ આપણા દેશમાં બહુ લાંબા કાળથી સમજાયેલું છે. પણ અભ્યાસ સાથે બીજુ કેટલીક બાબતો પર ધ્યાન ગયું નથી. અભ્યાસ વિના સંસ્કાર દઢ થતા નથી એ જણાયું, એટલે ગમે તે રીતે અભ્યાસ કરાવવા મથીએ છીએ. દરેક કિયા ત્રણ રીતે કરી શકાય છે : ભયથી, લાલચથી કે પ્રેમથી. ભયથી અને લાલચથી પણ સંસ્કાર પાડી શકાય છે. એમાં અભ્યાસ કરનારની વિવેકબુદ્ધિને ખીલવવી નથી પડતી. સરકસના મૈનેજરો બનાવરોને ભયથી જ કેળવે છે. શાળામાં શિક્ષકો પણ એ જ રીત અભિમાને છે. ઘણા ધર્મગુરુઓ પણ ભય કે આશા બતાવીને સારી ટેવો પાડવાનો પ્રયત્ન કરે છે. પણ આ રીતે પેઢલી ટેવોમાંથી જ્યારે વિશ્વાસ ઊઠી જાય, ત્યારે સૈફાની ટેવો પણ થોડા જ સમયમાં નાશ પામે છે.

- બ) વેકેશનમાં ગુજરાતી વિષય શીખવતા શિબિરની જહેરાત તૈયાર કરો. (૫)
- ક) નીચેના વાક્યોનું ગુજરાતીમાં ભાષાંતર કરો. (૫)
- ૧) It is a matter of great wonder.
  - ૨) I shall not be able to come for picnic.
  - ૩) Who lives in this house?
  - ૪) Greatness does not consist in riches.
  - ૫) We have already discussed this yesterday.

3) ಕೃತಿ ಪತ್ರಿಕೆ ನಮೂನೆ

Std: 11th Kannada First Language (06) Activity Sheet

ಇಯತ್ತೆ : 11ನೇಯ

ಕನ್ನಡ ಪ್ರಥಮ ಭಾಷೆ (06)

ಗುಣಗಳು : 80

ನಮಯ : 3 ತಾಸು

ವಿಧಾಗ- I ಗದ್ಯ (Prose)

(ಒಟ್ಟು 20 ಗುಣಗಳು)

- ಪ್ರ- 1) ಅ) ಕೆಳಗಿನ ಗದ್ಯವಿಂದವನ್ನು ಒದಿ ಅದರ ಕೆಳಗೆ ಹೇಳಿದ ಚಂಡವಟಕೆಗಳನ್ನು ಪೂರ್ಣ ಮಾಡಿರಿ. (02)
ಅ 1) ಗುಟ್ಟಾದ್ದರ್ಲಿಯ ಕಲಬೆರಿಕೆ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕೆಳಗಿನ ಜಾಲಾಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಬರೆಯಿರಿ.

ಗುಟ್ಟಾ ಬರೀ ತಂಬಾಕು, ಅಡಿಕೆಯ ಮಿಶ್ರಣವಲ್ಲ, ಸಿಂಹವಾಲು ಅಡಿಕೆಯದು, ರಾಜ್ಯದ ಸಾಗರ, ಶಿವಮೋಗ್ಗ, ಭೀಮಸಮುದ್ರದ ಅಡಿಕೆ ಎಂದರೆ ಉತ್ತರ ಭಾರತದ ಗುಟ್ಟಾ ಉದ್ಯಮಿಗಳಿಗೆ ಪಂಚವ್ಯಾಂ, ಅಡಿಕೆಗೆ ಬೆಲೆ ವಿರಿದುದರಿಂದ ಅಡಿಕೆಯ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಮರದ ಮಡಿ, ಮರದ ಚೆಕ್ಕೆ ಎಲಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವವರೂ ಇದ್ದಾರೆ. ಬಗಳೆ ಬೀಜಕ್ಕೆ ಬಣ್ಣ ಹಾಕುವವರು, ಜೂಗರಿನ ಬದಲು ರೆಡ್ ಆಸ್ಕ್ರೋ ಸುರಿಯುವವರೂ ಇದ್ದಾರೆ. ಅಡಿಕೆ ಜೊರುಗಳಿಗೆ ಕತ್ತಾ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಅಂಟಲು ಘ್ಲಾಸ್ಪರ್ ಆಫ್ ವ್ಯಾರಿಸ್ ಹುಡಿಯನ್ನು ಬೆರಸುವವರೂ ಇದ್ದಾರೆ!

ಶರಣಾವ್ಯ ಶರಣ,

ಗುಟ್ಟಾ ಬರೀ ಅಡಿಕೆಗೆ ಸೀಮಿತವಾಗಿದ್ದರೆ ಭಯವಿರಲಿಲ್ಲ, ಅಡಿಕೆ-ತಾಂಬಾಲಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಶತತತಮಾನಗಳ ಇತಿಹಾಸವಿದೆ. ಏಳ್ಳೆ, ಅಡಿಕೆ, ಸುಣಿ, ಕೊಬ್ಬಿರಿ, ಏಲಕ್ಕೆ ಮುಂತಾದ ಮಿಶ್ರಣಗಳ ಹಿತಮಿತ ಸೇವನೆ ಆರೋಗ್ಯವಧಿಕರಿಸುವ ಹೌದು. ಈ ಒಟ್ಟು ರೂಪಕ್ಕೆ ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತ, ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಗೌರವಾದರವೂ ಇದೆ. ಕಾಲಾನುಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಅಡಿಕೆಗೆ ಹೊಗೆಸೊಪ್ಪು ಸೇರಿಕೊಂಡಿತು. ಅಮಲನ್ನು ಮತ್ತಪ್ಪು ಹಿಗ್ರಿಸಲು ನಿಧಾನವಾಗಿ ಗಾಂಜಾ ಚರಸಾಗಳ ಸೇರ್ವಜೆಯೂ ಆಯಿತು. ಮುಂದೆ ಗುಟ್ಟಾ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ರೆಡಿಮೇಡ್ ಆಗಿ ಸಿಗರೇಟ್ ಸೇದುವವರು, ಎಲೆ ಅಡಿಕೆ ತಿನ್ನುವವರು, ಹಾನ್ ಮೆಲ್ಲುವವರು— ಎಲ್ಲರೂ ಗುಟ್ಟಾಕ್ಕೆ ಶರಣಾಗತೊಡಿದರು. ಇಂದು ಸುಲಭವಾದ ಅಮಲಿನ ಸರಣಿಯಲ್ಲಿ ಗುಟ್ಟಾಕ್ಕೆ ಬೇರೊಂದು ಪರಿಯಾಯವೇ ಇಲ್ಲ ಎಂದಾಗಿದೆ. ಇದೇ ಕೊನೆಯ ಮೆಟ್ಟಿಲಾಗಿದೆ. ಹೆಂಗಸರಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಪ್ರೇಮರಿ ಶಾಲೆ ತುಳಿಯುವ ಮಕ್ಕಳೂ ಕೂಡಾ ಇಂದು ಗುಟ್ಟಾದ ಬೆನ್ನು ಬಿದ್ದಿದ್ದಾರೆ. ಇಂದು ಕದ್ದು ತಿನ್ನುವವರು ನಾಳೆ ಬಹಿರಂಗವಾಗಿ ಜಗಿಯುತ್ತಾರೆ.

ಗುಟ್ಟಾ ಸೇವನೆಯಿಂದ ಬಹುಬೇಗನೇ ಕಾಡುವ ಕಾಯಿಲೆ ಬಾಯಿಕ್ಕಾನ್ನರ್, ಈಗಾಗಲೇ ಗುಜರಾತಿನಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಸಮೀಕ್ಷೆಗಳು ಇದನ್ನು ದೃಢಪಡಿಸಿವೆ, ಗುಟ್ಟಾದ ರಸವನ್ನು ಬಹುಕಾಲ ಬಾಯಿಯಲ್ಲೇ ಇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಅದು ನಿಧಾನವಾಗಿ ವಿಷವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿನ ಜೀವಾಳಿಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಬಾಯಿಯ ತೋಳ್ಳರೆ ಪೆಡಸಾರಿ ಕ್ಷಾನ್ನರ್ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ಬಾಯಿಯ ಅಂಟನ ಶಕ್ತಿ ಕುಗ್ಗುತ್ತದೆ. ಜೀರ್ಣಶಕ್ತಿ ಕುಗ್ಗುತ್ತದೆ. ನಾಲಿಗೆ ತೊದಲಿದರೆ, ಹಲ್ಲು ಕೆಟ್ಟಿ ಬಾಯಿಯಾಳಿಗೆ ಹುಟ್ಟಾಗಲು ಆರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಆಹಾರದ

ರುಚಿ ಕೆಡುತ್ತದೆ. ಉಸಿರಾಟದ ಅಸ್ಥಿರತೆ, ಮಾನಸಿಕ ಸ್ಥಿತಿಂತರ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಹಲ್ಲುನೋವಿಗೆ ಗುಟ್ಟು, ತಲೆನೋವಿಗೆ ಗುಟ್ಟು, ಗುಟ್ಟು ಇಲ್ಲದೆಯೇ ಏನೂ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಭಾವನೆಯೇ ಅತಿಯಾಗಿ ಕೆಲವರ ಇಡೀ ಬದುಕು, ದಿನಚರಿಯೇ ಗುಟ್ಟುಕ್ಕೆ ಸುತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವುದೂ ಇದೆ. ಇಂದು ದೇಶದ ಕೆಲವೋಂದು ಆಸ್ತ್ರೇಗಳಲ್ಲಿ ಏಡ್ಸ್ ರೋಗಿಗಳಿಗೆ ತೆರೆದಂತೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ವಾರ್ಡ್‌ಗಳನ್ನೇ ಗುಟ್ಟುಹೀಡಿತರಿಗೂ ತರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಮದರಾಸು, ದೇಹಲಿ, ಬೆಂಗಳೂರುಗಳಲ್ಲಿ ಇಂತ ವಾರ್ಡ್‌ಗಳವೆ.

ಅ 2) ಯೋಗ್ಯ ಪರ್ಯಾಯಗಳಿಂದ ಬಿಟ್ಟು ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ತುಂಬಿರಿ

(02)

i) ಪ್ರೈಮರಿ ಶಾಲೆ ತುಳಿಯುವ ಮಕ್ಕಳೂ ಕೂಡಾ ಇಂದು _____ ಬೆನ್ನು ಹತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

(ಮಸ್ತಕ/ ಗುಟ್ಟುದ/ ನಾಟ್ಯದ)

ii) ಗುಟ್ಟು ಸೇವನೆಯಿಂದ ಬಹುಬೇಗನೇ ಕಾಡುವ ಕಾಯಿಲೆ _____

(ಬಾಯಿಕಾಪ್ಸರ್/ ಶ್ವಸೆಯರೋಗ/ ಅಸ್ಥಮಾ)

iii) ಗುಟ್ಟುದ ರಸ ಬಹುಕಾಲ ಬಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಇರಿಸುವದರಿಂದ ಅದು _____ ಆಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತದೆ.

(ಜೊಲ್ಲ/ಲಾವಾರಸ/ವಿಷ)

iv) ಆಸ್ಟ್ರೇಗಳಲ್ಲಿ _____ ರೋಗಿಗಳಿಗೆ ತೆರೆದಂತೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ವಾರ್ಡ್‌ಗಳನ್ನು ಗುಟ್ಟು ಹೀಡಿತರಿಗೂ

ತರೆಯಲಾಗಿದೆ. (ಮಧುಮೇಹ/ವಿಡ್ಸ್/ ಕ್ಯಾನ್ಸರ್)

ಅ 3) ಮೇಲಿನ ಗದ್ದಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಕೆಳಗಿನ ಅಮೋಣ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಮೋಣ ಮಾಡಿರಿ.

(02)

i) _____ ಹಪಾ _____ ii) ಹೊ_____ಸೊ_____ iii) _____ಷ _____ ಗ _____ iv) _____ಜ್ಞಾಗ _____

ಅ4) ದುಷ್ಪಟಗಳಿಂದಾಗುವ ದುಷ್ಪರಿಣಾಮಗಳ ಕುರಿತು ನಿಮ್ಮ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ 10-12 ಸಾಲುಗಳಲ್ಲಿ

ಬರೆಯಿರಿ

(02)

ಪ್ರಶ್ನೆ: 1) ಬ) ಕೆಳಗಿನ ಗದ್ದವಿಂಡವನ್ನು ಓದಿ ಸೂಚನೆಗಳಿಗನುಸಾರವಾಗಿ ಕೃತಿ ಮಾಡಿರಿ.

ಬ. 1) ಕೆಳಗಿನ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಕಂಸದಲ್ಲಿ ನೀಡಿದ ಯೋಗ್ಯ ಪರ್ಯಾಯವನ್ನು ಆರಿಸಿ ಚೌಕೋನದಲ್ಲಿ

ತುಂಬಿರಿ

(02)

(ಮುಂಜಾಪು, ಕೀಲಿ ಕ್ಯೂ, ಪ್ರೀತಿ, ಬೆಳಗುತ್ತಿದೆ, ಉಡುಗೊರೆ)

i) ಸತ್ಯಪಂಬ ಬೀಗಂಕ್ಕೆ ಹಲವಾರು

ii) ಸತ್ಯದ ಸಂಜಯೇ

iii) ದೇವರು ನಿಮಗೆ ಜ್ಞಾನ ನೀಡಿರುವುದು

iv) ಕುರಾನ್ ಪರಣದಿಂದ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯ ದೀಪ

“ಸತ್ಯವೆಂಬ ಬೀಗಕ್ಕೆ ಹಲವಾರ ಕೀಲಿ ಕೈಗೆಂಬೆ. ಒಂದು ಕೀಲಿ ಕೈಯಿಂದ ಸತ್ಯವೆಂಬ ಬೀಗವನ್ನು ತರೆಯಲಾಗದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ಕೀಲಿ ಕೈಯನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿರಿ. ಹೀಗೆ ಕೀಲಿ ಕೈಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಹಾಕಿದ ಬೀಗವು ನಿಮಗಾಗಿ ತರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ” ಎಂದು ಹಜ್ರತ್ ನಿಜಾಮುದ್ದೀನ್ ಜಿಲಿಯಾ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

“ಸತ್ಯದ ಸಂಜೆಯೆಂದರೆ ಮುಂಜಾವು, ಆದರೆ ಪ್ರೇಮದ ಮುಂಜಾವೆಂದರೆ ಸಂಜೆ. ಹೀಗೆ ಕುರಾನ್ ಪರಣದಿಂದ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯ ದೀಪವು ಎಂದೂ ಬೆಳಗುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ದೇವರು ನಿಮಗೆ ಜ್ಞಾನದ ಉದುಗೊರೆಯನ್ನೂ ಬುದ್ಧಿಯ ಉದುಗೊರೆಯನ್ನೂ ಶ್ರೀತಿಯ ಉದುಗೊರೆಯನ್ನೂ ನೀಡಿದ್ದಾನೆ. ಯಾರಿಗಾದರೂ ಈ ಮೂರೂ ಉದುಗೊರೆಗಳು ದೂರಕಿದ್ದರೆ ಅವನಿಗೆ ರಾಜಯೋಗ್ಯ ವೈಭವ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ” ಎಂದು ಹಜ್ರತ್ ಹೇಣ್ತಿದ್ದರು.

ಹಜ್ರತ್ ನಿಜಾಮುದ್ದೀನ್ ಜಿಲಿಯಾ ತಮ್ಮ 87ನೇ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ 3ನೇ ಏಪ್ರಿಲ್ 1325 ರಲ್ಲಿ ಇಹಲೋಕ ತ್ಯಜಿಸಿದರು. ತನ್ನ ಕೊನೆಯ ನಲ್ಲಿತ್ತು ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಪರ್ಣವಾಗಿ ಆಹಾರವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದ್ದರು. ಅವರದ್ದು ಇಚ್ಛಾಮರಣವಾಗಿತ್ತು. ಸಾಯುವ ಮುಂಚೆ ತನ್ನ ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಮುಂದೆ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಕಾರ್ಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಮೂರು ಮಾಹಿತಿ ನೀಡಿದ್ದರು. ಅವರ ಅಂತಿಮ ಯಾತ್ರೆ ಹೇಗಿತ್ತೆಂದರೆ ಸರ್ವ ತಯಾರಿ ಮಾಡಿ ದೀರ್ಘ ಪ್ರಯಾಣಕ್ಕೆ ತೊಡಗಿದವರಂತೆ.

ನಿಜಾಮುದ್ದೀನ್ ದೇಹಲಿಯ ಅನೇಕ ಕಡೆ ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅಂತಿಮವಾಗಿ ಅವರು ನೆಲೆ ನಿಂತದ್ದು ದೇಹಲಿ ಪಟ್ಟಣದ ಗಡ್ಡಲದ ವಾತಾವರಣದಿಂದ ದೂರವಾದ ಪರ್ಯಾಣಮಾರದಲ್ಲಿ, ಅಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಖಾನಖಾ (ಆಶ್ರಮ)ವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಅಲ್ಲಿಗೆ ದಿನವೂ ನೂರಾರು ಜನ ಜಾತಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಮರೆತು ಇವರ ಬಳಿ ಬಂದು ಆಶೀರ್ವಾದ ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಇವರು ತೀರಿಕೊಂಡ ನಂತರ ಇವರ ಸಮಾಧಿಯ ಮೇಲೆ ಈಗಿನ ಭವ್ಯವಾದ ಕಟ್ಟಡವನ್ನು 1562 ರಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಲಾಯಿತು. ಇವರ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಆಚರಿಸಲ್ಪಡುವ ಉರುಸಿಗೆ ಮತ್ತು ಧೈನಂದಿನ ರೂಪಾರ್ಥ ಅಥವಾ ಆರಾಧನೆಗೆ ಸಹಸ್ರಾರು ಜನ ಎಲ್ಲ ಜಾತಿ ಧರ್ಮಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದವರು ಭೇಟಿ ನೀಡುತ್ತಾರೆ.

ಬ. 2) ಕೆಳಗಿನ ಸುಳಿವುಗಳಿಗೆ ಹೊಂದುವ ಸರಿಯಾದ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ತೆರವಾದ ಜೋಡಿಸಿನಂತಹಲ್ಲಿ ತುಂಬಿರಿ.(02)

i) ಸ್ವಫ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಜಯಗಳಿಸಿದಾಗ ಸಿಗುವದು

		ಗೂ	
--	--	----	--

ii) ಮೂರು ಉದುಗೊರೆಗಳು ದೂರಕಿದ್ದರೆ ಸಿಗುವ ವೈಭವ

			ಗೂ
--	--	--	----

iii) ಗುರು ಹಿರಿಯರಿಂದ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವದು

	ಶೀ		
--	----	--	--

iv) ದಿನಂಪ್ರತಿ ನಡೆಯವದು

ದೃ			
----	--	--	--

ಬ. 3) ಕೆಳಗಿನ ಶಬ್ದಚೆಂಡಿನಿಂದ ಆಯ್ದು ಮೂರು ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ನಾಲ್ಕು ಅಂಶಮೂರಣ ಶಬ್ದ ಬರೆಯಿರಿ (02)

i) _____ ii) _____

iii) _____ iv) _____

ಬ. 4) ನಿಮಗೆ ಗುರುತಿರುವ ಒಟ್ಟು ಸಂತರೆ/ಮಹಾತ್ಮರೇ ಜೀವನದ ಕುರಿತು 10-12 ಸಾಲುಗಳಲ್ಲಿ
ಬರೆಯಿರಿ.

ಶ್ರೀ. 1 (ಕ) ಕೆಳಗಿನ ಅಂಶದ ಘಂಡು ಶೈಲಿಯನ್ನು 100 - 120 ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ
ಕ್ರಾಲಾಫ್ ಎಂದಿರಿ.

(04)

- i) ಅಭಿಯ ಭೃತ್ಯಿ ರಾಸ್ತಾ ಮನರಾಜ್ ದಿಂದ ಬಂದ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ನಿಮ್ಮ
ಮಾತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ವಿಳೆಷಿಸಿರಿ.
- ii) ಕಳ್ಳಿಯ ಉತ್ತಾ ಅಂತಿ ಹಾತ್ರಾ ಇಲಾಳೆ ಇಂದ್ರಂತೆ ಎಂಬುದನ್ನು
ನಿರ್ವಹಿಣಿ.
- iii) ಯುದ್ಧಾ - ಮನೋರಮೆಯ ಸರ್ಸ - ಸಲ್ಲಾಪಳನ್ನು ನಿಮ್ಮ ಮಾತ್ರಗಳಲ್ಲಿ
ಸಂಭಾಷಣೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಉರ್ಬಿಯಿರಿ.

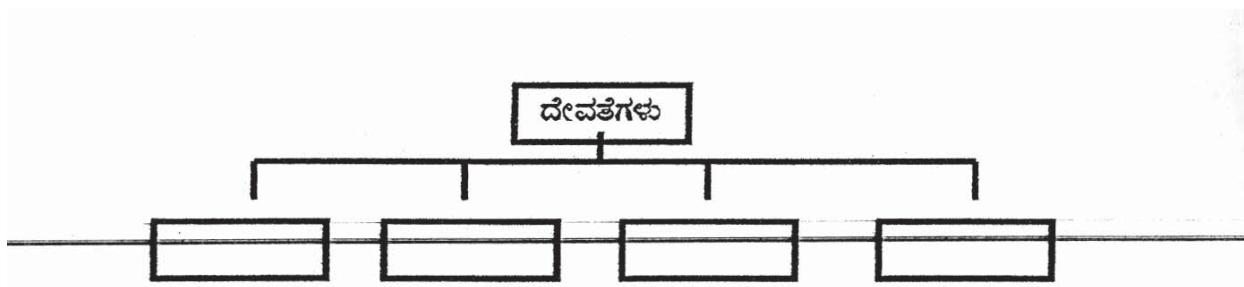
ಎಥಾಗ- II ಪದ್ಯ [Poetry]

(ಒಟ್ಟು 16 ಗುಣಗಳು)

ಪ್ರಶ್ನೆ - 2) ಅ) ಕೆಳಗಿನ ಪದ್ಯಭಾಗವನ್ನು ಓದಿಕೊಂಡು ಕೊಟ್ಟ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿರಿ.

ಆ. 1) ಪರಮ ಪತಿಪ್ರತೆಯಿರಿದ್ದ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ದೇವತೆಗಳ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಕೆಳಗಿನ
ಜಾಲಾಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಬರೆಯಿರಿ.

(02)

ಪರಮ ಪತಿಪ್ರತೆಯರ ಪಾದದಶನ
 ದೊರಕೊಂಡುದುದೆ ಮಣ್ಣದಿವಸ
 ಪರಿದಿವರನು ಬಲಪರೆ ಭೂಪ್ರದ್ಧಿಣಿ
 ದಿರವನಿನ್ನೇವಣಿಪೆನು
 ಇವರಿಂದ್ದೇ ಮಣ್ಣತೀರ್ಥ ಮಣ್ಣಕ್ಕೇತೆ,
 ವಿವರಿಂದ್ದ ಮನೆ ದೇವಭವನ
 ಇವರೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದೇವತೆಯರು ದಿಟವೆಂದು
 ವಿವರಿಸುವರು ವೇದವಿದರು.
 ಪರಮಪತಿಪ್ರತೆಯಿಂದ್ದ ಬಳಿಯೋಳಾ
 ಸಿರಿರಾಶಿ ಸೇರಿ ಬಂದಿಹಳು
 ಸರಸತಿ ಸಾವಿತ್ರಿ ಗಾಯತ್ರಿಯರಮಾ
 ಪರಿಸರದೊಳು ಬಳಸಿಹರು
 ತಾಯಿ-ತಂದೆಯ ದಸೆ ಗಂಡನ ದಸೆಯೆಂ
 ಬೀಯೆರತಿರವಿನೊಳಿಸೆವ
 ಕಾಯ ಬಾಂಧವರ ಕಣ್ಣರಡೆಂದು ಕಾಬುದ
 ಸೂರ್ಯಗೋಳದ ಸುಖಿಸುವುದು
 ಓದುಗಾಲಿವ ಮಕ್ಕಳಗೂಟ ಮೀಹವ
 ನಾದರದಿಂದನುಗೊಳಿಸಿ
 ಓದಿಸುವರು ಹೊಂಡು ಬಯ್ದುಜಮವರನು
 ಮೂದಲಿಸದೆ ಸಮೃತಿಮುದು

ಅ. 2) ಕೆಳಗಿನ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿ ಬರೆಯಿರಿ.

(02)

ಅ

- i) ಪ್ರದ್ಧಿಣಿ
- ii) ದಿಟ
- iii) ಮೀಹ
- iv) ಸಿರಿ

ಬ

- ಅ) ಸಾನ
- ಬ) ಲ್ಯಾಂಡ್
- ಕ) ಸುತ್ತುವುದು
- ಒ) ಸತ್ಯ

ಅ. 3) “ಮೀಹವನಾದರದಿಂದನುಗೊಳಿಸಿ” ಈ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿಯ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಬಳಸಿ ಅಥವತ್ತಾದ ನಾಲ್ಕು

ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಬರೆಯಿರಿ

(02)

ಅ. 4) ಕುಟುಂಬದಲ್ಲಿ ಉಳಿಯ ಪಾತ್ರವೇನೆಂಬುದನ್ನು ಕುರಿತು 10-12 ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆಯಿರಿ. (02)

ಬ) ಕೆಳಗಿನ ಶ್ರೀಪದಿಗಳನ್ನು ಓದಿ ಕೊಟ್ಟಿ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿರಿ.

ಬ. 1) ಹೆಂಡತಿ ಹಾಗೂ ಗಂಡನ ಮಹತ್ವ ತಿಳಿಸಲು ಜನಪದರು ಶ್ರೀಪದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿ ಸಮರ್ಥನೆಯನ್ನು ಕೆಳಗಿನ ಜಾಲಾಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆಯಿರಿ. (02)

1

ಕಸವು ಹೊಡೆದ ಕೈಯ ಕಸ್ತೂರಿ ನಾತಾವ
ಬಸವಣ್ಣ ನಿನ್ನ ಸೆಗೆಂಡೀಯಾ ಬಳೆದ ಶೈ
ಎಸಳ ಯಾಲಕ್ಕಿಗೊನಿ ನಾತಾ॥

2

ಯಾರ ಇದ್ದರು ನನ್ನ ತಾಯವ್ವನೋಲರ
ಸಾವಿರ ಚೊಳ್ಳಿ ಒಲಿಯಾಗ್ ಇದ್ದರ
ಜ್ಯೋತಿ ನಿನಾಷ್ಯಾ ಹೋಲರ॥

3

ಹೆಣ್ಣಿನ ಜನಮಾಕ ಅಣ್ಣಿ-ತಮ್ಮರು ಬೇಕ
ಬೆನ್ನ ಕಟ್ಟಿವರು ಸಭೆಯೋಳಗ್ ಸಾವಿರ
ಹೊನ್ನ ಕಟ್ಟಿವರು ಉಡಿಯೋಳಗ್॥

4

ಮೋಸರ ಕಡೆಯೋಳಿಗ ಮೈಯೆಲ್ಲ ಬಂಗಾರ
ಕೊರಳಾಗಾಡ್ಯಾವ ಸರಮುತ್ತಾ ತಂಗೆಮ್ಮನ
ಕೈಯಾಗಾಡ್ಯಾವೆ ಕಡೆಗೋಲು॥

5

ಅಡಗೀಯ ಮನಿಯಾಗ ಮಡದೀಯ ಸುಳುವಿಲ್ಲ
ಅಡಗಿ ಬಾಯೀಗಿ ರುಚಿಯೆಲ್ಲಾ ಹಡೆದವ್ವ
ಮಡದಿ ತವರೀಗಿ ಹೋಗ್ಯಾಳಿ॥

6

ಕೂಲಿ ಮಾಡಿದರೇನ ಹೋರಿ ಹೋತ್ತರೇನು
ನಮಗ ನಮರಾಯ ಬಡವೇನೊ ಬಂಗಾರ
ಮಾಲ ಇದ್ದಾಂಗ ಮನಿಯಾಗ್॥

7

ಮಂದಿ ಮಕ್ಕಳೋಳಗ ಜಂಡಾಗ್ನ್ಯಂದಿರಬೇಕ
ನಂದಿಯ ಶಿವನ ದಯದಿಂದಾ ಹೋಗಾಗ
ಮಂದಿ ಬಾಯಾಗ ಇರಬೇಕೆ.

ಬ.2) ಮೊದಲೆರಡು ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಮೂರನೆಯ ಪದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಪದ ಬರೆಯಿರಿ.

(02)

- ಒಸವಣ್ಣಃನಿನ್ನ ಸೇಗಣೀಯಃ ಸಾವಿರ ಕೊಳ್ಳಿ: _____
- ಬೆನ್ನ ಕಟ್ಟುವರು:ಸಭೆಯೋಳಗಃ: ಕೊರಳಾಗಾಡ್ಯಾವಃ_____
- ಅಡಗಿ:ಬಾಯೀಗಿ ರುಚಿಯಿಲ್ಲಃ: ನಮಗ ನಮ ರಾಯಃ:_____
- ಕ್ಯಾಯಾಗಾಡ್ಯಾವಃ:ಕಡೆಗೊಲ್ಲಃ: ಹೊನ್ನ ಕಟ್ಟುವರು:_____

ಬ. 3) ಕೆಳಗಿನ ಪದಗಳ ಸಮಾನಾರ್ಥ ಪದಗಳನ್ನು ತ್ರಿಪದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹುಡಕಿ ಬರೆಯಿರಿ.

(02)

- ಬಂಗಾರ - _____; ii) ಮುಕ್ಕಣ್ಣಿ - _____;
- iii) ಗಂಡ - _____; iv) ಹೆಂಡತಿ - _____.

ಬ.4) ತ್ರಿಪದಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೂಡಿ ಬಂದ ಕಾಯಕದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ನಿಮ್ಮ ಮಾತ್ರಾಗಳಲ್ಲಿ 10–12 ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆಯಿರಿ.

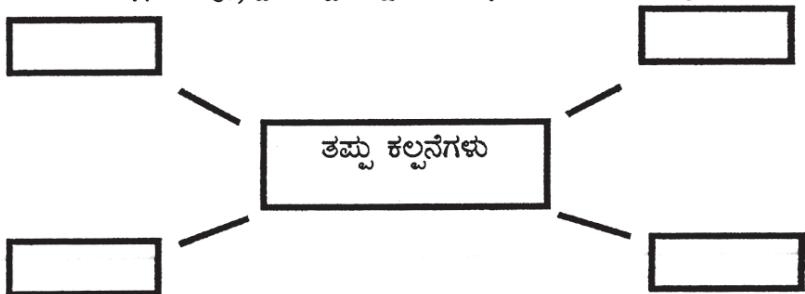
(02)

ಎಭಾಗ-3 ಸ್ವಾಲು ಅಭ್ಯಾಸ (Rapid Reading) (ಒಟ್ಟು 04 ಗುಣಗಳು)

ಪ್ರಶ್ನೆ -3) ಕೆಳಗಿನ ಗದ್ಯವಿಂಡವನ್ನು ಓದಿ, ಕೆಳಗಿನ ಚೆಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿರಿ.

1) ಮಹಿಂದ್ರ ಬಗ್ಗೆ ನಮ್ಮೆಲ್ಲದ್ದ ತಮ್ಮ ಕಲ್ಪನೆಗಳನ್ನು ಕೆಳಗಿನ ಜಾಲಾಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆಯಿರಿ.

(02)

ಜವಾನಿನ ಮನಸ್ಸೊಬ್ಬ ಮಹಿಂದ್ರ ಬಗ್ಗೆ ಮೊದಮೊದಲು ನಮ್ಮ ಮನ್ನೆ, ಮುಂಬಯಿಗಳಲ್ಲಿ ಬರಿ ತಮ್ಮ ಮಾಹಿತಿಗಳೇ ಇದ್ದವು. ‘ಎರೆಹುಳು ತಂದು ವರ್ಮಿ ಕಾಂಪೋಷ್ಟ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ, ಧ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ, ತಪಸ್ಸು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ, ಅಗ್ನಿಯೋತ್ತಿ ಯಾಗ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ, ಯೋಗ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ’ಹಾಗೆ-ಹೀಗೆ ಅಂತೆಲ್ಲ ನಮ್ಮ ಪತ್ರಿಕೆಗಳು ಕೂಡ ಇದೇ ಅರ್ಥ ಬರುವಂತೆ ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದವು. ಇದೆಲ್ಲ ಸುಳ್ಳಿ ಅಂತ ಗೊತ್ತಾದದ್ದು ನಾನವರನ್ನು ಕಂಡು ಮಾತಾಡಿಸಿದ ಮೇಲೆಯೇ. ಮಹಿಂದ್ರ ಬಗ್ಗೆ ಬುದ್ಧನ ಪ್ರೇಭಾವ ಗಾಢವಾಗಿದೆ. ಬುದ್ಧನ ಕಾಣ್ಣಗಳು ಅವರ ವ್ಯವಸಾಯ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಫಲನಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ‘ಕೊಡುವುದು- ಪಡೆಯುವುದು ಮತ್ತು ಪಡೆದುದನ್ನು ಪಡೆದಲ್ಲಿಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಿಸುವುದು’ ಮಹಿಂದ್ರ ಬೇಸಾಯ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ತತ್ವ ‘ಜೀವೋ ಜೀವಸ್ಯ

ಜೀವನಂ, ಜೀವ ಜೀವಾತ ಜಾಯೇ' ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಘುಕುವೋಕರ ಬಾಳು ಮತ್ತು ಕೃಷ್ಣರ ಅನ್ವಯಿಸಲು ಯತ್ನಸುತ್ತೇನೆ. ನಿಸರ್ಗದಲ್ಲಿ ಈ ನಿಯಮ ಅಡಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ನಾನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ ಅಲ್ಲವೇ?

ನಾನು ಕೃಷ್ಣ ವಿಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಪದವಿ ಪಡೆದ ವ್ಯಕ್ತಿ ಆಕಳ ಸಗಣಿ, ಗಂಜಳ ಕುರಿತು ನಾನು ಹೊಸದಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ. ಐದು ಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆಯೇ ನಮ್ಮೆ ವ್ಯವಸಾಯ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಸಗಣಿಗೆ ಮಹತ್ವದ ಅರಿವಾಗಿದೆ. ಆ ಮಹತ್ವದ ಅರಿವು ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಪರು ನಮ್ಮೆ ಗೊಲ್ಲರು. ಈ ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ಬೇಸಾಯದ ಕಾಲಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮೆ ಹೊಸ ತಲೆಮಾರಿನ ರೈತರು ಹಳೆಯದನ್ನೇಲ್ಲ ಮರೆತಿದ್ದಾರೆ. ರಾಸಾಯನಿಕ ಗೊಬ್ಬರ, ಕ್ರಿಮಿನಾಶಕ, ಕೀಟನಾಶಕ, ಬಳಸಿ ಮಾಡುವ ಕೃಷಿಯಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಭವಿಷ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಬೇಳೆಯವ ನೆಲ ಮತ್ತು ಸುತ್ತಲ ಪರಿಸರ ಉಸಿರು ಕಟ್ಟಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿರುವಾಗ ನಮ್ಮೆ ರೈತ ಹಳೆಯದಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿರುಗಳಾಗದೆ, ಹೊಸದರಲ್ಲಿ ಬಾಳಲಾಗದೆ ಪರಿತಃಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಈ ನಡುವೆ ವ್ಯವಸಾಯ ಭೂಮಿಗೆ ಅರ್ಥಹಿಂದ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಿ ಯಾಗ, ಪಂಚಗವ್ಯ, ವರ್ಮಿ ಕಾಂಮೋಸ್ಟ್ ಬಯೋ ಕಾಂಮೋಸ್ಟ್ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಬಂದಿವೆ. ಚಿತ್ರುವಿಚಿತ್ರ ವಿಧಾನಗಳೇಲ್ಲ ಜಾರಿಗೆ ಬಂದು, ವ್ಯವಸಾಯ ಎಂಬುದು ಮಾತ್ರ ಕಗ್ಗಂಟಿನ ವ್ಯವಹಾರವಾಗಳಾಗಿದೆ. ರಾಸಾಯನಿಕ ಗೊಬ್ಬರ, ಕೀಟ ಹಾಗೂ ಕಳೆನಾಶಕಗಳು ನಮ್ಮೆ ವ್ಯಾಪ್ತಿತ್ವಗಳನ್ನು ನಮ್ಮೆ ಅರಿವಿಗೆ ಬಾರದಂತೆ ವಿಕಾರಗೊಳಿಸಿಬಿಟ್ಟಿವೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಅನಾರೋಗ್ಯಕರ ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಅನಾರೋಗ್ಯಕರ ಸಮಾಜ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆ. ನಮ್ಮೆ ರಾಜಕಾರಣವು ಈ ಅನಾರೋಗ್ಯಕರ ಸಮಾಜದ ಒಂದು ಭಾಗವೇ ಆಗಿದೆ. ಈ ಅವಫಾಡದ ಅರಿವು ಇಂದು ಬಹುತೇಕ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಕಾರ್ಣಿಕೀಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದೆ.

2) ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ಕೃಷ್ಣ ಪದ್ಧತಿಯ ದುಷ್ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನು 10-12 ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆಯಿರಿ. (02)

ಏಭಾಗ-4 ವ್ಯಾಕರಣ (Grammar) (ಒಟ್ಟು 10 ಗುಣಗಳು)

ಪ್ರಶ್ನೆ-4) ಕೆಳಗಿನ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಸೂಚನೆಯಂತೆ ಬಿಡಿಸಿರಿ.

ಅ) 1) ಪದೆನುಡಿಯ ಅರ್ಥ ಹೇಳಿ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿರಿ. (ಬೇಕಾದ- ಒಂದಕ್ಕೆ) (01)

1) ಉಂಡಾಡಿಗಳು ಅರ್ಥ-

ವಾಕ್ಯ-

2) ಟೋಟಿ ಹಾಕು ಅರ್ಥ-

ವಾಕ್ಯ-

2) ಕೆಳಗಿನ ಶಬ್ದವನ್ನು ಕೋಣ್ಣಕದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದ ವಿಭಕ್ತಿ ಪ್ರಶ್ನೆಯದಲ್ಲಿ ಬದಲಿಸಿ ಬರೆಯಿರಿ. (01)

ಶಬ್ದ	ಚತುರ್ಥ	ಸಪ್ತಮಿ
ನಾನು		

ಅರ್ಥವಾ

ಕೆಳಗಿನ ಪದಗಳು ಹೊಂದಿದ ವಿಭಕ್ತಿ ಪ್ರಶ್ನೆಯಗಳನ್ನು ಬರೆಯಿರಿ.

ಶಬ್ದಗಳು	ವಿಭಕ್ತಿಗಳು
i) ವಾಹನವನ್ನು	
ii) ಸಾರ್ವಜನಿಕರೆ	

ಆ) i) ಕೆಳಗಿನ ಸಂಧಿ ಪದಗಳನ್ನು ವಿಗ್ರಹಿಸಿ ಹೇಸರಿಸಿರಿ. (ಬೇಕಾದ ಒಂದಕ್ಕೆ)

(01)

i) ಮಹೇಶ್ವರ	ವಿಗ್ರಹ	ಸಂಧಿ ಹೇಸರು

ii) ಮಳೆಗಾಲ	ವಿಗ್ರಹ	ಸಂಧಿ ಹೇಸರು

2) ಬೇಕಾದ ಒಂದರ ಸಮಾನ ವಿಗ್ರಹಿಸಿ ಹೇಸರು ಬರೆಯಿರಿ. (ಬೇಕಾದ ಒಂದಕ್ಕೆ)

(01)

i) ಹೆಡೆಯೆತ್ತು	ವಿಗ್ರಹ	ಸಮಾಸದ ಹೇಸರು

ii) ಮುವಿದಾವರೆ	ವಿಗ್ರಹ	ಸಮಾಸದ ಹೇಸರು

ಇ) ಕೆಳಗಿನ ಪದಗಳ ರೂಪ ನಿರ್ಣಯಿಸಿ ಬರೆಯಿರಿ (ಬೇಕಾದ ನಾಲ್ಕಕ್ಕೆ)

(02)

ಚೋಟ್ಟ, ಬ್ಯಾಡ್, ಕಲುಕಲ, ಮನ್ನ, ಪಾಗ್ಲೋ, ಸ್ನೇಹ.

ಈ) ಕೆಳಗಿನ ಸಾಲಿನ ಅಲಂಕಾರ ಗುರುತಿಸಿ ಲಕ್ಷಣ ಬರೆಯಿರಿ.

(02)

“ ಕಮಲೆಯು ನವಲಿನಂತೆ ಕುಣಿದಳು”

ಅಥವಾ

ಅರ್ಥಾದ್ಯಂತರನಾಯಕ ಅಲಂಕಾರದ ಲಕ್ಷಣ ಬರೆದು ಉದಾಹರಣೆ ಕೊಡಿರಿ.

ಉ) ಕೆಳಗಿನ ಪದಕ್ಕೆ ಪ್ರಸ್ತಾರ ಹಾಕಿ ಗಣ ವಿಂಗಡಿಸಿ ಭಂದಸ್ಸಿನ ಹೇಸರು ಬರೆಯಿರಿ.

(02)

ಅಡಗಿಯೆ ಮನಿಯಾಗ, ಮಡದಿಯೆ ಸುಳಿವಿಲ್ಲ

ಅಡಗಿ ಬಾಯೀಗಿ ರುಚಿಯಿಲ್ಲಾ ಹಡೆದವ್ವೆ

ಮಡದಿ ತವರಿಗೆ ಹೋಗ್ಯಾಳ್ಯಾ

ಅಧ್ಯಾತ್ಮ

ಸಾಂಗತ್ಯದ ಲಕ್ಷಣ ಬರೆದು ಉದಾಹರಣೆ ಕೊಡಿರಿ.

ವಿಭಾಗ- IV: ಬರವಣಿಗೆ ಕೌಶಲ್ಯಗಳು

(ಒಟ್ಟು 30 ಗುಣಗಳು)

ಪ್ರಶ್ನೆ-5) ಅ) ಕೆಳಗಿನ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕೃತಿಗಳಿಗೆ 120 ರಿಂದ 150 ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಿಸಬೇಕು

1) ಪತ್ರ ಲೇಖನ

ಕಲಾರ್ಥಿಗಿಯಲ್ಲಿರುವ ಸುರೇಶನ ತಂಗಿಗೆ ನೃತ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಅಭಿರುಚಿ ಇದೆ. ಆದರೆ ಅವಳು ಈಗ ಒಂಬತ್ತನೆಯ ತರಗತಿಯಲ್ಲಿ ಕಲಿಯುತ್ತಿರುವಳು. ಮುಂದಿನ ವರ್ಷ ಹತ್ತನೆಯ ತರಗತಿಯಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕಾಗಿ ಬಹಳ ಹೊತ್ತು ಕೊಡಬೇಕಾಗುವುದು. ಅಂದ ಮೇಲೆ ನೃತ್ಯದ ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ವೇಳೆ ಕೊಡಲು ಸಾಧ್ಯವೆಂದು, ತಾಯಿ ಅವಳಿಗೆ ನೃತ್ಯ ಕಲಿಯುವುದು ಬೇಡ ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅವಳು ಆದರ ಬಗೆಗೆ ಅಣ್ಣನಿಗೆ ಪತ್ರ ಬರೆದು ತಿಳಿಸಿರುವಳು.

ನೀವು, ಜತ್ತದಲ್ಲಿರುವ ಸುರೇಶ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿಕೊಂಡು ತಾಯಿಗೆ ಒಂದು ಪತ್ರ ಬರೆದು, ನೃತ್ಯ ಹಾಗೂ ಶಾಲೆಯ ಅಭ್ಯಾಸಗಳಿಗೆ ತಕ್ಷಂತೆ ವೇಳೆ ಕೊಟ್ಟು ಅವಳು ನೃತ್ಯದ ಹವಾಸವನ್ನು ಮುಂದುವರೆಸಬಹುದು ಎಂಬುದನ್ನು ಬರೆಯಿರಿ. ನೃತ್ಯದ ವ್ಯಾಯಾಮವು ಅಭ್ಯಾಸದ ಒತ್ತಡವನ್ನು ಹೇಗೆ ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಬಲ್ಲದು ಎಂಬುದನ್ನು ತಾರ್ಕಿಕವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿ ಹೇಳುವ ಪತ್ರ ಬರೆಯಿರಿ.

ಅಧ್ಯಾತ್ಮ

ನಿಮ್ಮ ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ನೃತ್ಯಕಲೆ ಸಾದರ ಪಡಿಸುವರು. ಸಾಕಷ್ಟು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ನೃತ್ಯ ಕಲಿಯುವ ಆಸಕ್ತಿ ಇದ್ದರೂ ಎಲ್ಲಿ ಕಲಿಯಬೇಕು ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಏರಡು ಮೂರು ಪ್ರಕಾರದ ನೃತ್ಯ ಕಲಿಸುವ ತಿಕ್ಕಕರು ಇದ್ದರೆ, ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಅವನ್ನು ಕಲಿತು ತಮ್ಮ ಇಚ್ಛೆ ಮಾರ್ಪಣಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಹಾಯವಾಗುವುದು. ಇದರ ಕುರಿತು ನಿಮ್ಮ ಸೊಲಾಳಾಮುರದ ಸರಸ್ವತಿ ಕಾಲೇಜಿನ ಪ್ರಾಂಶುಪಾಲರಿಗೆ ಒಂದು ಮನವಿ ಪತ್ರ ಬರೆಯಿರಿ.

2) ಕೆಳಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಸಾರ ಸಂಗ್ರಹವನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಿ ಬರೆಯಿರಿ.

(05)

ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಶತಮಾನದ ಶ್ರೀಷ್ಠಿ ದಾಶನಿಕ ಬಸವಣ್ಣ. ಇವರು ವಿಜಯಪುರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬಾಗೇವಾಡಿ ತಾಲೂಕಿನ ಇಂಗಳೇಶ್ವರ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದರು. ತಂದೆ-ಮಾದರಸ, ತಾಯಿ-ಮಾದಲಾಂಬಿಕೆ, ಗುರುಗಳು ಜಾತವೇದ ಮುನಿಗಳು, ಚಿಕ್ಕಂದಿನಲ್ಲಿಯೇ ವಚನಗಳ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದರು. ಇವರ ವಚನಾಂಕಿತ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವ. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಬೇರು ಬಿಟ್ಟಿರುವ ಜಾತೀಯತೆ, ಮೂರಧನಂಬಿಕೆ, ಹೋಗಲಾಡಿಸಲು ಹೋರಾಡಿದರು. ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕಾಯಕರ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಸಾರಿದರು. ವರ್ಗ-ವರ್ಣ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಲು ಹೋರಾಡಿ ಸಮಾನತೆಯ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಸಾರಿ, ಜಗ-ಚೈತ್ಯತೀಯಾಗಿ ಬೆಳಗಿದರು.

3) ಭಾಷೆಗಳ ರಚನೆ

(05)

ನಿಮ್ಮ ವಿದ್ಯಾಲಯದಲ್ಲಿ ಭಾಷೆಗಳ ಸ್ವರ್ಥ ಇಡಲಾಗಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ವಿಷಯ—“ಅಂಥ ಶ್ರದ್ಧೆ ಹಾಗೂ ಸಮಾಜ” ಎಂಬುದು ಇದೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಕೆಳಗಿನ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಒಂದು ಭಾಷೆಗಳ ತಯಾರಿಸಿರಿ.

- ಒಂದರಿಂದ ಅಂಥಶ್ರದ್ಧೆಗಳು, ಉದಾ: ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಕ್ಕು ಅಡ್ಡ ಹೋದರೆ ಮತ್ತು ಖಾಲಿ ಕೊಡ ಎದುರು ಒಂದರೆ ಕೆಲಸ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ.
- ಅವುಗಳ ಮೂಲ
- ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಹಬ್ಬಿವವು.
- ಯಾವ ಮಾಧ್ಯಮಗಳು ಈ ಹರಡುವಿಕೆಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡುವವು.
- ಇದಕ್ಕೆ ತಾರ್ಕಿಕವಾಗಿ ವಿಚಾರಮಾಡಿ ಈ ಅಂಥ ಶ್ರದ್ಧೆಗಳನ್ನು ಹರಡದಂತೆ ಹೇಗೆ ತಡೆಯಬಹುದು.
- ಎಲ್ಲ ಒಳ್ಳೆಯ ಕಾರ್ಯ ನಮ್ಮಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಬೇಕಾದರೆ ನಾವು ಏನು ಮಾಡಬೇಕು.
- ವೈಜ್ಞಾನಿಕವಾಗಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದರೆ ನಾವು ನಮ್ಮನ್ನು ಈ ಅಂಥಶ್ರದ್ಧೆಗಳಿಂದ ಹೇಗೆ ದೂರವಿಡಬಹುದು.
- ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಆಧಾರದಿಂದ ಜನರಿಗೆ ಹೇಗೆ ಮನವರಿಕೆ ಮಾಡಬಹುದು.

ಪ್ರ. 5 ಬ. 1) ವರದಿ ಲೇಖನ

(05)

ನಿಮ್ಮ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ವಿಜ್ಞಾನ ಪ್ರದರ್ಶನವನ್ನು ಏರ್ಫಡಿಸಿದ್ದರು, ಅದರ ಬಗೆಗೆ ಒಂದು ವರ್ತಮಾನ ಪ್ರಶ್ನೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಡಲು ಕೆಳಗಿನ ಅಂಶಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ಒಂದು ವರದಿ ಬರೆಯಿರಿ.

- ಪ್ರದರ್ಶನದ ದಿನ, ಹೇಳಿ;
- ಉದ್ಘಾಟನೆ ಯಾರಿಂದ, ಅವರ ಪರಿಜಯ 8-10 ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ;
- ಒಟ್ಟು ಎಷ್ಟು ವಿಭಾಗಗಳು, ಯಾವ ಯಾವ ವಿಷಯಗಳ ಕುರಿತು;
- ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಈ ಪ್ರದರ್ಶನ ಏರ್ಫಡಿಸಲು ಮಾಡಿದ ತಯಾರಿ, ತಿಕ್ಷ್ಣಕರ ಸಹಾಯ.
- ಉದ್ಘಾಟನೆ ಮಾಡಿದ ಅತಿಥಿಗಳು ವೈಕೆಪದಿಸಿದ ಭಾವನೆಗಳು, ಅದರಿಂದ ನೀವು ಇನ್ನೂ ಇಂತಹ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವಿಷಯಗಳ ಮೇಲೆ ಏರ್ಫಡಿಸಬಹುದಾದ ಪ್ರದರ್ಶನಗಳಿಗಾಗಿ ಪಡೆದ ಸ್ಥಾತ್ಮ.

ಅಭಿವಾ

ನಿಮ್ಮ ಶಾಲೆಯಿಂದ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ಭೇಟಿಗಾಗಿ ನೀವು ಒಂದು ಕಾರಣಾನಂತರ ಭೇಟಿ ನೀಡಿರುವಿರಿ, ಆ ಭೇಟಿಯ ಕುರಿತು, ಶಾಲಾ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಪ್ರಶ್ನೆಗಾಗಿ ಒಂದು ವರದಿಯನ್ನು ಕೆಳಗಿನ ಅಂಶಗಳ ಉಪಯೋಗ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬರೆಯಿರಿ.

- ಉರಿನಿಂದ ಇರುವ ಅಂಶ;
- ಉತ್ಸಾಹನೆ ಯಾವುದು?
- ಬೇಕಾಗುವ ಕಾರಣ ಸರಕು;
- ಒಟ್ಟು ಕೆಲಸಗಾರರ ಸಂಖ್ಯೆ;

- ಉತ್ಪಾದನೆಯ ಮಾರಾಟ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಆಗುವುದು?
  - ಉತ್ಪಾದನೆ ಪರದೇಶಗಳಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರೆ ಯಾವ ಯಾವ ದೇಶಗಳಿಗೆ ಆಗುವುದು?
  - ಕಾರಬಾನೆಯ ಮಾರೀಕರ ಬಗೆಗೆ ಸ್ವಲ್ಪದರಲ್ಲಿ ಪರಿಚಯ;
- ನಿಮ್ಮ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು 15-20 ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಬರೆಯಿರಿ.

b.2) ಸ್ವ-ಪರಿಚಯಪತ್ರ

(05)

ನೀವು ಹತ್ತನೆಯ ತರಗತಿಯಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಗುಣಜೊಂಡಿಗೆ ಪಾಸಾಗಿರುವಿರಿ. ವರ್ತಮಾನ ಪ್ರತಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಾಹಿರಾತು ಬಂದಿದೆ. ಹತ್ತನೆಯ ತರಗತಿ ಪಾಸಾದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಮುಂದಿನ ಶಿಕ್ಷಣ ನಡೆದಿರುವಾಗ ದಿನಾಲೂ ಎರಡು ಗಂಟೆಗಳ ಕಾಲ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿ ತಮ್ಮ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕಾಗಿ ಹಣ ಗೇಸಲು ಸಾಧ್ಯ ಎಂದು ಅದರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಕಂಪ್ಯೂಟರನಲ್ಲಿ (ಗಣಕಯಂತ್ರದಲ್ಲಿ)ಯ Word ಹಾಗೂ Excel Operate ಮಾಡಲು ಬರಬೇಕು ಎಂಬ ಹೇಳಿಕೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಇದೆ. ಕೆಳಗಿನ ಅಂಶಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ನಿಮ್ಮ ಸ್ವ-ಪರಿಚಯ ಪತ್ರ (Biodesata/Resume/Curriculum Vitae)ಬರೆಯಿರಿ.

- ಮಾರ್ಫ ಹೆಸರು, ವಿಳಾಸ.
- ಹತ್ತನೆಯ ತರಗತಿ ಪಾಸಾದ ವರ್ಷ, ಗುಣಾಳ ಪ್ರತಿಶತ.
- ಕಂಪ್ಯೂಟರನಲ್ಲಿ Word, Excel, Paint-brush ಹಾಗೂ ಇನ್ನಿತರ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಈವರೆಗೆ ಏನೇನು ಮಾಡಿರುವಿರಿ ಅದೆಲ್ಲರ ವಿವರಣೆ.
- ಯಾವುದಾದರೂ ಶಿಕ್ಷಣವೇತನ ಪರೀಕ್ಷೆ ಪಾಸಾಗಿರುವಿರಾ?
- ಯಾವ ಯಾವ ಭಾಷೆಗಳನ್ನು ಮಾತನಾಡಲು, ಓದಲು ಅಥವಾ ಬರೆಯಲು ಬಲ್ಲಿರಿ?
- ಯಾವ ಯಾವ ಆಟ ಆಡುವುದರಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ ಇದೆ/ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಪದೆದಿರುವಿರಿ?
- ನಿಮಗೆ ಈ ಕೆಲಸ ಬೇಕಾದ ಕಾರಣ.

3) ಸಂಭಾಷಣೆ

(05)

ನಿಮ್ಮ ಪಠ್ಯ ಮುಸ್ತಕದಲ್ಲಿಯ, ಮಾರ್ಫಚಂದ್ರ ತೇಜಸ್ಸಿಯವರು ಬರೆದ “ಶ್ವನಾಮಿ” ಪಾಠವನ್ನು ನೀವು ಓದಿರುವಿರಿ. ನೀವು ಹಾಗೂ ನಿಮ್ಮ ಗಳಿಯರು/ ಗಳತಿಯರಲ್ಲಿ ಅದರ ಬಗೆಗೆ ಜರ್ಜೆಯಾಗಿದೆ. ಎಂದು ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡಿ, 120 ರಿಂದ 150 ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಂಭಾಷಣೆ ಬರೆಯಿರಿ. ಅದಕ್ಕೆ ಕೆಳಗಿನ ಅಂಶಗಳ ಸಹಾಯ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. (ಇಬ್ಬರು ಅಥವಾ ಹೆಚ್ಚು ಜನರ ಸಂಭಾಷಣೆ)

- ಮಾರ್ಫಚಂದ್ರ ತೇಜಸ್ಸಿಯವರು ಶ್ವನಾಮಿಯ ಮೂಲ ತೀಳಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಉತ್ಸಂಹತೆ.
- ಶ್ವನಾಮಿಯ ಅಲೆಗಳು ಬರುವ ಕಾರಣಗಳು.
- ಅಲೆಗಳು ಎಷ್ಟು ಎತ್ತರದವು, ಅವುಗಳ ವೇಗ, ಅವು ಎಸಗುವ ಹಾನಿ, ಆ ಹಾನಿಯ ಮಟ್ಟ.
- ಮಾರ್ಫಚಂದ್ರ ತೇಜಸ್ಸಿಯವರ ಲೇಖನ ಶೈಲಿ.
- ಅವರ ಇನ್ನಿತರ ಬರಹಗಳು.

ಅಥವಾ

निम्न शालेयलैं अतिथियांगे बऱदिरुव त्री घोर्णजंद्र तेजस्सियवर संदर्भनेयन्मूळे विद्याधिकारीं कांगडा शिक्षकर उपस्थितीयलैं तेगंदुकेलृपुदिद. त्सुनामी पाठवन्मौदीदाग निम्न मनस्सिनलैद्द वृत्तीगक्षन्मूळे शिक्षकहुमदु कांगडा केळगिन अंशगक्ष संकायवन्मूळे तेगंदुकेलृभहुमदु.

- घोर्णजंद्रर परिचय घोर्णकेडुवुदु.
- अवरु लैविकरागलु प्रैरक्ष.
- अवरु इन्नुतर कलंगक्ष मैलं प्रैत्ती.
- तंदे कुवेंमु अवरु प्रधाव अधवा अवरिंद पर्जेद सूखती.
- यावुदे विषयद मुल तेलदुकेलृव उत्तुकते कैगे/एके बैलेयितु.
- 1) परिचयवन्मौदिदु उच्च एलू संभाषणे वृत्तीगक्षर रुपदलीरबैकु.
- 2) का संभाषणे इच्छरलैं आगुवुदु.

महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळ, पुणे

माहे सप्टेंबर २०१७ अखेर मंडळ सेवेतील खालील अधिकारी/कर्मचारी नियत वयोमानानुसार/स्वेच्छेने सेवानिवृत्त होणार आहेत. त्यांच्या प्रदीर्घ अशा सेवाकालाचा लाभ मंडळाच्या कामकाजामध्ये झाला आहे. त्यांचे अनुभव व कार्यामुळे त्यांच्या सहकाऱ्यांना मार्गदर्शन लाभलेले आहे. या सेवानिवृत्त/स्वेच्छानिवृत्त अधिकारी/कर्मचाऱ्यांना व त्यांच्या कुटुंबीयांना उत्तम आयुरारोग्य आणि संपन्न जीवन लाभो अशी मंडळाकडून शुभकामना !

अ.क्र. अधिकारी / कर्मचाऱ्याचे नाव	पद	मंडळ	निवृत्तीचा दिनांक
नियत वयोमानानुसार -			
१) श्रीमती एस. एस. तोडकरी (येलूकर)	सहा. सचिव	लातूर	३०/९/२०१७
२) श्री. तितरमारे गजानन यमाजी	पर्यवेक्षक लिपिक	नागपूर	३०/९/२०१७
३) श्रीमती हुगे रोहिणी दामोदर	वरिष्ठ लिपिक	राज्यमंडळ	३०/९/२०१७
४) श्री. कांबळे बाळू दत्तोबा	शिपाई	पुणे	३०/९/२०१७

Model Question Paper

Std. XI

Sub. Chemistry

Time : 3 Hrs.

Marks : 70

General Instruction :

- 1) All the questions are compulsory.
- 2) Section A contains Q.No.1 to 4 of multiple choice type of questions carrying one mark each. Q.No.5 to 8 are very short answer type of questions carrying one mark each.
- 3) Section 'B' contains Q.No. 9 to 15 of short answer type of questions carrying two marks each. Internal choice is provided to only one question.
- 4) Section 'C' contains Q.No. 16 to 26 of short answer type of questions carrying three marks each. Internal choice is provided to only one question.
- 5) Section D contains Q.No. 27 to 29 of long answer type of questions carrying five marks each. Internal choice is provided to each questions.
- 6) Use log-table if necessary. Use of calculator is not allowed.
- 7) Given data :

Avogadro's Number, $N_A = 6.022 \times 10^{23}$

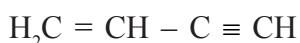
Gas constant, $R = 8.314 \text{ J K}^{-1} \text{ mol}^{-1}$

Atomic Mass, C = 12, O = 16, H = 1, N = 14

SECTION A

- Q.1 At STP 22 g of carbon dioxide gas occupies a volume of
  - a) 44 dm³
  - b) 22.4 dm³
  - c) 11.2 dm³
  - d) 5.6 dm³
- Q.2 CuSO₄ is a salt of
  - a) Strong acid and strong base.
  - b) Strong acid and weak base.
  - c) Weak acid and strong base.
  - d) Weak acid and weak base.
- Q.3 Which of the following functional group in case of polyfunctional compound has highest priority for the base name ?
  - a) -OH
  - b) -COOH
  - c) -CHO
  - d) -CN

- Q.4 The number of chain isomers of hexane is
a) 5   b) 4   c) 3   d) 6
- Q.5 Which type of interaction is present in polar molecules ?
- Q.6 What is the IUPAC name of the following compound ?

- Q.7 Why is hydrogen molecule inert at room temperature ?
- Q.8 Write mathematical expression of compressibility factor.

SECTION-B

- Q.9 Explain the trends in the following factors with respect to ionisation enthalpy.
a) Nuclear charge b) Screening effect.
- Q.10 State Octet rule. Explain Incomplete Octet with suitable example.

OR

Ammonia shows SP^3 hybridisation, expected SP^3 bond angle is $109^\circ 28'$ but bond angle in ammonia is $107^\circ 18'$, explain.

- Q.11 State Pauli's Exclusion principle. Write electronic configuration of Mn ($Z = 25$)
- Q.12 Explain Amphoteric nature of water.
- Q.13 Distinguish between electrophiles and nucleophiles.
- Q.14 How is acetylene prepared from the following ?
a) Calcium carbide   b) Ethylene dibromide
- Q.15 What is the action of following on Boron ?
a) NaOH b) HNO_3

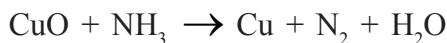
SECTION C

- Q.16 What is coagulation ? Explain any two methods of conagulation.
- Q.17 Calculate the number of moles, molecules and total number of atoms present in 1.7×10^{-4} kg of ammonia.
- Q.18 Explain why gas laws are not obeyed below -273.15°C .
250 mL round bottom flask containing air was heated from 25°C to 475°C . Calculate the fraction of air left behind in the flask.
- Q.19 Define degree of dissociation. Derive an expression of Ostwald's dilution law for weak base.

OR

Define buffer solution. Explain mechanism of basic buffer solution.

- Q.20 Balance the following redox reaction by using oxidation number method.

- Q.21 What are quantum numbers ? If $n = 2$, write all possible values of l and m .
- Q.22 Write the unit in which ozone concentrations in stratosphere are measured. Write the effects of ozone depletion in the stratosphere.
- Q.23 How is n-butane prepared from ethyl bromide ?
What is the action of following on ethane ?
a) HNO_3 b) Br_2
- Q.24 Explain the tetrahedral structure of silicates. How producer gas is prepared ?
- Q.25 Write a note on -
a) Inductive effect   b) Electromeric effect
- Q.26 What is the action of following on benzene ?
a) Conc. HNO_3 b) fuming H_2SO_4 c) Methyl chloride

SECTION-D

- Q.27 Explain the formation of ethylene molecule on the basis of hybridisation. Why sigma bond is stronger than Pi bond ?
OR
Explain the formation of O_2 molecule on the basis of molecular orbital theory.
Calculate the bond order in O_2 molecule.
- Q.28 Explain diagonal relationship between lithium and Magnesium. Give biological importance of sodium and potassium. Write uses of sodium carbonate.

OR

- What is the action of following on magnesium ?
a) O_2 b) N_2
Explain the anomalous behaviour of beryllium. Write uses of CaCO_3 .
Q.29 Define electronegativity. Explain the factors affecting on the magnitude of electronegativity.
Explain Markownikoffs rule with suitable example.
What is the action of alcoholic KOH on ethyl bromide ?

OR

Fluorine has less negative electron gain enthalpy than chlorine, give reason.

Describe different types of isomerism in alkenes.

Model Question Paper

Std. XI

Sub. Physics

Time : 3 Hrs.

Marks : 70

General Instruction :

- 1) All the questions are compulsory.
- 2) **Section A** contains Q.No.1 to 4 of multiple choice type of questions carrying one mark each. Q.No.5 to 8 are very short answer type of questions carrying one mark each.
- 3) **Section 'B'** contains Q.No. 9 to 15 of short answer type of questions carrying two marks each. Internal choice is provided to only one question.
- 4) **Section 'C'** contains Q.No. 16 to 26 of short answer type of questions carrying three marks each. Internal choice is provided to only one question.
- 5) **Section D** contains Q.No. 27 to 29 of long answer type of questions carrying five marks each. Internal choice is provided to each questions.
- 6) Use log-table if necessary. Use of calculator is not allowed.

Physical Contains :

- 1) _____
- 2) _____
- 3) _____
- 4) _____ etc.

Section A

- Q.1 A ball is thrown from a certain point with speed ' V_0 ' at an angle θ with the vertical. A person runs from the same point and at the same instant with the speed $\frac{V_0}{2}$ to catch the ball. If he catches the ball, then angle θ will be
a) 75° b) 60° c) 45° d) 30°
- Q.2 A conductor carrying current 'I' having length 'l' is placed in uniform magnetic induction $\vec{B}$. The force experienced by it will be maximum, if the angle between conductor and $\vec{B}$ is
a) 0° b) 30° c) 60° d) 90°
- Q.3 The intensity of sound increases at night. This is due to
a) increase in density of air   b) decrease in density of air
c) decrease in temperature   d) decrease in noise level
- Q.4 What is the order of magnitude of $(10^4 + 10^2)$?
a) 10^2 b) 10^4 c) 10^6 d) 10^8
- Q.5 State the relation between values of coefficients of restitution for perfectly inelastic collision, elastic collision and perfectly elastic collision.
- Q.6 If the angle of dip at two places A and B are 30° and 45° respectively, then find the ratio of horizontal components of earth's magnetic field at places A and B.
- Q.7 When a liquid contained in a bucket is stirred and placed for some time, it comes to rest. Why?
- Q.8 A bomb at rest explodes into 3 parts of same mass. The momenta of two parts are $-2P_i$ and P_j respectively. What is the magnitude of momentum of the third part?

Section B

- Q.9 State the new cartesian sign conventions used in ray optics.
- Q.10 An electric dipole consists of two opposite charges each of magnitude $15 \mu\text{C}$ separated by a distance 2.0 cm and kept in uniform electric field. The maximum torque acting on the dipole is $3.5 \times 10^{-3} \text{ Nm}$. What is the intensity of uniform electric field ?
- Q.11 Railway lines are to be laid with gaps between the rails to allow for expansion. How much gap should be kept between two adjacent rails if the highest temperature in summer is 50°C and lowest temperature in winter is 10°C ?
 [Given : Length of each rail = 10m, $\alpha_{\text{iron}} = 12 \times 10^{-6} / \mu\text{C}$]
- Q.12 Define ; (a) Temperature coefficient of resistance (b) EMF of a cell

OR

- Q.12 Evaluate resistance for the colour coded resistor - violet, green, yellow, golden .
- Q.13 State any two laws of kinetic friction.
- Q.14 State any four characteristics of gravitational force.
- Q.15 What is ozone layer ? What an important purpose does it serve ?

Section C

- Q.16 Show that vector product of two vectors $\vec{P}$ and $\vec{Q} = \begin{vmatrix} \hat{i} & \hat{j} & \hat{k} \\ P_x & P_y & P_z \\ Q_x & Q_y & Q_z \end{vmatrix}$
- Q.17 Explain application of Ohm's law to a complete circuit.
- Q.18 Show that the velocity of sound in air is directly proportional to square root of its absolute temperature.
- Q.19 State and prove work-energy theorem.
- Q.20 State the dimensions of coefficient of viscosity. Show that $1 \frac{\text{Ns}}{\text{m}^2} = 10 \text{ poise}$
- Q.21 Determine the focal length of a convex lens in air of radii of curvatures 24 cm and 32 cm. What will be the focal length of the same lens if it is immersed in water ? $[\mu_g = 3/2, \mu_w = \frac{4}{3}]$
- Q.22 Derive an expression for electric potential of a point due to a point charge.

OR

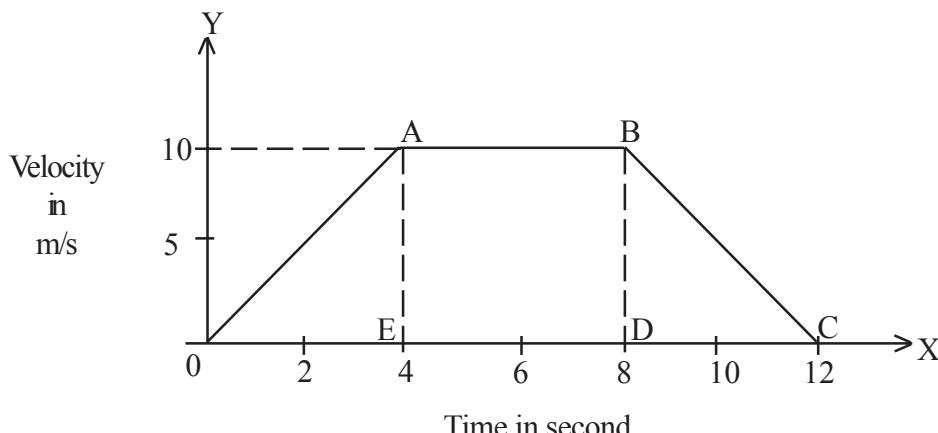
- Q.22 Obtain the relation between electric field intensity and electric potential. Hence define potential gradient.
- Q.23 The period of oscillation of a simple pendulum is measured. In successive measurements, the readings turn out to be 2.63 s, 2.56 s, 2.40 s, 2.71 s and 2.80 s. Calculate mean absolute error and relative error.
- Q.24 Derive an expression for the torque acting on a magnet placed in a uniform magnetic induction. Hence define magnetic dipole moment of a bar magnet.

Q.25 If $\vec{A} = 2\hat{i} - \hat{j} + 3\hat{k}$ and $\vec{B} = \hat{i} + 2\hat{j} - \hat{k}$ then find (i) $|\vec{A}|$ (ii) $\vec{A} \cdot \vec{B}$

Q.26 State any two factors on which the quantity of heat (Q) conducted in the steady state through solids. State the formula for ' Q '. Hence define coefficient of thermal conductivity.

Section D

Q.27 Following figure shows variation of velocity of the car with time. By observing figure, answer following questions.

- i) What is the maximum speed attained by the car ?
- ii) Which part of the graph shows zero acceleration ?
- iii) Find the distance travelled by the car in first 8 seconds.

OR

Q.27 State any four characteristics of displacement.

A cricket ball is thrown at a speed of 28 m/s in a direction 30° above the horizontal. Calculate i) the maximum height ii) time of flight iii) horizontal range.

State any two assumptions while studying projectile motion of a projectile.

Q.28 Obtain an expression for the magnetic induction at the centre of a circular coil carrying a current. State Fleming's left hand rule and mention any two equivalent SI units of magnetic induction.

OR

Q.28 Derive an expression for the torque acting on a rectangular current loop in a uniform magnetic field.

State Biot - Savart's law and write it in vector form.

Q.29 By using prism formula, obtain an expression for refractivity of a thin prism.

State Snell's law of refraction. Define critical angle.

OR

Q.29 Obtain an expression for dispersive power in terms of refractive index. How will look the sky, beyond the atmosphere ?

State Rayleigh's law of scattering and principle of reversibility of light.

Model Question Paper

Std. XI

Sub. Mathematics and Statistics

Time : 3 Hrs.

Marks : 80

- Note:**
- I) All question are compulsory
  - II) The question paper consists of 30 questions divided into four sections A, B, C, D
  - III) Section A contains 6 MCQ questions of 1 mark each
  - Section B contains 8 questions of 2 mark each
  - Section C contains 6 questions of 3 mark each
  - Section D contains 10 questions of 4 mark each
  - IV) Use of logarithmic tables is allowed.
  - V) Use Calculator is not allowed.

Section A (6 marks)

Select and write the most appropriate answer from the given alternative for each sub questions.

06

- Q.1 Which of the following expression equals $\cos 2\theta$ for all $\theta \in \mathbb{R}$?
a) $1 + 2 \sin^2\theta$ b) $\cos^2\theta + \sin^2\theta$ c) $1 - 2 \sin^2\theta$ d) $2 \cos^2\theta + 1$
- Q.2 The distance between the parallel lines $3x + 2y + 6 = 0$ and $9x + 6y - 7 = 0$ is ....
a) $\frac{25}{\sqrt{3}}$ b) $\frac{25}{3\sqrt{13}}$ c) $\frac{25}{13\sqrt{3}}$ d) $\frac{5}{3\sqrt{13}}$
- Q.3 If the vectors $3\hat{i} + \hat{j} - 2\hat{k}$ and $\hat{i} + \lambda\hat{j} - 3\hat{k}$ are perpendicular to each other, then value of λ is ----
a) -3 b) 3 c) 9 d) -9
- Q.4 If set A has n elements then the total number of subsets of A is ....
a) n b) $2n$ c) 2^n d) n^2
- Q.5 If $y = x \cos x$ then $\frac{dy}{dx} = \dots$
a) $-x \sin x + \cos x$ b) $x \sin x + \cos x$
c) $-x \cos x + \sin x$ d) $x \cos x + \sin x$
- Q.6 $\int (\cos 6x + \cos 2x) dx = \dots$
a) $\frac{\sin 6x}{6} + \frac{\sin 2x}{2} + C$ b) $-\left[\frac{\sin 6x}{6} + \frac{\sin 2x}{2}\right] + C$

$$c) \frac{\cos 6x}{6} + \frac{\cos 2x}{2} + C$$

$$c) \frac{\sin 6x}{6} - \frac{\cos 2x}{2} + C$$

Section 'B' (Marks 16)

- Q.7 Find the length of an arc of circle which subtends an angle of 108^0 at the center, if the radius of the circle is 15 cm.
- Q.8 Express $\sin 5x - \sin 4x$ as a product of trigonometric function

OR

$$\text{Prove that } \sin(45^0 + A) \cdot \sin(45^0 - A) = \frac{1}{2} \cos(2A)$$

- Q.9 Find points of Y axis which lies on the locus represented by equation
 $3x^2 - 5xy + 6y^2 - 54 = 0$
- Q.10 If A (2, -3) and B (-3, 5) are end points of a diameter of a circle then find the equation of the circle.
- Q.11 Find the range of the function $f(x) = x^2 - 6x + 11$, for $x \in \mathbb{R}$
- Q.12 Solve the equation $\log(x+3) + \log(x-3) = \log 16$
- Q.13 If u and v are differentiable functions of x and $y = u + v$ then that

$$\frac{dy}{dx} = \frac{du}{dx} + \frac{dv}{dx}$$

Q.14 Evaluate $\int \frac{\sin x}{1 - \sin x} dx$

Section 'B' (Marks 18)

- Q.15 If $\tan \theta = -\frac{4}{3}$, $3\frac{\pi}{2} < \theta < 2\pi$ then find the value of $3 \sec \theta + 5 \tan \theta$
 OR
- Prove that $\frac{\sin \theta}{1 + \cos \theta} + \frac{1 + \cos \theta}{\sin \theta} = 2 \operatorname{cosec} \theta$
- Q.16 Derive the standard equation of the parabola with proper choice of coordinate axes.
- Q.17 Find the feasible solution of the inequations $2x + 3y < 6$, $x + y > 2$, $x > 0$, $y > 0$
- Q.18 If $f : \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$ is given by $f(x) = x^2 + 3x + 2$ then find $x \in \mathbb{R}$ such that
 $x \neq -1$ and $f(x) = f(-1)$
- Q.19 Prove that $\lim_{x \rightarrow 0} \frac{x^n - a^n}{x - a} = na^{n-1}$, $n \in \mathbb{N}$ and $a > 0$
 OR

Evaluate $\lim_{x \rightarrow 0} \frac{\sin(a+x) + \sin(a-x) - 2 \sin a}{x \sin x}$

Q.20 find the standard deviation (S.D.) of the following frequency distribution.

x_i	1	2	3	4	5
f_i	a	2a	3a	4a	5a

Section 'D' (Marks 40)

Q.21 Prove that $\sqrt{2 + \sqrt{2 + \sqrt{2 + 2 \cos 8\theta}}} = 2 \cos \theta$

Q.22 If p is the length of perpendicular from the origin to the line $ax + by + c = 0$ then prove that

$$P = \left| \frac{C}{\sqrt{a^2 + b^2}} \right|$$

OR

Find the equation of the line passing through the point of intersection of the lines $x - 5y - 17 = 0$ and $8x + 3y - 7 = 0$ and which makes equal intercepts on the coordinate axes.

Q.23 If A (1, 1, 1), B (-2, 4, 3), C (-1, 5, 5) and D (2, 2, 6) are four points then find the vectors of magnitude 4 units perpendicular to $\overline{AB}$ and $\overline{CD}$.

OR

Find the total work done by the resultant of the forces $\overline{F}_1 = 3\hat{i} + 4\hat{j} - 5\hat{k}$, $\overline{F}_2 = \hat{i} + \hat{j} + \hat{k}$ and $\overline{F}_3 = 2\hat{i} - 4\hat{j} + 7\hat{k}$ in displacing particle from the point A (1, 2, 4) to point B (3, 4, 7)

Q.24 Solve the following system of equations by Cramer's rule.

$$2x - y + 3z = 9, \quad x + y + z = 6, \quad x - y + z = 2$$

Q.25 If $A = \begin{bmatrix} -3 & 2 \\ 2 & -4 \end{bmatrix}$ $B = \begin{bmatrix} 1 & x \\ y & 0 \end{bmatrix}$ and $(A + B)(A - B) = A^2 - B^2$

then find the values of x and y.

Q.26 Find the square roots of the complex number $2 + 2\sqrt{3}i$

Q.27 Find the four numbers in A.P. such that the sum of the first and last numbers is 8 and product of second and third numbers is 12.

Q.28 If $(x+y)P_2 = 56$ and $(x-y)P_2 = 12$ then find the values of x and y.

Q.29 Prove that $1^2 + 2^2 + 3^2 + \dots + n^2 = \frac{n(n+1)(2n+1)}{6}$ for $n \in \mathbb{N}$, by using method of induction.

OR

Using Binomial theorem, evaluate $(0.98)^{-3}$ upto four decimal places.

Q.30 A card is drawn from a well shuffled pack of 52 playing cards. Consider the two events A and B given by A : a club card is drawn, B : an ace card is drawn

Show that events A and B are independent.

Model Question Paper

SUBJECT: BIOLOGY

Standard XI

Time : 3hrs.

Max. Marks : 70

General Instructions:

1. All questions are compulsory.
2. **Section A** contains Q. no. 1 to 4 of **Multiple Choice** type of Questions carrying one mark each.
Q. No. 5 to 8 of Very Short Answer (**VSA**) type of questions carrying one mark each.
3. **Section B** contains Q. no.9 to 18 of Short Answer (**SA**) type Questions carrying two marks each.
Internal choice is provided to only one question.
4. **Section C** contains Q. no.19 to 27 of Short Answer (**SA**) type Questions carrying three marks each.
Internal choice is provided to only one question.
5. **Section D** contains Q. no.28 to 30 of Long Answer (**LA**) type Questions carrying five marks each.
Internal choice is provided to each question.

Section A

Write the most appropriate answer from the given options.

1. Simple lipids are esters of _____ (1)
  - a. amino acids
  - b. proteins
  - c. phosphorus
  - d. fatty acids with glycerols
2. _____ are small, circular ssRNAs without a protein coat. (1)
  - a. Viroids
  - b. Viruses
  - c. Animal viruses
  - d. Plant viruses
3. The ventral nerve cord of cockroach, in thoracic and abdominal region, bears _____ pairs of ganglia. (1)
  - a. 10
  - b. 8
  - c. 6
  - d. 9

4. Which one the following is not a synovial joint? (1)
- Hinge
  - Intervertebral
  - Condyloid
  - Pivot

Answer the following questions in one sentence each:

- 'Mangifera Indica' Write the given scientific name correctly using Binomial system of nomenclature, the author is Linnaeus. (1)
- Why the person suffering from Marasmus has dry, thin and wrinkled skin. (1)
- Give role of synovial fluid. (1)
- What are ommatidia? (1)

Section B

Answer the following questions in short:

- Give an account of non-genetic RNA. (2)
- What is cytokinesis? How it differs in plant and animal cells. (2)
- Describe the role of
  - Disulphide bonds
  - Phospho-di-ester bonds(2)
- Describe the role of hydathode.
- Write symbols for the following: bisexual flower, corolla, androecium, inferior ovary. (2)
- Justify : A body will get affected if liver stops functioning. (2)
- Sketch and label areolar connective tissue. (2)
- How mitochondria help in aerobic respiration? (2)
- Which pH will favor action of pepsin and trypsin? (2)
- Justify, "all vertebrates are chordates but all chordates are not vertebrates" (2)

OR

- Why can't the reptiles fly? (2)

Section C

Answer the following questions:

- Sketch cell cycle and briefly explain the G1, S and G2 phases. (3)
- Explain symplast pathway of movement of water from the soil to root xylem. (3)
- Write functions of the following modifications:
  - Cladode(3)

- b. Leafhooks
  - c. Corm
  - d. Thorn
  - e. Sucker
  - f. Bulbil
22. Write salient features of division Bryophyta with respect to its alternation of generation. (3)
23. Prawns and Spiders belong to the same phylum. Give the characteristic feature of phylum to which they belong. (3)
24. Tissue in salivary glands and epidermis of skin both are epithelial type. But still they are different from each other. Make a note of these differences. (3)
25. "Cockroach exhibits sexual dimorphism". Explain the statement. (3)
26. Identify the types of joints in the following examples. (3)
  - a. Glenoid cavity and humerus
  - b. Pubic bones
  - c. Atlas and axis

OR

26. Triceps and biceps in the upper arm are necessary for the movement of lower arm.
Explain how do they work?
27. Give one function each of vacuole, plasmid, and lysosome. (3)

Section D

Answer the following questions

28. Give an account of the different types of vascular bundles. (5)

OR

- Describe different types of Placentation. (5)
29. What is germination? Explain the type of seed germination shown by the mangroves.
Give its suitable example. (5)

OR

- Draw growth curve. Explain the three phases of growth. (5)
30. Define the terms – A. Vital capacity
B- Tidal volume
C-Total lung capacity
D- Respiratory reserve volume
E- Effective reserve volume(5)

OR

- When you are climbing a hill, you begin to breathe quicker. How is it regulated? (5)

महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळ,

पुणे - ४११००४

परिपत्रक क्रमांक रा.मं/पापुअ/पापुई/संशोधन/इ.९वी पुनर्रचित अभ्यासक्रम/
विषययोजना, तासिका नियोजन व मूल्यमापन योजना/३९६० दिनांक- २८/७/२०१७

या परिपत्रकान्वये महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळाशी संलग्न सर्व माध्यमिक शाळाप्रमुखांना कळविण्यात येते की, इ.९वी भाषा विषयांची कृतिपत्रिकांद्वारे मूल्यमापन योजना सुरु केली आहे. भाषा विषय तसेच NCF-2005 व SCF- 2010 च्या अनुषंगाने सर्वच विषयांचा अभ्यासक्रम पुनर्रचित करून विषय योजना तसेच मूल्यमापन योजनेत बदल करण्यात आलेले आहेत. त्या अनुषंगाने पाठ्यपुस्तके तयार करण्यात आलेली आहेत. त्यांची अंमलबजावणी इ.९वी साठी शैक्षणिक वर्ष २०१७-१८ पासून सुरु होत आहे. इ.९वी-१०वी साठी प्रथमच अभ्यासक्रम व पाठ्यपुस्तके याबाबत एस.सी.ई.आर.टी. (विद्याप्राधिकरण) व महाराष्ट्र राज्य पाठ्यपुस्तक व अभ्यासक्रम संशोधन मंडळ (बालभारती)पुणे यांचेमार्फत कार्यवाही होत आहे. अभ्यासक्रम पुनर्रचनेच्या अनुषंगाने विषय रचनेत देखील खालील प्रमाणे बदल करण्यात आलेले आहेत.

- अ) इयत्ता ९ वी साठी ‘माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान’ (आय.सी.टी) हा विषय स्वतंत्र न राहता आय.सी.टी. चा समावेश सर्व विषयांमधून करण्यात आलेला आहे. त्यामुळे त्याचे स्वतंत्र पाठ्यपुस्तक असणार नाही.
- ब) इ.९वी साठी गणित या विषयास “सामान्य गणित” हा विषय पर्याय रहाणार नाही. सर्वांसाठी गणित भाग-१ व भाग-२ (बीजगणित व भूमिती) हीच पाठ्यपुस्तके राहतील.
- क) सामाजिकशास्त्रे विषयांतर्गत भूगोल विषयाबरोबर अर्थशास्त्र हा स्वतंत्र विषय न राहता भूगोल व गणित या दोन्ही विषयांत अर्थशास्त्र विषयक क्षमता व आशय यांचा समावेश केलेला आहे.
- ड) शालेय प्रमाणपत्र व श्रेणी विषयाची पुनर्रचना व विषयात बदल केलेले आहेत. व्यक्तिमत्त्व विकास, कार्यानुभव, समाजसेवा व व्यवसाय मार्गदर्शन या विषयांऐवजी “स्व-विकास व कलारसास्वाद” या आशयाचा एक विषय राहील.
- इ) शालेय प्रमाणपत्र विषयात संरक्षणशास्त्र हा विषय राहील. त्यास पूर्वीप्रमाणे एम.सी.सी. (फक्त ९वी) स्काउट गाईड, नागरी संरक्षण व वाहतूक सुरक्षा व एन.सी.सी. हे विषय पर्याय म्हणून राहतील.
- ई) शिक्षण व्यवसायाभिमुख व्हावे या दृष्टीने “राष्ट्रीय माध्यमिक शिक्षा अभियान” (RMSA) अंतर्गत “National Skill Qualification Framework” (NSQF) चे इ.९वी-१०वी स्तरावर एकूण १० विषय सुरु करण्यात आलेले असून, हे विषय शासन आदेशानुसार इंग्रजी माध्यमाच्या शाळेतील विद्यार्थ्यांना तृतीय भाषा अथवा सामाजिकशास्त्रे या विषयास पर्याय म्हणून तर इंग्रजी व्यतिरिक्त इतर उर्वरित माध्यमाच्या विद्यार्थ्यांना द्वितीय भाषा अथवा सामाजिकशास्त्रे या विषयास पर्याय म्हणून निवडता येतील. सदर विषय राष्ट्रीय माध्यमिक शिक्षा

अभियान यांनी ज्या निवडक शाळांना NSQF चे विषय सुरु करण्यास परवानगी दिलेली आहे त्यांनाच विषय सुरु करता येतील याची नोंद घ्यावी.

प्रचलित पूर्व व्यावसायिक अभ्यासक्रम (V1,V2,V3) यास “Pandit Sundarlal Sharma Central Institute Of Vocational Education, Bhopal” (PSSCIVE) यांची मान्यता असल्याने व त्यास शालेय शिक्षण विभागाने मान्यता दिलेली असल्याने “नेशनल स्किल क्वालिफिकेशन फ्रेमवर्क” (NSQF) च्या विषयाप्रमाणेच वरील प्रमाणेच भाषा व सामाजिकशास्त्रे या विषयास पर्याय म्हणून अभ्यासता येतील. परंतु हे विषय घेण्यास व्यवसाय शिक्षण संचालनालयाने ज्या शाळांना मान्यता दिलेली आहे त्याच शाळांना हे विषय निवडता येतील. याची अंमलबजावणी इ.१९वी साठी शैक्षणिक वर्ष २०१७-१८ व इ.१०वी साठी शैक्षणिक वर्ष २०१८-१९ पासून होईल, याची नोंद घ्यावी.

१) भाषा विषय -

- (अ) शासन निर्णयाच्या त्रिभाषा सूत्रानुसार माध्यमिक स्तरावरील विद्यार्थ्यांस तीन भाषा विषय असणे अनिवार्य आहे. त्याप्रमाणे प्रथम भाषा, द्वितीय भाषा (संपूर्ण किंवा संयुक्त) व तृतीय भाषा येतात. १०० गुणांच्या भाषा विषयामध्ये १०० गुण लेखी परीक्षा व तर ५० गुणांच्या भाषा विषयासाठी ५० गुण लेखी परीक्षा तर दोन्ही सत्र परीक्षेत स्वतंत्रपणे ५० गुणांचे अंतर्गत मूल्यमापन अशी विभागणी राहील.
- (ब) शालेय स्तरावर इयत्ता ९ वी साठी मराठी माध्यमाच्या शाळांमधील विद्यार्थ्यांना इंग्रजी (तृतीय) ऐवजी इंग्रजी (प्रथम) भाषा अभ्यासण्याची पर्यायी तरतूद/सुविधा उपलब्ध करून देण्यात आलेली आहे.
- (क) शालेय स्तरावर इयत्ता ९ वी साठी इंग्रजी माध्यमाच्या शाळांमधील विद्यार्थ्यांना मराठी (व्दितीय) ऐवजी मराठी (प्रथम) भाषा अभ्यासण्याची पर्यायी तरतूद /सुविधा उपलब्ध करून देण्यात आलेली आहे. उपरोक्त (अ) आणि (ब) प्रमाणे इंग्रजी प्रथम भाषा व मराठी प्रथम भाषा निवडण्याचे स्वातंत्र्य विद्यार्थ्यांना राहील व त्याची प्रचलित पद्धतीप्रमाणे कार्यवाही सुरु राहील.
- २) गणित भाग१ व भाग२ (बीजगणित व भूमिती):- हा विषय १०० गुणांचा राहील १०० गुणांमध्ये ८० गुण लेखी परीक्षा व २०गुण अंतर्गत मूल्यमापनासाठी राहतील. गणित भाग-१ (बीजगणित) ४० गुण + गणित भाग-२ (भूमिती) ४० गुण याप्रमाणे ८० गुणांची लेखी परीक्षेसाठी विभागणी राहील व २० गुण अंतर्गत मूल्यमापनासाठी राहतील. या विषयासाठी प्रचलीत पद्धतीप्रमाणेच २ स्वतंत्र प्रश्नपत्रिका व उत्तरपत्रिका राहतील. प्रचलित पद्धतीप्रमाणे सामान्यगणित हा पर्यायी स्वतंत्र विषय राहणार नाही. गणित भाग १ व गणित भाग २ अशी पाठ्यपुस्तके राहतील.
- ३) विज्ञान व तंत्रज्ञान:- इयत्ता ९ वी विज्ञान व तंत्रज्ञान या विषयाचे पाठ्यपुस्तक जरी एकच असले तरी त्यात विभाग अ व विभाग ब अशी विभागणी आहे. त्यामुळे प्रश्नपत्रिकेतील लेखी परीक्षेसाठी पेपर१=४० गुण व पेपर२=४० गुण याप्रमाणे दोन स्वतंत्र पेपर व स्वतंत्र उत्तरपत्रिका राहतील. तर ४० गुणांच्या लेखी परीक्षेमध्ये पेपर-१ मध्ये भौतिकशास्त्र व रसायनशास्त्र-मिळून ४० गुण तसेच पेपर-२ मध्ये जीवशास्त्र व विज्ञानाशी संबंधित इतर विषय (पर्यावरण, अवकाश हवामान, आपत्ती व्यवस्थापन आणि माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान) असे ४० गुण राहतील. व २० गुण प्रात्यक्षिक परीक्षेस राहतील.

- ४) **सामाजिकशास्त्रे** :- इतिहास+राज्यशास्त्र या विषयासाठी एक आणि भूगोल या विषयासाठी एक अशी दोन क्रमिक पाठ्यपुस्तके रहाणार असून, या विषयाच्या गुणांची विभागणी इतिहास-४० गुण + राज्यशास्त्र २० गुण व भूगोल-४० गुण याप्रमाणे लेखी परीक्षेसाठी एकूण १०० गुणांची परीक्षा रहाणार असून इतिहास व राज्यशास्त्र आणि भूगोल अशा दोन स्वतंत्र प्रश्नपत्रिका व उत्तरपत्रिका राहतील.
- ५) इ.९वी च्या सर्व विषयासाठी द्वितीय सत्र परीक्षेसाठी प्रथम सत्रातील घटकांवरील २०% प्रश्न असावेत म्हणजे १०० गुणांच्या परीक्षेसाठी ८०% भारांश हा द्वितीय सत्रातील अभ्यासक्रमावर तर २०% भारांश प्रथम सत्रातील अभ्यासक्रमावर असावा व त्याप्रमाणे प्रश्नपत्रिका संपादन व्हावे याची नोंद घ्यावी.
- ६) **NSQF चे व्यवसाय विषय** :- NSQF प्रमाणे PSSCIVE ने तयार केलेले व्यवसाय विषय (ट्रेड) केंद्रशासनातर्फे “राष्ट्रीय माध्यमिक शिक्षा अभियान” (RMSA) अंतर्गत शासकीय माध्यमिक शाळांमध्ये सुरु करण्यात आलेले आहेत. त्या विषयासाठी १०० गुण राहतील त्यामध्ये ३० गुण लेखी परीक्षा व ७० गुण प्रात्यक्षिक परीक्षा याप्रमाणे राहतील. सदर विषय माध्यमिक शाळांना परस्पर सुरु करता येणार नाही.
- राष्ट्रीय माध्यमिक शिक्षा अभियान या अंतर्गत सुरु झालेल्या व्यवसाय अभ्यासक्रमाच्या विषयांच्या खालील (इ.९ वी साठी) यादीतील कोणताही एक विषय शाळांना निवडता येईल.**
१. मल्टी स्किल फाऊंडेशन कोर्स(८१)	२. ऑटोमोबाईल सर्विस टेक्निशियन (८२)
३. रिटेल मर्चडायझिंग(८३)	४. हेल्थकेअर जनरल ड्यूटी असिस्टंट (८४)
५. ब्युटी अँड वेलनेस (८५)	६. फिजिकल एज्युकेशन अँड स्पोर्ट्स (८६)
७. टूरिझम अँड ट्रॅवल (८७)	८. ऑप्रिकल्चर(८८)
९. मिडिया अँड एन्टरटेनमेंट (८९)	१०. बॅंकिंग अँड फायनान्शिअल सर्विस (९०)

प्रचलित पूर्व व्यवसाय अभ्यासक्रम V1,V2,V3 या विषयांसाठी खालीलप्रमाणे चार विषय असतील.

- १) मूलभूत तंत्रज्ञानाची ओळख (IBT) (८१) / मल्टी स्किल फाऊंडेशन कोर्स (८१)
- २) मेकॉनिकल टेक्नॉलॉजी (९१)
- ३) इलेक्ट्रिकल टेक्नॉलॉजी (९२)
- ४) इलेक्ट्रॉनिक्स टेक्नॉलॉजी (९३)

उपरोक्त चार विषयांपैकी कोणताही एक विषय निवडता येईल.या ४ पैकी विषय निवडणाच्या विद्यार्थ्यांना वरील NSQF च्या १० विषयातून विषयाची निवड करता येणार नाही. पूर्व व्यावसायिक अभ्यासक्रमाची अंमलबजावणी प्रचलित पद्धतीप्रमाणेच राहील. ज्या शाळांना V1,V2,V3 या व्यवसाय अभ्यासक्रमाची परवानगी आहे, त्यांनाच उपरोक्त विषयातील एका विषयाची निवड इ.९वी करीता शै.वर्ष २०१७-१८ साठी मुख्य विषय म्हणून करावयाची आहे. त्यामुळे शैक्षणिक वर्ष २०१७-१८ पासून इयत्ता ९ वी साठी हे विषय श्रेणी विषय म्हणून रहाणार नाहीत. NSQF मधील

मल्टी स्कील फाऊंडेशन कोर्स (८१) प्रचलित अभ्यासक्रमातील मूलभूत तंत्रज्ञानाची ओळख (V1) ह्या विषयांचा अभ्यासक्रम जरी सारखा असला तरी NSQF अंतर्गत शाळांना हा विषय ‘मल्टी स्कील फाऊंडेशन कोर्स’ म्हणून तर प्रचलित पूर्व व्यवसाय अभ्यासक्रमाच्या शाळांनी ‘मूलभूत तंत्रज्ञानाची ओळख’ म्हणूनच घ्यावयाचा आहे. दोन्ही विषयांसाठी सांकेतांक (८१) राहील.

शालेय विषय (श्रेणी विषय)

श्रेणी विषयासाठी लेखी परीक्षा राहणार नाही.

- I) आरोग्य व शारीरिक शिक्षण :- शारीरिक शिक्षणाचे मूल्यमापन अभ्यासक्रमावर आधारित राहील.
- II) स्व-विकास व कलारसास्वाद:- माध्यमिक स्तरावर “स्व-विकास व कला रसास्वाद” हा श्रेणीविषय २०१७-१८ या शैक्षणिक वर्षापासून सुरु करण्यात आलेला असून या विषयाच्या पाठ्यपुस्तकात नमूद केलेल्या उपक्रमानुसार क्षमतांचे मूल्यमापन केले जावे.
- III) संरक्षणशास्त्र/एम.सी.सी.(फक्त इ.९वी साठी)/ स्काउट- गाईड/नागरीसंरक्षण व वाहतूक सुरक्षा/ एन.सी.सी./ यापैकी कोणताही एक विषय शाळेने आपल्या सोईनुसार निवडावा संरक्षणशास्त्र या वैकल्पिक स्वरूपातील विषयाच्या अभ्यासक्रमाची व शैक्षणिक साहित्याची या शैक्षणिक वर्षासाठी म्हणजे २०१७-१८ साठी पुनर्रचना करण्यात आली आहे. या विषयाच्या पाठ्यपुस्तकात नमूद केलेल्या उपक्रमानुसार क्षमतांचे मूल्यमापन करावे. एन.सी.सी., एम.सी.सी., नागरी संरक्षण व वाहतूक सुरक्षा व स्काउट-गाईड या विषयांचे मूल्यमापनही क्षमतानुसार करण्यात यावे.

उपरोक्त शालेय विषयातील स्व-विकास व कलारसास्वाद व संरक्षणशास्त्र या विषयांचा अभ्यासक्रम पुनर्रचित करण्यात आलेला असून आरोग्य व शारीरिकशिक्षण, स्काउट-गाईड, एम.सी.सी. (इ.९वी) एन. सी. सी., नागरी संरक्षण व वहातुक सुरक्षा या विषयांचा अभ्यासक्रम प्रचलित राहील याची नोंद घ्यावी.

उत्तीर्णतेचे निकष

- १) **भाषा विषय:**- ३०० गुणांच्या तीन भाषा विषयांचा गट उत्तीर्णतेसाठी एकत्रित असेल. या तीन भाषा विषयांच्या एकत्रित गटामध्ये उत्तीर्णतेसाठी किमान १०५ गुण आवश्यक राहतील आणि त्यापैकी १०० गुणांच्या भाषा विषयामध्ये किमान २५% (म्हणजे १०० पैकी किमान २५ गुण) आणि संयुक्त भाषा विषयाच्या ५० गुणांच्या भाषा विषयात किमान २५% (म्हणजे ५० पैकी किमान १३) गुण आवश्यक राहतील. राष्ट्रीय माध्यमिक शिक्षा अभियान अंतर्गत सुरु झालेले व्यवसाय विषय हे भाषा विषय-ऐवजी घेण्यात आल्यास त्यांना एकत्रित उत्तीर्णतेच्या लाभाची सवलत व्यवसाय अभ्यासक्रमातील विद्यार्थ्यांना देता येणार नाही. सदर सवलत फक्त तीन भाषा विषय अभ्यासणाऱ्या विद्यार्थ्यांसाठी आहे.

२) **गणित व विज्ञान आणि तंत्रज्ञान** :- प्रचलित पद्धतीप्रमाणे उत्तीर्णतेसाठी गणित व विज्ञान विषयाचा एकत्रित गट असेल. या दोन विषयांच्या एकत्रित गटामध्ये २०० गुणांपैकी उत्तीर्णतेसाठी किमान ७० गुण आवश्यक आहेत व प्रत्येक विषयात किमान २५% म्हणजे विज्ञान विषयात १०० पैकी किमान २५ व गणित विषयात १००पैकी किमान २५ गुण आवश्यक राहतील.

इयत्ता ९ वी चा वार्षिक निकाल खालीलप्रमाणे तयार करण्यात यावा

१. भाषा विषय

प्रथम सत्र	द्वितीय सत्र
लेखी परीक्षा - १०० गुण (वेळ-३ तास)	लेखी परीक्षा - १०० गुण (वेळ -३ तास)
अंतर्गत मूल्यमापन - ५० गुण (खालीलप्रमाणे)	अंतर्गत मूल्यमापन - ५० गुण (खालीलप्रमाणे)
प्रथम सत्र चाचणी - २० गुण	द्वितीय सत्र चाचणी - २० गुण
उपयोजित लेखन- १० गुण (सादरीकरण)	उपयोजित लेखन- १० गुण (सादरीकरण)
क्षमता मापन- १० गुण	क्षमता मापन- १० गुण
उपक्रम- १० गुण	उपक्रम- १० गुण

वार्षिक निकाल : प्रथम सत्र= १०० गुण + द्वितीय सत्र= १०० गुण + १०० अंतर्गत मूल्यमापन
 (दोन्ही सत्र मिळून)= $300 / 3 = 100$ सरासरी गुण

२. संयुक्त भाषा विषयासाठी

प्रथम सत्र	द्वितीय सत्र
लेखी परीक्षा - ५० गुण (वेळ-२ तास)	लेखी परीक्षा - ५० गुण(वेळ-२ तास)
अंतर्गत मूल्यमापन - २५ गुण (खालीलप्रमाणे)	अंतर्गत मूल्यमापन - २५ गुण(खालीलप्रमाणे)
प्रथम सत्र चाचणी - १० गुण	प्रथम सत्र चाचणी - १० गुण
उपयोजित लेखन- ०५ गुण (सादरीकरण)	उपयोजित लेखन ०५ गुण(सादरीकरण)
क्षमतामापन - ०५ गुण	क्षमतामापन - ०५ गुण
उपक्रम - ०५ गुण	उपक्रम - ०५ गुण

वार्षिक निकाल :

प्रथम सत्र = ५० गुण + द्वितीय सत्र ५० गुण + अंतर्गत मूल्यमापन=५० गुण (दोन्ही सत्र मिळून)
 $150 -- / 3 = 50$ सरासरी गुण याप्रमाणे दोन्ही संयुक्त भाषांसाठी मूल्यमापन राहील.

टीप- **उपयोजित लेखन-** रचना विभागातील रचनांचे प्रत्यक्ष सादरीकरण अपेक्षित असून गटचर्चा, व्यक्तीगत प्रकाराने करून घेणे. वर्गस्तरावर मूल्यमापन व्हावे. उदा. निबंधस्पर्धा, जाहिरात सादरीकरण स्पर्धा इत्यादी. विद्यार्थ्यासाठी या स्पर्धा पूर्व नियोजित नसाव्यात.

उपक्रम- कोणत्याही भाषेचा उददेश साध्य करण्यासाठी सतत केल्या जाणा-या कृतींचा समूह म्हणजे उपक्रम होय. भाषिक ज्ञान वाढवणारे सहज उपलब्ध साहित्यातून करता येणारे अनूभवविश्व वयानुरूप असावेत. पाठाखाली असे योग्य उपक्रम देण्यात आले आहेत ते घेण्यात यावे. उदा. परिपाठाच्या तासाला आठवड्यातील वर्तमानपत्रात आलेल्या मुख्य मुद्याची व बातम्यांची पारदर्शकतेने निवड करून वाचन करणे.

क्षमतावाचन- भाषण, संभाषण क्षमतेकरता कविता, दोहे सादरीकरण स्पर्धेचे आयोजन करण्याकरता गटात चर्चा करणे इत्यादी.

एका सत्रात एकच उपक्रम घेणे अपेक्षित आहे.

३. गणित विषय (बीजगणित व भूमिती)

लेखी परीक्षा(प्रथम सत्र)	लेखी परीक्षा (द्वितीय सत्र)
बीजगणित- ४० गुण (वेळ २ तास)	बीजगणित- ४० गुण(वेळ २ तास)
भूमिती- ४० गुण (वेळ २ तास)	भूमिती- ४० गुण(वेळ २ तास)
अंतर्गत मूल्यमापन- २० गुण	अंतर्गत मूल्यमापन- २० गुण
एकूण = १०० गुण	एकूण = १०० गुण

अंतर्गत मूल्यमापन(प्रथम सत्र व द्वितीय सत्र स्वतंत्रपणे) :- चाचणी परीक्षा = १० गुण (प्रथम व द्वितीय सत्रामध्ये ४० गुणांची (२० गुण गणित भाग १ व २० गुण गणित भाग २) चाचणी परीक्षा घेऊन त्यांचे १० गुणात रूपांतर करावे).

प्रात्यक्षिक परीक्षा= १० गुण (प्रथम व द्वितीय सत्र परीक्षेसाठी गणित भाग १ व गणित भाग २ साठी प्रात्यक्षिक परीक्षा घेऊन भाग १ साठी ५ गुण व भाग २ साठी ५ गुण या प्रमाणे १० गुण घ्यावेत) अशाप्रकारे अंतर्गत मूल्यमापनासाठी चाचणी परीक्षा १०गुण+प्रात्यक्षिक परीक्षा १० गुण याप्रमाणे २० गुण अंतर्गत मूल्यमापनासाठी राहतील.

वार्षिक निकाल: प्रथम सत्र= १००गुण + द्वितीय सत्र=१००गुण = २०० गुण $200/2 = 100$ सरासरी गुण

४. विज्ञान आणि तंत्रज्ञान

प्रथम सत्र	द्वितीय सत्र
<p>लेखी परीक्षा-</p> <p>पेपर १ - ४० गुण (वेळ २ तास)</p> <p>पेपर २ - ४० गुण (वेळ २ तास)</p> <p>चाचणी १= १०गुण (२० गुणांची चाचणी घेऊन १० गुणात रूपांतर करणे)</p> <p>प्रात्यक्षिक परीक्षा व उपक्रम = १० गुण (२० गुणांची प्रात्यक्षिक परीक्षा घेऊन १० गुणात रूपांतर करणे)</p> <p>प्रयोग= १२ गुण (पेपर-१=६गुण+पेपर-२=६गुण)</p> <p>नोंदवही= ४ गुण (पेपर-१=२गुण+पेपर-२=२गुण)</p> <p>उपक्रम नोंदणी = ४ गुण (पेपर-१=२गुण+पेपर२=२गुण)</p>	<p>लेखी परीक्षा-</p> <p>पेपर १ - ४० गुण (वेळ २ तास)</p> <p>पेपर २ - ४० गुण (वेळ २ तास)</p> <p>चाचणी १- १०गुण (२० गुणांची चाचणी घेऊन १० गुणात रूपांतर करणे)</p> <p>प्रात्यक्षिक परीक्षा व उपक्रम= १० गुण (२० गुणांची प्रात्यक्षिक परीक्षा घेऊन १० गुणात रूपांतर करणे)</p> <p>प्रयोग= १२ गुण (पेपर-१=६गुण+पेपर-२=६गुण)</p> <p>नोंदवही= ४ गुण (पेपर-१=२गुण+पेपर-२=२गुण)</p> <p>उपक्रम नोंदणी = ४ गुण (पेपर-१=२गुण+पेपर२=२गुण)</p>
एकूण - १०० गुण	एकूण - १०० गुण

अंतिम निकाल (वार्षिक निकाल) प्रथम सत्र १०० गुण + द्वितीय सत्र १०० गुण = २०० गुण

२००/२=१००सरासरी गुण

टीप- उपक्रम पाठांच्या शेवटी देण्यात आले आहेत.

५. सामाजिकशास्त्रे

प्रथम सत्र	द्वितीय सत्र
<p>लेखी परीक्षा-</p> <p>इतिहास व राज्यशास्त्र- ४०+२०=६० गुण (वेळ २.३० तास)</p> <p>भूगोल - ४०गुण (वेळ २ तास)</p>	<p>लेखी परीक्षा-</p> <p>इतिहास व राज्यशास्त्र- ४०+२०=६० गुण (वेळ २.३० तास)</p> <p>भूगोल - ४०गुण (वेळ २ तास)</p>
एकूण- १०० गुण	एकूण- १०० गुण

सामाजिकशास्त्रे या विषयासाठी प्रचलित मूल्यमापनातील अंतर्गत गुण शैक्षणिक वर्ष २०१७-१८ पासून इ.९ वी साठी राहणार नाहीत. विद्यार्थ्यांची अभ्यासमूवृत्ती व गुणवत्ता वाढावी तसेच जिज्ञासा निर्माण व्हावी म्हणून प्रत्येक सत्रात घटक चाचणी अथवा उपक्रम घ्यावेत परंतु त्यांचे गुण सरासरी गुणांसाठी धरण्यात येऊनयेत. वार्षिक निकाल प्रथम सत्र १०० गुण+द्वितीय सत्र १०० गुण = २०० गुण २०० / २ = १०० सरासरी गुण

६) NSQF व्यवसाय अभ्यासक्रम-(१०वी च्या) व पूर्व व्यवसाय अभ्यासक्रम -९वी (एकूण ४ विषय) माध्यमिक स्तर-इ.९ वी NSQF विषयांची मूल्यमापन योजना स्वतंत्रपणे यापूर्वीच कळविलेली आहे. इ.९ वी प्रथम व द्वितीय सत्रातील इतर परीक्षा शालेय स्तरावर सरावासाठी घ्याव्यात मात्र NSQF च्या विषयांसाठी इ.९ वी परीक्षा प्रश्नपत्रिका मंडळामार्फत शाळांना पुरवून शालेय स्तरावर परीक्षा व इ.९ वी चा वार्षिक निकाल हा फक्त अंतिम परीक्षेवरच काढण्यात यावा. असे कळविण्यात आलेले होते. परंतु **शैक्षणिक वर्ष २०१७-१८ पासून इ.९ वी परीक्षा ह्या शालेय स्तरावरच प्रश्नपत्रिका संपादन करून घ्यावयाच्या आहेत याची नोंद घ्यावी. तसेच NSQF व पूर्वव्यवसाय अभ्यासक्रम यांच्या विषयाची इयत्ता ९ वी मूल्यमापन योजना खालीलप्रमाणे राहील.**

* प्रथम सत्र

चाचणी परीक्षा १- २० गुण

प्रात्यक्षिक परीक्षा - ३० गुण

लेखी परीक्षा - ५० गुण (८० गुणांची परीक्षा घेऊन ५० गुणात रूपांतर करणे)

एकूण - १०० गुण

* द्वितीय सत्र

चाचणी परीक्षा २- ०५ गुण (२० गुणांची परीक्षा घेऊन ०५ गुणात रूपांतर)

लेखी परीक्षा - ३० गुण (८० गुणांची परीक्षा घेऊन ३० गुणात रूपांतर करणे).

प्रात्यक्षिक परीक्षा- ३० गुण

टर्म वर्क/जरनल- ०५ गुण

प्रोजेक्ट - १० गुण

तोंडी परीक्षा- १० गुण

प्रत्यक्ष निरीक्षण १० गुण(प्रात्यक्षिक परीक्षा दरम्यान घेतलेली सुरक्षितता व स्वच्छता इ.)

एकूण - १०० गुण

वार्षिक निकाल प्रथम सत्र परीक्षा १०० गुण + द्वितीय सत्र परीक्षा १०० गुण

एकूण २०० गुण = २००/२ = १०० सरासरी गुण

शालेय विषय (श्रेणी विषय)

शालेय श्रेणी अनिवार्य विषय:

- ७) **आरोग्य व शारीरिक शिक्षण** :- हा शालेय श्रेणीचा अनिवार्य विषय असून या विषयासाठी प्रचलित अभ्यासक्रमानुसार घटक निहाय भारांश देऊ क्षमता निश्चित कराव्यात. लेखी परीक्षा घेऊ नये. निश्चित केलेल्या क्षमतांनुसार प्रथमसत्र व द्वितीयसत्रात स्वतंत्रपणे प्रात्यक्षिक परीक्षा, मैदानी खेळ घेऊ मूल्यमापन करावे.

वार्षिक निकाल-प्रथमसत्र १००गुण+द्वितीयसत्र १००गुण=एकूण २००गुण, $200/2 = 100$ सरासरी गुण.

सरासरी गुणाचे श्रेणीत रूपांतर करून ती श्रेणी विद्यार्थ्यांच्या अंतिम गुणपत्रकात दर्शविण्यात यावी.

- ८) **स्व-विकास व कलारसास्वाद**:- पाठ्यपुस्तकात प्रकरणनिहाय मूल्यमापन आराखडा व निकष दिलेले आहेत त्यानुसार गुणदान करावे. लेखी परीक्षा घेऊ नये.

वार्षिक निकाल-प्रथमसत्र ५० गुण+द्वितीयसत्र ५० गुण=एकूण-१००गुण. १०० गुणांचे श्रेणीत रूपांतर करावे. व ती श्रेणी विद्यार्थ्यांच्या अंतिम गुणपत्रकात दर्शविण्यात यावे.

शालेय श्रेणी वैकल्पिक विषय:

- ९) **संरक्षणशास्त्र/एम.सी.सी.(फक्त इ.९वीसाठी)/स्काउट-गाईड/नागरीसंरक्षण व वाहतूक सुरक्षा/एन.सी.सी.**

* संरक्षणशास्त्र -

या विषयासाठी लेखी परीक्षा नाही. कार्यपुस्तिकेत दिलेल्या लेखी कामासाठी ४०% भारांश आणि कृती/प्रात्यक्षिक चर्चा, क्षेत्रभेट, भूमिअभिनय, संग्रह यासाठी ६०% भारांश ठेवण्यात आला आहे.

प्रथमसत्र

लेखी काम =४०गुण

उपक्रमातील प्रत्यक्ष सहभाग=६०गुण

एकूण-१००गुण

द्वितीयसत्र

लेखी काम =४०गुण

उपक्रमातील प्रत्यक्ष सहभाग=६०गुण

एकूण-१००गुण

वार्षिक निकाल-प्रथम सत्र =१००गुण+द्वितीय सत्र=१००गुण=२००गुण

सरासरी १००गुण, सरासरी गुणाचे श्रेणीत रूपांतर करावे. व श्रेणी विद्यार्थ्यांच्या गुणपत्रिकेत दर्शविण्यात यावी

- * **एम.सी.सी-(इ.९ वी साठी)**वैकल्पिक गटातील शालेय श्रेणीच्या विषयापैकी हा विषय फक्त इ.९वी साठीच राहील. हा विषय विद्यार्थ्यांना ऐच्छिक स्वरूपाचा परंतु माध्यमिक शाळांना मात्र अनिवार्य राहील. संबंधित विद्यार्थ्यांना महाराष्ट्र छात्रसेना या विषयाचे प्रमाणपत्र शाळेमार्फतच देण्यात येईल. प्रात्यक्षिक व नोंदवहीचे गुण एकत्र करावेत. लेखी परीक्षा घेऊ नये.

वार्षिक निकाल-प्रथमसत्र=१००गुण+द्वितीयसत्र=१००गुण=२००गुण

२००गुणांचे १०० गुणात रुपांतर करून त्यानुसार श्रेणी देण्यात यावी. व विद्यार्थ्यांचे अंतिम गुणतक्त्यात श्रेणी दर्शविण्यात यावी.

* **स्काऊट गाईड**-स्काऊट गाईड या विषयासाठी महाराष्ट्र स्काऊट गाईड संस्थेने निर्धारित केलेला पाठ्यक्रम व मूल्यमापन पद्धतीनुसार मूल्यमापन करावे. विद्यार्थ्यांच्या अंतिम निकाल पत्रकात श्रेणी दर्शविण्यात यावी.

* **नागरी संरक्षण व वाहतूक सुरक्षा**- या विषयासाठी प्रचलित अभ्यासक्रमानुसार क्षमता निश्चित करतांना विद्यार्थ्यांचा वयोगट, पूर्वज्ञान, आकलन क्षमता या बाबींचा विचार करावा लेखन कार्यासाठी स्वतंत्र २०० पानी वही करावी. त्यामध्ये चित्रे, अकृत्या, तात्विक माहिती, नामनिर्देशित आकृत्या, वैशिष्ट्यपूर्ण नोंदी इत्यादीचा समावेश असावा.

प्रथमसत्र

प्रात्यक्षिक परीक्षा =५०गुण

नोंदवही =५०गुण

एकूण=१०० गुण

द्वितीयसत्र

प्रात्यक्षिक परीक्षा =५०गुण

नोंदवही=५०गुण

एकूण=१००गूण

वार्षिक निकाल-प्रथमसत्र=१००गुण+द्वितीयसत्र=१००गुण=२००गुण

२००गुणांचे १०० गुणात रुपांतर करून त्यानुसार श्रेणी देण्यात यावी. व विद्यार्थ्यांचे अंतिम गुणतक्त्यात श्रेणी दर्शविण्यात यावी. लेखी परीक्षा घेऊनये.

* **एन.सी.सी** - या विषयाची कार्यवाही केंद्र शासनाने निर्धारित केलेल्या प्रचलित पद्धतीप्रमाणे लागू राहील.

विद्यार्थ्यांच्या अंतिम निकालपत्रकात श्रेणी दर्शविण्यात यावी.

श्रेणी तक्ता(सर्व श्रेणी विषयांसाठी)

अ.क्र	मिळालेले गुण(टक्के)	श्रेणी
१	६०%व त्यापेक्षा अधिक	अ
२	४५%व त्यापेक्षा अधिक परंतु ६०%पेक्षा कमी	ब
३	३५%व त्यापेक्षा अधिक परंतु ४५%पेक्षा कमी	क
४	३५% पेक्षा कमी गुण	ड

उपरोक्त नुसार इयत्ता ९ वी चा वार्षिक निकाल ६०० गुणांचा राहील.

विषय योजना व तासिका (इ.९वी) शै.वर्ष २०१७-१८ पासून पुढे

परिशिष्ट - अ

अ.क्र.	विषय	तासिका
१	प्रथम भाषा	०६
२	ब्दितीय भाषा किंवा संयुक्त भाषा	०६
३	तृतीय भाषा	०६
४	गणित(बीजगणित+भूमिती)	०७
५	विज्ञान आणि तंत्रज्ञान	०७
६	सामाजिकशास्त्रे (अ) इतिहास व राज्यशास्त्र (०४ तासिका)(ब)भूगोल(०३ तासिका)	०७
	शालेय श्रेणी विषय	
७	आरोग्य व शारीरिक शिक्षण	०२
८	स्व-विकास व कलारसास्वाद	०२
९	संरक्षणशास्त्र किंवा एम. सी. सी.(फक्त ९ वी साठी) स्काउट-गाईड/नागरी संरक्षण व वाहतूक सुरक्षा/एन. सी. सी.	०२
	एकूण	४५
१०	NSQF चे व्यवसाय विषय व पूर्व व्यवसाय विषय	१२

- पहिली तासिका ४० मिनिटांची राहील, अन्य उर्वरित तासिका ३५ मिनीटांच्या राहतील.
- प्रार्थना व परिपाठ यांसाठी स्वतंत्र १० मिनीटे राहतील.
- इ.९वी व इ.१० वी साठी प्रत्येक दिवशी ८ तासिका व शनिवारी ५ तासिका असा एका आठवड्यातील अध्यापन कालावधी ४५ तासिका एवढा राहील.
- NSQF विषय व पूर्व व्यवसाय अभ्यासक्रम ज्या विषयास पर्याय म्हणून निवडले असतील त्या विषयासाठी असणाऱ्या तासिका वेळापत्रकात राहतील व उर्वरित तासिका वेळापत्रकाबाहेर राहतील.

परिशिष्ट 'ब' मूल्यमापन योजना इ.९वी (शैक्षणिक वर्ष २०१७-१८ पासून पुढे)

अक्र.	विषय	लेखी परीक्षा			अंतर्गत/प्रात्य. परीक्षा		एकूण गुण
		प्रश्नपत्रिका संख्या	गुण	कालावधी तास	गुण	कालावधी तास	
१	प्रथम भाषा	०१	१००	०३	-	-	१००
२	द्वितीय भाषा किंवा संयुक्त भाषा	०१	१०० ५०+५०	०३ २+२	-	-	१००
३	तृतीय भाषा	०१	१००	०३	-	-	१००
४	गणित (बीजगणित+भूमिती)	०२	४०+४०	०२ तास प्रत्येकी	२० गुण	-	१००
५	विज्ञान आणि तंत्रज्ञान	०२	४०+४०	०२ तास प्रत्येकी	२० गुण	१.३०तास	१००
६	सामाजिकशास्त्रे अ)इतिहास व राज्यशास्त्र ब)भौगोल	०१ ०१	६० (४०+२०) ४०	२.३० तास २ तास	- -	-	१००
७	NSQF व्यवसाय विषय (भाषा व सामाजिक शास्त्रे विषयास पर्याय)	०१	३० (८० गुणांची परीक्षा घेऊन ३० गुणात रुपांतर)	३ तास	७० गुण	३ तास	१००
८	आरोग्य व शारिरीक शिक्षण						श्रेणी
९	स्व-विकास व कलारसास्वाद						श्रेणी
१०	संरक्षणशास्त्र किंवा एम.सी.सी.(९ वी साठी/ स्काउट गार्ड/नागरी संरक्षण व वाहतूक सुरक्षा/ एन.सी.सी.						श्रेणी
	एकूण						६००

इयता १० वी विषय योजना व तासिका विभागणी फक्त शैक्षणिक वर्ष २०१७-१८ या वर्षासाठीच

अ.क्र.	विषय	आधीच्या तासिका	प्रस्तावित तासिका
१	प्रथम भाषा	०६	०६
२	द्वितीय भाषा किंवा संयुक्त भाषा	०४	०४(२+२)
३	तृतीय भाषा	०८	०६
४	माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान	०२	०२
५	गणित (बीजगणित + भूमिती) किंवा सामान्य गणित (अ=भाग १ + ब= भाग २)	०७	०७
६	विज्ञान आणि तंत्रज्ञान	०८	०७
७	सामाजिकशास्त्र (अ) इतिहास + राज्यशास्त्र (ब) भूगोल + अर्थशास्त्र	०६	०६ (०३) (०३)
शालेय श्रेणी विषय			
८	आरोग्य व शारीरिक शिक्षण	०३	०२
९	व्यक्तिमत्त्व विकास	०२	०२
१०	कार्यशिक्षण/पूर्वव्यावसायिक अभ्यासक्रम	०२	०२
११	समाजसेवा/स्काऊट- गाईड/नागरी संरक्षण व वाहतूक सुरक्षा/संरक्षणशास्त्र/एन.सी.सी./ व्यवसाय मार्गदर्शन	०२	१+१*
	एकूण	५०	४५ + १*

- टीप:-**
- पहिली तासिका ४० मिनिटांची राहील, अन्य उर्वरित तासिका ३५ मिनीटांच्या राहील.
  - प्रार्थना व परिपाठ यांसाठी स्वतंत्र १० मिनीटे राहील.
  - इ.१० व इ.१० वी साठी एका आठवड्यातील अध्यापन कालावधी ४५ तासिका एवढा राहील.
  - NSQF व पूर्व व्यवसाय अभ्यासक्रम ज्या विषयास पर्याय म्हणून निवडले असतील त्या विषयासाठी असणाऱ्या तासिका वेळापत्रकात राहील व उर्वरित तासिका वेळापत्रकाबाहेर राहील.
  - फक्त सन २०१७-१८ या शै.वर्षाकरिता इ.१० वी साठी उपरोक्तप्रमाणे तासिका राहील. समाजसेवा गटातील विषयांसाठी शाळेने शनिवारी शेवटची तासिका ठेवावी व त्यास जोडून जास्तीची(*) तासिका घ्यावी.

शैक्षणिक वर्ष २०१७-१८ साठी इ.१०वी प्रचलित मूल्यमापन पद्धतीत कोणताही बदल नाही. याची नोंद घ्यावी.

वरील सर्व सूचना आपल्या विद्यालयातील सर्व शिक्षक, विद्यार्थी व पालक यांच्या निर्दर्शनास आणून परिपत्रकानुसार कार्यवाही करण्यात यावी. मंडळाच्या www.mahahsscboard.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर हे परिपत्रक उपलब्ध करून देण्यात आलेले आहे.

स्वाक्षरीत/-
(कृष्णकुमार पाटील)
सचिव - राज्यमंडळ, पुणे ०४

वाचकांचे अभिप्राय ...

मी ‘शिक्षण संक्रमण’ या महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळ, पुणे यांचेकडून प्रकाशित होणाऱ्या मासिकाचा नियमित वाचक आहे.

महाराष्ट्रातल्या सर्व शाळा, महाविद्यालयांमध्ये पोहोचणारे, ज्ञानाची भूक भागविणारे हे मासिक खरे तर सर्वानाच आवडणारे आहे. या मासिकातून बदलती शैक्षणिक धोरणे, त्यासंबंधी तज्ज्ञांचे विचार, विविध उपक्रम, विविध विषयांबाबतचे सखोल मार्गदर्शन होते. पाठ्यपुस्तक बदलले की त्यासंबंधाने अधिक माहिती येते. विविध विषयांवरील तज्ज्ञांची मते तर वाखाणण्याजोगी असतात. विविध विषयांवरील परिपत्रके, शासनाची परिपत्रके दिली जातात. परीक्षाकाळात सखोल मार्गदर्शन मिळते. या अंकात विविध शाळांनी राबविलेले उपक्रम व त्याची यशस्विता इ. ची माहितीही असतेच. या अंकातील अध्यक्षांचे मनोगत तर प्रेरणादायी असते. जून २०१७ मधील ‘माझ्या अध्यापनातील नवे काही’ हा लेख आवडला. हा अंक सर्व शिक्षक, पालक, विद्यार्थी यांनीही वाचावा ही इच्छा ! कोकण विभागीय मंडळ कार्यालयाने अत्यंत चांगला असा मार्गदर्शन वर्ग आयोजित केला. त्याबद्दल त्यांचे आभार!

श्री. मिलिंद पांडुरंग पालकर
मराठा मंदिरचे न्यु इंग्लिश हायस्कूल पाली
ता. जि. रत्नागिरी
फोन नं. ९४२१२३२४८५

‘शिक्षण संक्रमण’ मधील “समाजशास्त्रीय संकल्पना समजून घेताना” (ऑगस्ट २०१७) हा प्रा. प्रविण वैष्णव यांचा संशोधनपर लेख वाचला. अतिशय सोप्या भाषेत संकल्पनांची मांडणी त्यांनी केलेली आहे. विशिष्ट संकल्पना विविध व्यावहारिक उदाहरणे देऊन विद्यार्थ्यांना कशी समजावून सांगता येईल हे अतिशय सोप्या शब्दात त्यांनी सांगितले आहे. समाजशास्त्रातील विविध संकल्पनांची लेख मालिका यानिमित्ताने निघावी ही विनंती. जेणेकरून समाजशास्त्राच्या अभ्यासकांना ती उपयोगी होईल.

– प्रकाश इंगले
संशोधन सहयोगी
भारतीय शिक्षण संस्था, पुणे

